

EVROPSKO
LETO
MLADIH

JASNO & GLASNO

VKLJUČEVANJE MLADIH
V OBČINSKE PARTICIPATIVNE PRORAČUNE

priročnik

Erasmus+

Projekt je sofinanciran s
sredstvi Evropske unije.

pravo informacije pomoč

Zavod PIP
Pravni in informacijski center Maribor
Gospodsvetska cesta 83
Prostori na Gospodsvetski cesti 86
2000 Maribor

02 234 21 46

 pip@zavodpip.si

 @zavodPIP

KAZALO

KAJ JE JASNO IN GLASNO?	4
PRVI DEL	6
ZNAČILNOSTI DRŽAVLJANSKE PARTICIPACIJE MLADIH	7
NA POLNO LAHKO SODELUJEŠ LE PRI STVAREH, KI JIH POPOLNOMA RAZUMEŠ!	11
PARTICIPATIVNI PRORAČUN – DOBRA PRAKSA SPODBUJANJA PARTICIPACIJE MLADIH	13
UČNI PROCES – PRILOŽNOST ZA DRUŽBENO AKTIVIRANJE MLADIH? PRIMER SLOVENIJA	15
UČNI PROCES – PRILOŽNOST ZA DRUŽBENO AKTIVIRANJE MLADIH? PRIMER PORTUGALSKA	23
NEVLADNE ORGANIZACIJE – PRILOŽNOST ZA DRUŽBENO AKTIVIRANJE MLADIH	27
PROSTOVOLJSTVO – PRILOŽNOST ZA DRUŽBENO AKTIVIRANJE MLADIH	30
METODE DOSTOPA DO MLADIH IN NJIHOVA MOBILIZACIJA ZA PARTICIPACIJO V ODLOČEVALSKIH PROCESIH	34
DOSTOP DO MLADIH IN TEŽAVA Z INFORMACIJSKIMI ORODJI	36
NEVARNOSTI IN PASTI MEDIJEV IN SPLETNIH INFORMACIJSKIH TEHNOLOGIJ	38
FACILITIRANE DELAVNICE – KAKO PRITEGNITI IN ORGANIZIRATI MLADE	41
DRUGI DEL	48
KAJ JE PARTICIPATIVNI PRORAČUN	49
DRUŽBA IN DRŽAVA	53
KONVENCIONALNA POLITIČNA PARTICIPACIJA	54
NEKONVENCIONALNI POLITIČNA PARTICIPACIJA	56
ZBRANA LITERATURA PO POGlavJIH	59

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 114192131
ISBN 978-961-93078-1-6 (Zavod PIP, PDF)

Jasno & Glasno.

Priročnik vključevanja mladih v občinske participativne proračune.

Izdajatelj:

pravo informacije pomoč

Zavod PIP – pravni in informacijski
center Maribor
Gospodarska cesta 83
Maribor, Slovenija

Psientífica - Associação para a
promoção e desenvolvimento social
Praceta das Chãs, Loja G
Águeda, Portugalska

Avtorice in avtorji
(abecedno): Tjaša Arko, Barbara Bedenik, Urška Breznik, Daniela Costa, dr. Andrej Kirbiš,
Ana Mendes, Ana Moutas, Borut Osonkar, Staša Dabič Perica, Domen Savič.

Urednika: Borut Osonkar, Daniela Costa

Tehnični urednik: Miha Šimon

Oblikovanje in prelom: Anja Gomboc

Prevod: Sandi Vidovič, Borut Osonkar

Odgovorna oseba: Bojan Golčar

Maribor, 2022

Avtorske pravice

To delo je zaščiteno z licenco »Creative Commons Attribution-
NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License«.

Priročnik je dosegljiv na <https://zavodpip.si>, zavihek Novi mladi demokrati.

Angleška različica je dostopna na <https://zavodpip.si>, zavihek New democratic state of youth.

Financiranje

Sofinancira
Evropska unija

Priročnik je nastal kot del projekta Novi mladi demokrati, ki se
financira iz programa Erasmus+ in sredstev Evropske unije.

Publikacija je brezplačna.

KAJ JE JASNO IN GLASNO?

»Jasno in glasno« je priročnik za večanje participacije mladih v javnih zadevah z orodjem občinskega participativnega proračuna. Namenjen je vsem, ki z mladimi delajo v šolah, mladinskih organizacijah ali nevladnih organizacijah. Zbrali smo mednarodne izkušnje učiteljic, mladinskih delavcev in delavcev v mladinskih organizacijah, ki ubirajo tudi bolj nekonvencionalne metode motiviranja mladih k participaciji.

Zakaj je vzpodbujanje mladih k sodelovanju na občinskih participativnih proračunih dobrodošlo ali celo nujen del učno izobraževalnega procesa in dela z mladimi? Ker je participativni proračun učinkovito in enostavno demokratično orodje za reševanje družbenih problemov v lokalnem okolju, ki je hkrati tudi priložnost za poglobljanje demokratičnih vrednot.

Participativni proračun je nebirokratski in enostaven proces, ponavadi lahko sodelujejo mladi od petnajstega leta dalje, predloge projektov lahko oblikujejo in podajajo sami, glasovanje je enostavno in dostopno, postopek je transparenten in poteka tudi v digitalnem okolju. Predvsem pa lahko mladi oblikujejo in podajajo pobude ter volijo projekte, ki zadovoljujejo njihove konkretne potrebe v njihovem konkretnem življenjskem okolju. Tukaj in zdaj, ne v nedoločni oddaljeni prihodnosti. Izobraževanje in motiviranje za sodelovanje mladih pri občinskih participativnih proračunih je lahko pot k večji participaciji mladih v ostalih javnih zadevah. V demokratičnih družbah pomeni participacija državljanov v soodločanju o javnih zadevah enega od ključnih mehanizmov izvrševanja pritiska na politične odločevalce.

Zakaj je izvajanje občinskih participativnih proračunov priložnost za aktivacijo mladih? Ker mladim nudi priložnost spreminjanja sveta v lokalnem okolju tukaj in zdaj, ne pa v nedoločni oddaljeni prihodnosti.

V učno izobraževalnem okolju aktiviranje mladih k soodločanju skozi občinske participativne proračune nudi možnost oblikovanja avtentične učne situacije, ki rešuje konkreten in realen življenjski problem. Avtentična učna situacija poustvarja življenjske situacije, zaradi česar je reševanje avtentičnih nalog podobno reševanju realnih problemov. Podpira temeljne procese učenja kot so sodelovalno učenje in konstruktivno reševanje problemov ter sprejemanje odločitev, informiranje in odgovorno delovanje, kritično mišljenje, argumentacijo ter refleksijo, ter (samo)vrednotenje in sprejemanje odgovornosti. Sodelovanje mladih pri podajanju predlogov projektov na občinskih participativnih proračunih predstavlja življenjsko situacijo, ki jo izobraževalci mladih in mladinski delavci v učno izobraževalnih procesih lahko uporabijo kot avtentično učno izkušnjo. Didaktični cilj je v učno izobraževalni proces vključiti avtentične naloge, v našem primeru izdelavo predloga projekta in glasovanje o projektih. Pri izdelavi projekta mladi izhajajo iz lastne vsakodnevne življenjske izkušnje, ki opazi nek družbeni problem v

njihovi okolici in ga s predlogom projekta poskuša rešiti. Pri glasovanju za projekte pa mladi svoj glas utemeljijo in tako argumentirajo svoj izbor.

Sodelovanje mladih pri podajanju predlogov projektov na občinskih participativnih proračunih predstavlja življenjsko situacijo, ki jo izobraževalci mladih in mladinski delavci v učno izobraževalnih procesih lahko uporabijo kot avtentično učno izkušnjo.

Ob tem je potrebno rešiti nek problem. Kako mlade naučiti opaziti družbeni problem, ga definirati kot problem in potem še podati rešitev problema. In kako z avtentično učno situacijo zagotoviti, da se bodo rešitve domislili mladi, ne pa izobraževalci mladih. Ena od možnosti rešitve težave je uporaba metode facilitiranih delavnic. Facilitiranje ni enostaven proces, zato smo pripravili zelo natančna navodila, kako ga izvajati.

Informacije v priročniku so utemeljene na preverljivih podatkih in na dolgoletnih izkušnjah dela z mladimi. Vključena je tudi mednarodna primerjalna dimenzija, ki je plod skupnega dela slovenskih in portugalskih organizacij.

Priročnik je razdeljen na dva dela, v prvem so temeljno analitično izhodišče, ter izkušnje in nasveti avtoric in avtorjev iz različnih zornih kotov. Priročnik uvede analitični prispevek, ki utemeljuje naše temeljno izhodišče, da je mladim bližja nekonvencionalna politična participacija. Da bi uspešno razlikovali konvencionalno in nekonvencionalno politično participacijo, smo v drugem delu priročnika podali opis obeh tipov. V nadaljevanju prvega dela priročnika so podane izkušnje, metode, načrti in možnosti vzpodbujanja in učenja participacije v javnem šolskem sistemu in v nevladnem sektorju, v Sloveniji in na Portugalskem. V priročnik je vključen tudi opis nevarnosti in pasti medijev in spletnih informacijskih tehnologij, saj doberšen del življenja mladih poteka v digitalnem okolju. Posebej opozarjamo tudi na prispevek o facilitiranih delavnicah, ki jih predlagamo kot najprimernejšo metodo zagotavljanja avtentične učne izkušnje. V drugem delu je splošen opis participativnega proračuna ter podana znanja, ki kontekstualizirajo izkušnje in nasvete

iz prvega dela. Za temeljito razumevanje pomembnosti participativnega proračuna je potrebno razumeti nekatere temeljne družboslovne delitve med družbo in državo ter med konvencionalno ter nekonvencionalno politično participacijo. Na koncu priročnika je zbrana vsa literatur in viri, ki so jih v prispevkih uporabile avtorice in avtorji.

Kaj pa če se v občini ne izvaja participativni proračun? Odgovor je neke vrste samouresničujoča se prerokba: bolj bomo pripravljeni na večanje števila participativnih proračunov v občinah, več jih bo. Morda zveni malce zanesenjaško ali pretenciozno. Številke pa kažejo, da je v Sloveniji zmeraj več občin s participativnim proračunom, zanimanje zanj raste, Portugalska pa je v številu občin s participativnim proračunom daleč pred Slovenijo. Prav zato sta priročnik

pripravili dve organizaciji, ena iz Slovenije, druga iz Portugalske, Zavod PIP iz Maribora in Psientífica - Associação para a promoção e desenvolvimento social iz Águede in tako zagotovili prenos dobrih praks in izkušenj. Prepričani smo, da je participativni proračun eno od demokratičnih orodij prihodnosti, zaradi česar je mlade potrebno čim prej naučiti kako naj ga uporabljajo.

Ta priročnik je orodje, vzemimo ga v učilnice!

Jasno & glasno.

Daniela Costa, *Psientífica*
Borut Osonkar, *Zavod PIP*

PRVI DEL

ZNAČILNOSTI DRŽAVLJANSKE PARTICIPACIJE MLADIH¹

Za kaj gre?

- so državljani mladih generacij res brez interesa za družbeno delovanje?
- kako naj nagovorimo mlade, da bodo postali aktivni državljani?

Kaj bomo izvedeli?

- ključne značilnosti državljske participacije mladih v Sloveniji
- vlogo in trende participacije v sodobni družbi, na tematike, ki motivirajo mlade k javnemu delovanju
- oblike državljske aktivnosti ter vlogo informacijsko-komunikacijske tehnologije pri participaciji mladih
- priporočila za večjo vključenost mladih v procese odločanja

POMEN DRŽAVLJANSKE PARTICIPACIJE V SODOBNIH DRUŽBAH

Politično ali državljsko participacijo lahko pojmuje kot »dejanja, ki se izvajajo individualno ali kolektivno in v temelju zadevajo sooblikovanje družbe, v kateri živimo« (Vromen 2003: 82–83). Gre za dejavnosti, pri katerih državljani uveljavljajo svoj vpliv na odločitve, ki oblikujejo njihovo življenje v politični skupnosti (Kaase in Marsh, 1979; Macedo, 2005). Politična participacija, poleg demokratičnih vrednot državljanov, predstavlja jedro oz. »srce demokracije« (Verba et al., 1995: 1). V demokratičnih družbah pomeni participacija državljanov ključni mehanizem izvrševanja pritiska na politične odločevalce v smeri zvečanja kvalitete demokratičnega odločanja, integritete političnih elit in funkcioniranja demokratičnih institucij (Inglehart in Welzel, 2005). Glede na pomen participacije za funkcioniranje sodobnih družb, raziskovalci, strokovna javnost ter nekatere (evropske) institucije vse večjo pozornost namenjajo tudi trendom v zadnjih desetletjih, ki kažejo na upad nekaterih oblik politične participacije v razvitih družbah, še posebej med mladimi generacijami (Kirbiš in Flere, 2011).

V demokratičnih družbah pomeni participacija državljanov ključni mehanizem izvrševanja pritiska na politične odločevalce.

Primerjalno nizke ravni participacije mladih v javnem življenju, kakor tudi upad participacije mladih v javnem življenju v zadnjih desetletjih je problematično iz več vidikov. Prvič, v času (post)adolescence se pri mladostniku oblikujejo temeljne vrednote in participativni vzorci, kar pomeni, da je aktivno sodelovanje v javnem življenju v času odrasčanja pomemben napovedovalec participacije v času odraslosti. Drugič, participacija mladih v javnem življenju lahko pomem-

bno prispeva k oblikovanju mladostnikove identitete. Tretjič, participacijo mladih v neki družbi se lahko smatra kot enega pokazateljev delovanja njenega demokratičnega sistema.

Ker upad participacije med mladimi (in odraslimi) deloma simbolizira »krizo demokracije«, v nadaljevanju na kratko orišemo katere tematike v večji meri pritegnejo in mobilizirajo mlade, skozi kakšne oblike participacije se mladi najpogosteje javno aktivirajo ter kakšno vlogo pri participaciji mladih igra informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT).

KATERI TEMATIKE MOTIVIRAJO MLADE K JAVNEMU DELOVANJU?

Kratek pregled raziskav o temah in vsebinah, ki mlade v največji meri motivirajo k družbenem in političnem delovanju pokaže precejšnjo konsistentnost rezultatov, tako med državnih kot nacionalnih slovenskih raziskav. Raziskava evropske mladine *Flash Eurobarometer* (2021) je pokazala, da se mladim zdijo še posebej pomembna področja revščine in družbenih neenakosti (43 %), podnebne spremembe in zaščita okolja (39 %) ter problem brezposelnosti (37 %). Podobne rezultate dajejo tudi raziskave mladih v postkomunističnih državah jugovzhodne Evrope, vključno s slovensko mladino, ki smatra področja družbenih nepravilnosti (48 %), ohranjanja naravnega okolja (45 %), brezposelnosti (43 %) in korupcije (42 %) med najpomembnejšimi družbenimi tematikami (FES, 2018). Mladi konkretne vidike okoljske problematike v Sloveniji prepoznavajo kot bolj problematične v primerjavi s splošnim stanjem okolja. Kot »srednje velik«, »velik« ali »zelo velik« problem denimo mladi smatrajo podnebne spremembe (73 %), kakovost zraka (54 %) in kakovost pitne vode (44 %) (Mladina 2020).

Mladim so posebej pomembna področja revščine in družbenih neenakosti, podnebnih sprememb in zaščite okolja ter brezposelnosti.

Na drugi strani pa mlade ne zanima *politika*, ki ima med njimi izrazito negativno prispodobo, kar za mlade v Sloveniji velja že vsaj štiri desetletja. Delež mladih, ki se »zelo« zanima za politiko je bil namreč že pred razpadom Jugoslavije najnižji ravno med mladimi republikami Sloveniji (za politiko se je zeloanimalo zgolj 12 % mladih, v Makedoniji, Črni Gori in na Kosovu pa preko 30 % mladih) (Ule in Vrcan, 1986). Podoben trend nizkega zanimanja za politiko se je nadaljeval tudi od osamosvojitve Slovenije naprej (Kirbiš in Flere, 2011; Kirbiš in Zagorc, 2014). Mladi v Sloveniji so glede zanimanja za politiko pod povprečjem mladih in odraslih v državah EU in slovenskih odraslih (Kirbiš in Flere, 2011). V Sloveniji denimo politike »sploh ne zanima« kar 40 % mladih, a je delež relativno visok tudi med odraslimi (27 %) (SJM, 2017/1).

Nizko zanimanje mladih za konvencionalno definirano področje politike gre v veliki meri pripisati njihovemu nizkemu zaupanju v politične akterje in institucije. Da so politiki zainteresirani le za to, da so izvoljeni, in ne za to, kaj volilci resnično želijo, da običajni ljudje nimajo nobenega vpliva na to, kaj počne oblast in da se politiki veliko ne ukvarjajo s tem, kaj menijo običajni ljudje, je denimo v letu 2000 menila približno polovica mladih, vendar je v letih 2010 in 2020 ta delež narasel na skoraj dve tretjini (Mladina 2000; Kirbiš in Flere, 2011; Mladina 2020). Čeprav se mladi zavedajo, da politika pomembno vpliva na naša življenja, pa politične akterje in institucije zaznavajo kot neodzivne na želje in potrebe državljanov, posledično pa so od političnega sistema v veliki meri odtujeni (Henn et al., 2005; Marsh et al., 2007; Berry, 2008; Kirbiš in Flere, 2011; Kirbiš in Zagorc, 2014).

Mladi (strankarske) politične akterje in institucije zaznavajo kot neodzivne na želje in potrebe državljanov, posledično pa so od političnega sistema v veliki meri odtujeni.

NA KAKŠNE NAČINE MLADI NAJPOGOSTEJE PARTICIPIRAJO?

Nizke ravni zanimanja za politiko in političnega zaupanja se kažejo tudi v nizkih ravneh konvencionalne (formalne, institucionalne oz. strankarske) politične participacije. Volilnih abstinentov je med mladimi v Sloveniji izrazito več kot je povprečje med mladimi in odraslimi v državah EU in med odraslimi prebivalci Slovenije (Kirbiš in Flere, 2011). Samoporočana volilna udeležba je med slovenskimi mladimi tudi več kot 25 odstotnih točk nižja kot med odraslimi (SJM, 2011/1; 2017/1). Nadalje, več kot četrtina (27 %) mladih do 30 let zase pravi, da se »nikoli« ne udeležujejo državnoborskih volitev, starejših trajnih volilnih abstinentov nad 60 let pa je zgolj 6 % (SJM, 2017/1). Med mladimi je bistveno nižje je tudi članstvo v političnih strankah (Kirbiš in Flere, 2011). Skratka, biti aktiven v *politiki* je med mladimi v Sloveniji izrazito nizko na lestvici priljubljenosti (Kirbiš in Zagorc, 2014).

Volilnih abstinentov je med mladimi v Sloveniji izrazito več kot je povprečje med mladimi in odraslimi v državah EU in med odraslimi prebivalci Slovenije.

Ne glede na nizek ugled politike med mladimi in nizko zanimanje za konvencionalno, strankarsko politiko, pa mlade vendarle pritegnejo že omenjene *širše družbene* teme. Področja zanimanja slovenske mladine so v tem oziru skladna s področji zanimanja mladih iz postkomunističnih držav in držav zahodne Evrope, saj gre v veliki meri za posledico podobnih vrednot mladih v sodobni družbi. Področja zanimanja in vrednote mladih pa vplivajo tudi na njihove ravni in oblike javnega angažmaja. Med mladimi so v primerjavi z odraslimi tudi bolj razširjene t.i. postmaterialistične vrednote oz. vrednote samoizražanja. Slednje so razširjene predvsem v postmodernih družbah, kjer so v pogojih relativno visokih stopenj eksistencialne in materialne gotovosti nižje vrednotene materialne dobrine (materialistične potrebe so sorazmerno v večji meri zadovoljene kot pred desetletji in več), bolj vrednotene pa so dandanes potreba po pripadanju, posameznikovem (lastnem in kolektivnem) izražanju, po participativni vlogi posameznika v javni sferi (a ne v okviru konvencionalne politike), po izboljšanju kvalitete bivanja, ohranjanju naravnega okolja, izražanju tolerantnosti do drugačnosti in empatije do deprivilegiranih skupin (Inglehart, 1997).

Za tako vrednotno orientirane državljane mladih generacij velja, da se družbenopolitično angažirajo drugače kot pretekle generacije. Mlade se lahko smatra za *državljane v pripravljenosti* (Amnå and Ekman, 2014; povz. po Sloam and Henn, 2019), ki se angažirajo, ko se pojavijo konkretne tematike, ki so jim blizu in ki jih percipirajo kot tista družbena vprašanja, katerih naslavljanje ima neposreden vpliv na njihovo vsakdanje življenje. Postmaterialistično vrednotno orientirani državljani bolj kot preko članstva v hierarhično strukturiranih togih političnih strankah vidijo možnost vpliva na politične odločevalce npr. preko konkretnih *ad hoc* akcij (nazadnje npr. preko peticije in angažmaja v zvezi z referendumom za pitno vodo in udeležbo na protestih) in preko aktivacije v civilnodružbenih organizacijah. V okviru okoljevarstvenega javnega angažmaja so denimo mladi aktivni v okoljevarstvenih organizacijah (ki se v temelju fokusirajo na eno konkretno tematiko), ali pa se angažirajo v okviru protestov za podnebno pravičnost (Briggs, 2017; Sloam and Henn, 2019).

Mlade se lahko smatra za državljane v pripravljenosti, ki se angažirajo, ko se pojavijo konkretne tematike, ki so jim blizu.

Mladi se torej javno angažirajo predvsem v okviru t.i. *civilnodružbene* dimenzije državljanske participacije, ki med drugim vključuje prostovoljne dejavnosti. Slednje niso vezane na politične stranke in institucije, temveč na širša družbena vprašanja, ki jih mladi naslavlajo preko članstva ali aktivnosti v nevladnih organizacijah (društva itd) (Kirbiš in Flere, 2011). Mladi v starosti do 30 let v Sloveniji so den-

imo bistveno bolj pogosto pripadniki kulturno umetniških organizacij (46 %) kot odrasli (21 %), športno-rekreativnih organizacij (59 % vs. 31 %), pogosteje pa tudi opravljajo prostovoljno delo (43 % vs. 30 %) (SJM, 2017/1).

Slovenska mladina je prav tako bolj dejavna v protestni participaciji, političnem potrošništvu in IKT državljanski participaciji. Podpisovanje (e)peticij, oblika protestne participacije, je v zadnjih letih postala najpogostejša oblika politične participacije med mladimi, pri vrhu pogostosti pa je tudi udeležba na demonstracijah oz. protestih (Kirbiš in Flere, 2011; Mladina 2020). Peticijo je oz. bi bilo pripravljeno podpisati celo več kot 80 % mladih, kar je skoraj 20 odstotnih točk več v primerjavi z odraslimi nad 30 let (SJM, 2011/2; 2017/1). Nakupa ali bojkota izdelkov iz političnih, etičnih ali okoljevarstvenih razlogov (t.i. politično potrošništvo) se v letu 2020 poslužuje polovica slovenske mladina (Mladina 2020), kar predstavlja povečanje za skoraj 20 odstotnih točk v primerjavi z letom 2010 (Kirbiš in Flere, 2011), predstavlja pa tudi občutno večji delež političnega potrošništva med mladimi v primerjavi z odraslimi (SJM, 2017/1).

Slovenska mladina se angažira civilnodružbeno in je dejavna v protestni participaciji, političnem potrošništvu in IKT državljanski participaciji.

VLOGA IKT PRI PARTICIPACIJI MLADIH V JAVNEM ŽIVLJENJU

Državljanstvo aktivnih preko IKT je več kot polovica mladih. 56 % mladih jih je oz. bi jih bilo pripravljenih napisati ali deliti sporočila preko spletnih socialnih omrežij, več kot 60 % pa se jih o aktualnih družbeni političnih dogodkih informira preko spletnih socialnih omrežji (Mladina 2020). Že v letu 2013 je internet za branje novic uporabljalo 76 % mladih (Kirbiš in Zagorc, 2014).

Državljanstvo aktivnih preko IKT je več kot polovica mladih, televizija izgublja osrednjo informacijsko vlogo, internet predstavlja najpogostejši vir informacij o političnih dogodkih.

Televizija, nekoč osrednji vir informiranja prebivalstva, danes izgublja svojo informacijsko vlogo predvsem med mladimi. Podatki (SJM, 2017/1) denimo kažejo, da skoraj dve tretjini odraslih starejših od 31 let vsaj enkrat tedensko spremlja politiko na televiziji, medtem ko enako velja zgolj za dobro četrtino mladih. Na drugi strani pa kar dobra tretjina mladih v starosti do 30 let (in zgolj slaba četrtina odraslih) tedensko spremlja politiko preko spletnih družbenih omrežij. Raziskava Mladina 2018 je podobno pokazala, da internet predstavlja najpogostejši vir informacij o političnih dogodkih, saj ga je kot vir izbralo kar 82 % mladih v Sloveniji. Spletna socialna omrežja je v omenjeni raziskavi kot vir informiranja izbralo 38 % mladih, kar je večji delež mladih, kot tistih, ki jim vir informiranja predstavlja družina (31 %) (FES, 2018).

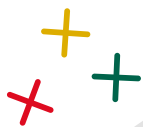
ZAKLJUČEK

Participacija državljanov v javnem življenju pomeni ključni mehanizem izvrševanja pritiska na politične odločevalce v smeri zvečanja kvalitete demokratičnega odločanja, integritete političnih elit in funkcioniranja demokratičnih institucij in je v jedru učinkovite demokracije. Trende upada konvencionalne (strankarske) politične participacije je v veliki meri mogoče pripisati vrednotnim spremembam v sodobnih družbah, pa tudi temu, da politični odločevalci in elite s svojim ravnanjem in odločitvami pogosto odvrčajo javnost, še posebej pa mlade generacije. Mladi dojemanje politike v veliki meri prevzemajo iz kulturnega okolja, kjer je politika v širši slovenski družbi izrazito negativno vrednotena. Vendar mladi v Sloveniji in Evropi niso apatični oziroma nezainteresirani za družbeno življenje, pritegnejo jih konkretne in njim pomembne družbene, okoljske, ekonomske in podobne tematike.

PRIPOROČILA ZA VEČJE VKLJUČEVANJE MLADIH V PROCESE ODLOČANJA

- **Mlade je potrebno v procese odločanja pritegniti s ponudbo njim zanimivih, relevantnih in konkretnih tematik in vprašanj.**
- **Mlade še posebej pritegnejo neposredne oblike odločanja.**
- **Potrebne so reforme političnih institucij, tudi v smeri manjše hierarhije odločanja in njihove večje odzivnosti na želje in pobude običajnih državljanov.**
- **Ravnanje in retorika političnih odločevalcev mora stremeti k vključiti trenutno konvencionalno politično zapostavljenih družbenih skupin, vključno z mladimi.**
- **Civilnodružbena participacija lahko predstavlja odskočno desko za druge oblike javnega angažmaja mladih.**
- **Informacijsko-komunikacijsko tehnologijo je v okviru e-demokracije potrebno učinkovito vključiti v procese odločanja v sodobni družbi.**

Priporočljivo nadaljnje branje, literatura in viri

LITERATURA O DRŽAVLJANSKI PARTICIPACIJI SLOVENSKE MLADINE

KIRBIŠ, Andrej; FLERE, Sergej (2011). Participation. V M. Lavrič (Ed.): *Youth 2010: The social profile of young people in Slovenia (187–260)*. Ljubljana, Ministry of Education and Sports, Office for Youth; Maribor; Aristej.

KIRBIŠ, Andrej; FLERE, Sergej; FRIŠ, Darko; KRAJNC, Marina Tavčar; CUPAR, Tina (2017). *Predictors of Conventional, Protest, and Civic Participation among Slovenian Youth: A Test of the Civic Voluntarism Model*. *International Journal of Sociology*, 47(3), 182–207.

LITERATURA O POLITIČNI PARTICIPACIJI MLADINE IZ DRUGIH DRŽAV

Flash Eurobarometer 375/European Commission (2013). *European Youth: Participation in democratic life, Flash Eurobarometer*. European Commission.

Flash Eurobarometer (2021): *European Parliament Youth Survey Report*. Ipsos European Public Affairs.

KITANOVA, Magdelina (2019). *Youth political participation in the EU: evidence from a cross-national analysis*. *Journal of Youth Studies*, 1–18.

SLOAM, James (2016). *Diversity and voice: The political participation of young people in the European Union*. *The British Journal of Politics and International Relations*, 18(3), 521–537.

ZUKIN, Cliff; KEETER, Scott; ANDOLINA, Molly; JENKINS, Krista; DELLI CARPINI, Michael X. (2006). *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. Oxford: Oxford University Press.

NA POLNO LAHKO SODELUJEŠ LE PRI STVAREH, KI JIH POPOLNOMA RAZUMEŠI²

Za kaj gre?

- za zagotavljanje participacije je mlade potrebo postaviti v središče odločevalskih procesov

Kaj bomo izvedeli?

- kako v portugalski nevladni organizaciji Psientífica mlade motivirajo k aktivni državljanski participaciji
- znanstvene študije, različne analize, evalviranje lastnega dela ter različna orodja so nujni podatki za uspešno delo z mladimi

V nekaj zadnjih letih se je v Evropi mladinsko polje dodobra razvilo, posebej področje ustvarjanje mladinskih politik s fokusom na vlogi mladih pri uvajanju sprememb. Mladi so brez dvoma prihodnost naše družbe, kljub temu pa lahko še zmeraj naletimo na precejšnje pomanjkanje participacije in celo lažnih informacij pri razumevanju političnega vpliva mladih na razvoj neke države.

V Evropi imamo različne definicije in različne tipe demokracij. Na Portugalskem imamo ustavno oziroma liberalno demokracijo, kjer državljani volijo svoje predstavnike in kjer ustava predstavlja vrhovni zakon. Ustava določa strukturo države, torej delovanje štirih suverenih političnih institucij (predsednik republike, državni zbor, vlada, sodišča), naloge in delovanje avtonomnih regij in občin ter razmerja med njimi (glej *Governo República Portuguesa*, 2016). Navedene institucije, ki so na Portugalskem neznane marsikateremu odraslemu, so še bolj čudne za veliko večino mladih. Zardi tega je nujno mladim razložiti in približati demokracijo, politiko, ter volitve in tako okrepiti njihovo udejstvovanje v politiki in odločevalski sferi.

Avtorica študije iz leta 2008³ ugotavlja, da mladi na Portugalskem ne zaupajo načinu upravljanja države, ga ne razumejo in ne vidijo možnosti lastne udeležbe. V zadnjih petih letih smo na Psientífici temu posvetili posebno skrb. V partnerstvu z občino Águeda smo ustanovili mladinski center z namenom podajati informacije in ozaveščati. Mlade poskušamo pritegniti skozi neformalno izobraževanje, delamo pa ne le na lokalni ali nacionalni, temveč tudi na evropski ravni. Mlade želimo pripraviti na vlogo oblikovalcev družbe.

Študija iz leta 2008 ugotavlja, da mladi na Portugalskem ne zaupajo načinu upravljanja države, ga ne razumejo in ne vidijo možnosti lastne udeležbe.

Leta 2017 smo pričeli v sklopu obšolskih aktivnosti na šolah izvajati usposabljanja za večanje čustvenih kompetenc mladih. Zavaljo uspeha usposabljanja smo se 2019, s projektoma VOGUI (poklicno svetovanje na temelju neformalne izobraževanja) in *Emoaction*, potegovali za Evropsko nagrado za socialne inovacije. Namen obeh projektov je bil mladim omogočiti pridobivanje socialnih, osebnostnih ter čustvenih kompetenc. Na tedenskih srečanjih z mladimi smo na lokalnih šolah, z uporabo metod »brainstorminga«, debat in učenja skozi igro (igrifikacija, *gamification*), nagovarjali natančno določene teme. Tako smo, na primer, pri pouku državljanske vzgoje pri temi o institucijah demokratične participacije, v starostni skupini otrok starih med deset in štirinajst let, govorili o tem, kaj pomeni živeti v demokratični državi, katere politične stranke so v portugalskem parlamentu ali koliko morajo mladi biti stari, da lahko volijo in kje lahko pridobijo informacije o volitvah.

Na tedenskih srečanjih z mladimi smo na lokalnih šolah, z uporabo metod »brainstorminga«, debat in učenja skozi igro (igrifikacija, *gamification*), nagovarjali natančno določene teme.

Pri projektu VOGUI smo delali z mladimi nezaposlenimi, starimi med petnajst in osemnajst leti (*NEET, young people who are not in employment, education or training*), ter se ukvarjali z razbijanjem stereotipov in razlaganjem razlik med desnimi, levimi in sredinskimi političnimi strankami, kako jih prepoznati na Portugalskem in kako filtrirati spletne informacije o programih teh strank.

Ker je naša organizacija odgovorna za izvajanje mladinske strategije v mestu Águeda, nas je tamkajšnja občinska uprava zadolžila za pripravo Občinskega mladinskega načrta (*Youth Municipality plan*) za leto 2020. Za izvedbo naloge smo do mladih v Águedi dostopili neposredno: izvajali smo

2 Daniela Costa, Centro de juventude de Águeda, Águeda, Portugal

3 Marina Magalhães de Morais, <https://novaresearch.unl.pt/en/persons/marina-magalh%C3%AAs-de-morais/publications/>

ankete na lokacijah v mestu, kjer se mladi največ zadržujejo ter zbirali vtise in izjave pri izvajanju naših siceršnjih aktivnostih v šolah ter med Evropskim tednom mladih. Na podlagi zbranih podatkov smo ustvarili dokument s celotno sliko potreb in želj po spremembah mladih. Dokument je sedaj v pomoč mestni upravi pri implementaciji primernih mladinskih politik, prav tako pa je izhodišče za oblikovanje naših projektov, s katerimi odgovarjamo na želje in potrebe mladih.

Največja težava mladinskih delavcev je, da zmeraj ne znajo dovolj natančno določiti potrebe mladih, prav tako pa imajo na voljo malo orodij, s katerimi bi si pomagali pri identifikaciji teh potreb.

Na podlagi zbranih podatkov smo razvili projekt *Juventude 19.27*, ki je namenjen krepitevi zmožnosti mladinskih delavcev in organizacij za vključevanje mladih v odločevalski proces skozi aktivno participacijo, soupravljanje in deljenje odgovornosti. Največja težava mladinskih delavcev je, da zmeraj ne zaznajo dovolj natančno določiti potrebe mladih, prav tako pa imajo na voljo malo orodij, s katerimi bi si pomagali pri identifikaciji teh potreb. Zaradi tega se je težko povezati s ciljno skupino in zagotoviti, da ta privzame aktivno vlogo s potencialom družbene transformacije. Skupaj z drugimi mesti, bivšimi Evropskimi prestolnicami mladih, smo uspeli razviti orodja za identifikacijo potreb mladih in opolnomočiti mladinske delavce ter organizacije z izobraževalnimi obiski na delovnem mestu. Hkrati smo utrdili mrežo evropskih organizacij: z načrtovanjem, testiranjem in vrednotenjem strategij, s sistemiziranjem kvalitativnih in kvantitativnih metod za pridobivanje in analiziranje podatkov, potrebnih za razvoj strategije participacije in priprave občinskih načrtov dela z mladimi.

S projektom *Juventude 19.27* smo pri mladinskih delavcih uspeli razviti tudi zelo uporabni veščini podjetništva in ustvarjalnosti, obe pomembni za delo z mladimi na temah participacije in demokracije.

Do mladih smo dostopali neposredno: izvajali smo ankete na lokacijah v mestu, kjer se mladi največ zadržujejo ter zbirali vtise in izjave pri izvajanju naših aktivnostih. Na podlagi zbranih podatkov smo ustvarili dokument s celotno sliko potreb in želj mladih.

Projekt *Juventude 19.27* je prejel nagrado portugalske Nacionalne agencije za najbolj navdihujoč projekt. Ideja za projekt je temeljila na predpostavki, da mladi kljub večji ozaveščenosti in boljši informiranosti o možnostih participacije, še vedno v veliki meri abstinerirajo od volitev. Zato smo želeli razumeti vzroke dogajanja in istočasno zgraditi most med mladimi v Águedi in političnimi predstavniki v regiji in mestnih četrtih. Skladno s Strategijo EU za mlade 2019-2027, je bilo potrebno vzpostaviti priložnosti za vključevanje, povezovanje in opolnomočenje mladih skozi spodbujanje udejstvovanja v demokratičnem in družbenem življenju, zag-

otavljanje strukturiranega dialoga z mladimi, sodelovanje v odločevalskih procesih in skozi razvoj kompetenc in učenja. V teku enega leta smo uspeli na srečanjih združiti mlade in politične predstavnike iz različnih mestnih četrti. Z usmerjanjem fasilitatorja in upoštevanjem strateških ciljev na področju mladinskega polja in ciljev trajnostnega razvoja, smo uspeli določiti glavne težave v njihovi skupnosti in se pogovarjati o rešitvah in načinih reševanja. S tem smo dosegli velik učinek v njihovih skupnostih. Vse do današnjega dne nekateri izmed mladih, ki so bili vključeni v projekt, še vedno delajo kot prostovoljci v našem mladinskem centru ter z nami sodelujejo tudi pri drugih projektih.

Vse do današnjega dne nekateri izmed mladih, ki so bili vključeni v projekt, še vedno delajo kot prostovoljci v mladinskem centru ter z nami sodelujejo tudi pri drugih projektih.

Večja povezanost z odločevalci mladim daje občutek koristnosti in slišanosti, zaradi česar so še bolj motivirani za aktivno udejstvovanje pri uvajanju družbenih sprememb ne samo na državni, temveč tudi na evropski ravni.

Vsako leto se nam v mladinskem centru pridružijo tudi evropski prostovoljci. Med njihovimi mnogimi zadolžitvami je tudi posredovanje informacij mladim v Águedi o priložnostih, ki jih ponuja Evropska skupnost. Skupaj z njimi oblikujemo letake in posterje, ki predstavijo portugalski demokratični sistem, volilni sistem, ter različne možnosti družbene participacije, kot so prostovoljstvo, udeležba na sejah svetov mestnih četrti ali delovanje v neformalnih skupinah.

V letu 2022 smo sprejeli nove izzive, saj na več načinov razširjamo znanje o pomenu informacij, možnostih participacije in senzibilizaciji za demokratično participacijo. Aktivnosti izvajamo v okviru projektov »Emoaction«, ki se izvaja od predšolskega programa pa vse do srednje šole in »Incuba Já«, ki je inkubator skupnostnih projektov v mestu Águeda in mladim omogoča izdelavo in prijavo projekta, ki temelji na njihovih potrebah.

Vse naše delovanje temelji na prepričanju, da omogočanje glasu mladim in njihova postavitve v središče učnega procesa, dviga njihovo motivacijo in vključevanje v projektne aktivnosti, posledično pa tudi v družbo. Vsekakor je pred nami še mnogo dela, a na podlagi našega, iz izkušenj pridobljenega znanja, lahko z gotovostjo trdimo, da se odgovor na vprašanje kako večati participacijo mladih, skriva v postavitvi mladih v odločevalsko pozicijo.

Z gotovostjo lahko trdimo, da se odgovor na vprašanje kako večati participacijo mladih, skriva v postavitvi mladih v odločevalsko pozicijo.

PARTICIPATIVNI PRORAČUN –

DOBRA PRAKSA SPODBUJANJA PARTICIPACIJE MLADIH⁴

Za kaj gre?

- občinski participativni proračun je izvrstna priložnost vključevanja mladih v mestne politike, sooblikovanja lokalne skupnosti in vsestranskega opolnomočenja mladih

Kaj bomo izvedli?

- s kakšnimi projekti in kako je portugalska nevladna organizacija Združenje Psientifica zagotovila vključevanje in participacijo mladih v portugalskem mestu Águeda

Kakšna je za vas idealna družba? Morda boste razmišljali o vaši pravici biti svoboden, morda o spoštovanju vaših vrednot, dobri organiziranosti družbe ali pa o vaši pravici sedeti za mizo. S sedenjem za mizo mislim na nujnost vašega sedenja za odločevalsko mizo. Ker se demokracija nenehno razvija, se nenehno pojavljajo tudi nove prakse, ki utrjujejo njen pomen. Tako je, ob bok predstavnikiškim volitvam, nastalo novo demokratično orodje, ki na višji ravni izraža demokratično inovativnost v lokalni samoupravi.

Kakšna je za vas idealna družba? Morda boste razmišljali o pravici do svobode, morda o spoštovanju vaših vrednot, dobri organiziranosti družbe ali pa o vaši pravici sedeti za mizo. S sedenjem za mizo mislim na nujnost vašega sedenja za odločevalsko mizo.

Govorim o participativnem proračunu, enem od mnogih demokratičnih inovacij, ki obljublja vključevanje tistih, ki jih tradicionalne metode javnega udejstvovanja spregledajo. To so prebivalci z nizkimi prihodki, ljudje brez državljanstva države v kateri bivajo, ter mladi. Participativni proračun veča javno udejstvovanje pri sprejemanju odločitev o porabi proračuna lokalne samouprave. Zasnovan je tako, da čim bolj ustreza potrebam posamezne regije in tako ustvarja lokalne inovacije. Prednosti takšnega demokratičnega procesa so povečana stopnja javnega udejstvovanja, zmanjšanje korupcije, večanje zaupanja v politične odločevalce (transparenčnost) in napredek demokracije.

Nove generacije so »zgrajene« drugače, imajo drugačne poglede in drugačne potrebe od starejših generacij. Mladi so v oblikovanje boljše družbe in spreminjanje sveta vpleteni bolj, kot se nam morda zdi na prvi pogled. Z možnostjo uveljavljanja lokalnih inovativnih idej, participativni proračun mladim nudi zmogljiv in učinkovit način soupravljanja. Prav tako takšna praksa mladim dviga samozavest, veča samo-realizacijo, oblikuje identiteto, krepi lojalnost, ter omogoča pridobivanje veščine javnega udejstvovanja.

Nove generacije so »zgrajene« drugače, imajo drugačne poglede in drugačne potrebe od starejših generacij. Mladi so v oblikovanje boljše družbe in spreminjanje sveta vpleteni bolj, kot se nam morda zdi na prvi pogled.

Na Portugalskem imamo precej izkušenj s participativnim proračunom, saj gre za državo, kjer je veliko občin že vpeljalo koncept participacije državljanov v odločevalske procese. Izvajanje participativnega proračuna je bolj pomembno od samo posvetovanja o tem, »kako bolje porabiti javni proračun«, saj državljane spodbuja k angažiranju pri oblikovanju javnih politik in strategij v njihovi občini.

V mestu Águeda je participativni proračun sprejel občinski svet in tako uspešno podprl lokalne projekte, s čimer je ljudem omogočil spreminjanje njihove okolice in izboljšal kakovost življenja. S skupnimi močmi občina Águeda in Združenje Psientifica opogumljata mlade k sodelovanju v demokratičnih procesih. V Združenju Psientifica se vidimo kot družbeno angažirano organizacijo, ki ustvarja družbeno dodano vrednost in priložnosti za družbene intervencije in družbene inovacije. Zaradi tega imamo dostop do široke skupnosti mladih, kar nam omogoča posredovati usmeritve in informacije o družbeni participaciji.

Sebe razumemo kot družbeno podjetno organizacijo, ki ustvarja družbeno dodano vrednost in priložnosti za družbene intervencije in družbene inovacije.

Evropska skupnost mora upoštevati vlogo mladih pri tvorjenju identitete in konstruiranju družbe. Zato Združenje Psientifica, v okviru smernic Strategije EU za mlade 2019-2027, ustvarjamo priložnosti za udejstvovanje, povezovanje

in polnomočenje mladih. Temu je bil namenjen tudi naš projekt *Juventude 19.27*, ki je promoviral učinke aktivnega demokratičnega življenja. Cilji projekta so bili spodbujanje aktivne participacije in dialoga z mladimi, vključevanje mladih z manj priložnostmi in etničnih manjšin, promocija učenja participativnih metod ter razvoj znotrajdržavnih in meddržavnih aktivnosti mladinskih organizacij. Ker je glavna metoda našega dela izvajanje srečanj, ki temeljijo na neformalnem učenju, smo proces organizirali kot serijo srečanj. Najprej smo organizirali pripravljala srečanja, na katerih so mladi razpravljali in izmenjevali ideje o prioritetah in potrebah, zaznanih v njihovem okolju. Mnenja in predloge so podajali z namenom sprememb strategij in politik v njihovih skupnostih. V nadaljevanju projekta smo na srečanjih pričeli mapirati težave skozi dialog in debato z različnimi strokovnjaki. Kontinuiteto teh praks smo zagotovili z nadaljevalnimi srečanji, kjer smo predloge mladih reflektirali, ter se hkrati učili in razvijali različne veščine. Za konec procesa smo pripravili diseminacijsko srečanje, na katerem smo pregledali dosežene rezultate, ter predlagali ustvarjanje in maksimiranje družbenih učinkov. Takšen način dela se je izkazal kot uporabno orodje za zagotavljanje dialoga z mladimi, zagotavljanja njihovega odziva in pripoznanja njihovega delovanja.

Še en projekt, s katerim smo mlade spodbujali k bolj aktivnemu sodelovanju v družbi, je bil projekt Incuba Ja, ki se je osredotočal na inoviranje v iniciativah socialnega podjetništva. Cilj projekta je bil povečati ustvarjalnost in podjetniške veščine za spopadanje z družbenimi težavami izključenosti in nezaposlenosti mladih, ter zagotavljanje enakih možnosti za razvoj vseh osebnostnih, socialnih in poklicnih potencialov mladih. S projektom smo se želeli odzvati na družbeni težavi nezaposlenosti mladih in družbenega izključevanja. Vpeljali smo inovacijsko izobraževanje, ki je mladim omogočilo razvijanje ustvarjalnosti in podjetniških veščin, potrebnih za pospešitev njihovega prehoda na trg dela.

Skladno z Občinskim mladinskim načrtom Águede, je cilj naše organizacije tudi večati participacijo mladih pri aktivnostih neposredno povezanih z občino Águeda. Tako smo v skupnost odločilno prispevali že s samo vzpostavitev omenjenega občinskega načrta. Mladinske politike

se morajo osredotočati na ustvarjanje boljših pogojev in priložnosti za učenje, za pridobivanje praktičnih, družbenih in/ali poklicnih veščin mladih. Mladinske politike morajo biti sposobne večati znanje in veščine mladih, vse z namenom krepitev njihove (pro)aktivne vloge pri določanju in grajenju civilne družbe in trga dela.

Mladinske politike morajo biti sposobne večati znanje in veščine mladih, vse z namenom krepitev njihove (pro)aktivne vloge pri določanju in grajenju civilne družbe in trga dela.

Zaradi takšnega načina delovanja je v minulih letih prišlo do napredka v dobro informirani participaciji mladih pri ustvarjanju evropskega in nacionalnih političnih načrtov, kar kaže na to, da je rastoče politično udejstvovanje mladih pomemben prispevek k potencialnim aktivnostim in intervencijam, namenjenih izboljšanju njihovih pogojev in dvigu kakovosti življenja.

Mesto Águeda je v Evropi postalo vzorčni model kombiniranja okoljevarstvenih razmislekov in demokratičnih inovacij, kjer znotraj skupine sodelujočih ljudi in civilnih iniciativ obstaja tudi precej velika skupina mladih. Pri ustvarjanju takšne reputacije mesta je pomembno vlogo odigralo tudi Združenje Psintifica, saj je bilo ves čas aktivno, vpleteno na več področjih ter ponujalo nenehno podporo. Na ta način nam je uspelo ustvariti močan občutek vključenosti in svobode. Mladi v Águedi imajo sedaj dostop do svobodomiselnih skupnosti in razumevajoče oblasti, ki jim zagotavlja prostor za odločevalsko mizo.

Na ta način nam je uspelo ustvariti močan občutek vključenosti in svobode. Mladi v Águedi imajo dostop do svobodomiselnih skupnosti in razumevajoče oblasti, ki jim zagotavlja prostor za odločevalsko mizo.

Viri

Participativni proračun (v angl.), https://en.wikipedia.org/wiki/Participatory_budgeting. (dostop 22. 2. 2022)

Shari Davis, *What if you could help decide how the government spends public funds? TED Talk*. (https://www.ted.com/talks/shari_davis_what_if_you_could_help_decide_how_the_government_spends_public_funds/transcript?language=en#t-67) (dostop 22. 2. 2022)

ALVES, Mariana Lopes; ALLEGRETTI, Giovanni (2012), *(In) stability, a key element to understand participatory budgeting: discussing Portuguese cases*. *Journal of Public Deliberation*: Vol. 8: Iss. 2, Article 3. <http://www.publicdeliberation.net/jpd/vol8/iss2/art3>. (dostop 22. 2. 2022)

Participativni proračun v Lizboni, Portugalska (v angl.), <https://participedia.net/case/4967>. (dostop 22. 2. 2022)

Participativni proračun v Águeda, Portugalska (v angl.), <https://participedia.net/case/5126>. (dostop 22. 2. 2022)

UČNI PROCES –

PRILŽNOST ZA DRUŽBENO AKTIVIRANJE MLADIH? PRIMER SLOVENIJA⁵

Za kaj gre?

- kako lahko učitelji srednjih šol v učnem procesu mlade informirajo, učijo in motivirajo k vključevanju v procese sodelovanja

Kaj bomo izvedeli?

- predstavljene so vsebine in učni cilji učnih predmetov v gimnazijskem programu, ki se dotikajo politične participacije mladih
- predmeti: zgodovina, sociologija, filozofija, geografija in evropske študije
- navedeni so primeri dobre prakse iz prakse

Kot učiteljica v razredu nastopam tudi kot posameznica, kot državljanka.

Na učenčeva doživljanja okolja poskušam usmeriti snop sociološkega znanja, s katerim bi lažje razumel dogajanje v svetu. Skoraj ni učne snovi, pri kateri ne bi bilo mogoče v razred vnesti aktualizacije. Žal to najpogosteje pomeni zagreniti »sceno«. Naj podam nekaj primerov letošnjih grenkob pouka sociologije: globalizacija in zgodba bombaža s hitro modo, begunci, medijska manipulacija in sovražni govor, socialna omrežja in nevarnosti, vojna v Ukrajini, neenakosti in razlike med revnimi in bogatimi in tako naprej. Nekega popoldneva sem učenke in učence vprašala: *»Se vam ne zdi, da vam k pouku nosim samo svinjarijo tega sveta?«*

Priznam, v razredu srečujem pronicljive sogovornike, izzivam v razpravah, drezam z argumenti in zgodi se, da iz razreda namesto odgovorov odnesem nova vprašanja in še več pomislekov. To je za učitelja neprecenljivo. Spodbujam k kritiki in dialogu, iskanju predlogov za izboljšanje ali razmisleku o problemih skupnosti. Je to mala šola aktivnega državljanstva? Je to ob količini učnih ur in obsegu snovi iz učnega načrta mogoče? Vsaj povsem nemogoče ni.

Razumem, da sveta ne gre tako zlahka spremeniti na bolje. A delo v razredu dojemam vsaj kot majhno priložnost spodbujanja k razmisleku, k majhnim akcijam. Učiteljevanju se lahko zahvalim, da ob globalnih/lokalnih problemih prav nikoli ne obupam v smislu *»saj se nič ne da narediti«*.

Vsaj nekaj vendarle lahko storim, pa čeprav imam na voljo le 45 minut. A hkrati imam na voljo tudi trideset mladih glav in src.

Spodbujam k kritiki in dialogu, iskanju predlogov za izboljšanje ali razmisleku o problemih skupnosti. Je to mala šola aktivnega državljanstva? Je to ob količini učnih ur in obsegu snovi iz učnega načrta mogoče? Vsaj povsem nemogoče ni.

PREGLED UČNIH NAČRTOV PRI ZGODOVINI, SOCIOLOGIJI, FILOZOFIJI IN GEOGRAFIJI

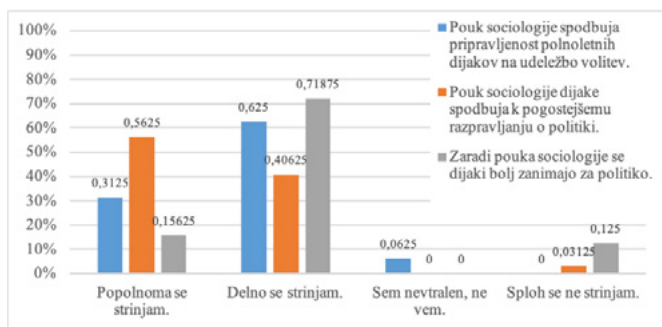
SOCIOLOGIJA

V šolskem letu 2015/16 je bila med gimnazijskimi učitelji sociologije opravljena raziskava o vprašanju spodbujanja politične participacije med dijaki⁶.

Med drugim smo preverili, ali se učitelji strinjajo, da lahko delo pri pouku (uporaba učnik oblik, metod, sredstev, osebna vrednotna drža, odnos do dijakov ipd.) vpliva na participacijo dijakinj in dijakov. Izkazalo se je, da se s trditvijo strinja večina učiteljic in učiteljev, kar 94 odstotkov. Petina učiteljev (22 %) je izpostavila, kako pomemben je učiteljev način dela in njegov odnos, saj dijakom predstavljajo zgled. Prav tolikšen delež učiteljev poudarja pomembnost diskusije o aktualnih problematikah, ob kateri se spodbuja sposobnost argumentacije, ki pomaga oblikovati mladostnikov osebni pogled na svet. Šestina učiteljev (16 %) poudarja pomen spodbujanja kritičnega mišljenja in problemskega pristopa. Desetina (9 %) vprašanih poudarja, kako pomembno je, da učitelj predstavi svojo držo do aktualnih družbenih procesov, pojavov in fenomenov.

Med anketiranimi učitelji smo preverili tudi, kaj menijo o odnosu med vsebinami, obravnavanimi pri pouku sociologije, in spodbujanjem participacije. Rezultati so prikazani v grafu 1.

Graf 1: Spodbujanje participacije je eden izmed pomembnih ciljev pri predmetu sociologija. Ali se strinjate s spodnjimi trditvami?

Dobra polovica anketiranih učiteljev (56 %) je menilo, da je ravno pouk sociologije tisti, ki dijake spodbuja k pogostejšemu razpravljanju o politiki. Vendar pa sama razprava, po njihovem mnenju nima tolikšnega vpliva, zaradi katerega bi se dijakinja in dijaki udeleževali volitev ali se tudi bolj zanimali za politiko. Tri četrtine anketiranih učiteljev (72 %) se s trditvijo, da bi se zaradi pouka sociologije dijaki bolj zanimali za politiko, strinja le delno. Dve tretjini učiteljev (63 %) pa se delno strinjajo tudi s trditvijo, da pouk sociologije spodbuja pripravljenost polnoletnih dijakov na udeležbo na volitvah. Razlog je najverjetneje v tem, da je šola kot politični socializator sekundarnega pomena. Pri oblikovanju političnih stališč in državljanske države dijakinja in dijakov je odločujoča vloga staršev.

Učni načrt za sociologijo v gimnaziji⁷ določa tudi nekatere učne cilje, ki so povezani s politično participacijo:

- razumevanje širših družbenih pojavov,
- razvijanje pogleda na dogodke in pojave iz širše družbene in kulturne perspektive,
- spoznavanje in analizo temeljnih značilnosti slovenske in evropske družbe,
- občutljivost za zaznavanje družbenih vprašanj,
- sposobnost refleksije lastnega socialnega položaja,
- sposobnost razumevanja večplastnosti in kompleksnosti družbenega življenja,
- sposobnost kritičnega odnosa do družbenega dogajanja in konkretnih družbenih procesov in pojavov,
- sposobnost empatije in strpnosti do različnosti,
- sposobnost za demokratično državljanstvo.

Teme in vsebine osnovne ravni sociologije, pri katerih učitelj lahko spodbuja politično participacijo:

- kultura in socializacija: sestavine kulture (jezik, vrednote, norme), kulturna raznolikost, globalizacija, etnocentrizem in kulturni relativizem, spreminjanje kultur;
- socializacija: prehodi v odraslost, dejavniki socializacije (mediji, šola);
- družbene različnosti in neenakosti: upravičevanje dr. neenakosti, razlage dr. slojevitosti, spol/starost in dr. neenakosti, etnična slojevitost, revščina;
- odločanje v skupnosti: delovanje in značilnosti modernih držav, delovanje različnih akterjev pri odločanju v demokratičnih družbah, procesi odločanja v modernih organizacijah;
- izzivi sodobnega sveta: globalizacija, ekološki problemi.

Šola je kot politični socializator sekundarnega pomena. Pri oblikovanju političnih stališč in državljanske države dijakinja in dijakov je odločujoča vloga staršev. Morda lahko učitelji razmerje vlog vsaj malo nagnejo v korist šole.

FILOZOFIJA⁸

Učni načrt filozofije⁹ učitelju ponuja izbirno temo politična filozofija, ki se tematizira skupno življenje ljudi v družbi oziroma državi. Obravnava sledeča temeljna vprašanja:

- kako upravičiti oblast,
- do kam sme država poseči v posameznikovo ali skupnostno življenje in katerih področji ne sme poskušati urejati,
- katere oblike skupnega življenja ljudi so najboljše,
- ali obstajajo le idealni interesi ali pa tudi skupno dobro,
- ali zakoni nujno manjšajo področje svobode,
- je mogoče uskladiti pravičnost in enakost,
- sta svoboda in enakost združljivi,
- katera kazen je pravična,
- se je danes še vredno ukvarjati z vizijami idealne družbe?

Vsebine, ki vključujejo politično participacijo:

- utemeljitev in meje oblasti,
- država in skupno dobro,
- zakon in svoboda,
- pravičnost in enakost,
- kršitev zakona in kazen,
- družbena utopija.

ZGODOVINA¹⁰

Učni načrt zgodovine¹¹ izpostavlja socialne in državljanske kompetence, ki jih pri pouku spodbujamo in razvijamo:

- z usvajanjem znanja o večkulturni evropski družbi ter o njenih glavnih socialnih, ekonomskih in političnih prelomnicah;
- z umeščanjem nacionalne v evropsko kulturno identiteto;
- s spodbujanjem medkulturnega dialoga in strpnosti;
- z razvijanjem kulture dialoga z upoštevanjem in spoštovanjem drugačnih pogledov in stališč in z zagovarjanjem svojih pogledov in stališč in argumentov zanje;
- z razvijanjem pripravljenosti za premagovanje predsodkov in stereotipov;
- z razvijanjem in spodbujanjem pozitivnega odnosa do demokracije, do spoštovanja človekovih pravic, enakosti in do odgovornega in kritičnega državljanstva;
- s poznavanjem temeljnih mednarodnih dokumentov, v katerih so zapisane in opredeljene pravice človeka in državljana;
- s poznavanjem preteklih in sodobnih dogodkov in gibanj v slovenski, evropski in svetovni zgodovini;
- s poznavanjem ciljev različnih socialnih in političnih gibanj;

7 Učni načrt za sociologijo v gimnaziji: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_sociologija_gimn.pdf

8 Pripravil Toni Klis, profesor zgodovine in filozofije, Druga gimnazija Maribor

9 Učni načrt filozofije v gimnaziji: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_filozofija_gimn.pdf

10 Pripravil Toni Klis, profesor zgodovine in filozofije, Druga gimnazija Maribor

11 Učni načrt za zgodovino (splošna gimnazija): http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf

- s poznavanjem evropske integracije in struktur Evropske unije;
- z razumevanjem in spoštovanjem različnih ver in etničnih skupin;
- s spoštovanjem demokratičnih načel in s pripravljenostjo sodelovanja v demokratičnem parlamentarnem sistemu.

Teme pri pouku zgodovine, ki so povezane s politično participacijo:

1. Vzpon meščanstva in uveljavitev parlamentarizma (3. letnik)
Sledimo ciljem, kjer naj dijakinja in dijaki:

- primerjajo razsvetljske ideje o enakosti in ocenijo dosežke ameriških revolucionarjev;
- analizirajo dosežke francoske revolucije s stališča razsvetljskih zahtev po enakosti;
- analizirajo in ocenijo dosežke meščanstva in njegovih gibanj za enakost v 19. stoletju;
- primerjajo različne razvojne stopnje parlamentarizma v 19. stoletju;
- primerjajo značilnosti različnih političnih strank;
- ključne dogodke in pojave umestijo v ustrezen zgodovinski čas in prostor;
- razvijajo spretnost zbiranja in izbiranja informacij iz različnih medijev, kritično presodijo njihovo uporabno vrednost;
- oblikujejo svoje sklepe, mnenja, stališča, interpretacije;
- analizirajo večperspektivne zgodovinske vire in ob njih razvijajo sposobnost samostojnega izbiranja in odločanja;
- razvijajo sposobnost različnih oblik komunikacije;
- razvijajo socialne spretnosti pri različnih oblikah sodelovalnega učenja;
- razvijajo pozitiven odnos do pomena spoštovanja človekovih pravic, enakosti in demokracije.

Vsebine:

- razsvetljske ideje o enakosti
- ameriška revolucija
- francoska revolucija
- Napoleonova diktatura (konec starega režima in stanovske ureditve družbe)
- značilnosti meščanske družbe
- liberalna gibanja in meščanske revolucije v 19. stoletju
- uveljavitev ustavnega reda in parlamentarizma
- nastanek modernih političnih strank.

2. Razvoj demokracije (4. letnik)

Sledimo ciljem, kjer naj dijakinja in dijaki:

- primerjajo različne oblike demokratičnih ureditev v zgodovini človeštva;
- analizirajo/ocenijo dosežke v razvoju demokracije v posameznih obdobjih;
- analizirajo vzroke za pojav totalitarnih sistemov in njihove posledice za demokratično ureditev v Evropi in svetu;
- raziščejo posledice razširitve demokracije po padcu berlinskega zidu;
- analizirajo in ocenijo uspeh demokratičnih procesov danes;
- ključne dogodke, pojave in procese umestijo v ustrezen zgodovinski čas in prostor;
- razvijajo spretnost zbiranja in izbiranja informacij iz različnih medijev, kritično presodijo njihovo uporabno vrednost;
- oblikujejo svoje sklepe, mnenja, stališča, interpretacije;

- analizirajo večperspektivne zgodovinske vire in ob njih razvijajo sposobnost samostojnega izbiranja in odločanja;
- razvijajo sposobnost različnih oblik komunikacije;
- razvijajo socialne spretnosti pri različnih oblikah sodelovalnega učenja;
- razvijajo pozitiven odnos do pomena spoštovanja človekovih pravic, enakosti in demokracije;
- razvijajo pozitiven odnos do pomena vzpostavljanja in ohranjanja medkulturnega dialoga in strpnosti.

Vsebine:

- razsvetljska ideja o treh vejah oblasti in razvoj demokracije do 20. stoletja (antična demokracija, razsvetljenstvo, razvoj v 19. stoletju)
- demokratični sistemi med obema vojnoma v 20. stoletju
- totalitarni sistemi: fašizem, nacionalsocializem, boljševizem
- širitev demokracije po padcu berlinskega zidu v Evropi in po svetu
- težave demokratične ureditve v sodobnem svetu.

GEOGRAFIJA ¹²

Učni načrt za geografijo¹³ navaja kompetence, ki so povezane s politično participacijo:

- medkulturnost: spoznavanje prebivalstvene, kulturne in gospodarske različnosti lastne države, EU ter drugih držav pri dijaki razvija spoštovanje in strpnost do drugih in drugačnih ter vzgaja za sožitje;
- socialno vključevanje: dijaki velik del pouka izvajajo v obliki skupinskega oziroma timskega dela. Zanj so nujni razvijanje socialnih zmožnosti, upoštevanje vsakega posameznika, urejanje odnosov med ljudmi, spoštovanje pravil in dogovorov. Dijaki poskušajo doživljati procese in probleme sodobnega sveta (na primer planetarizacijo, lakoto, naravne nesreče ipd.).

Med učnimi cilji so za poudarjanje politične participacije primerni sledeči:

- dijaki razumejo pomen politično-geografskega položaja Slovenije v Evropi ter njeno vlogo v EU;
- dijaki razumejo geografske razsežnosti in posledice povezanosti današnjega sveta;
- dijaki spoznavajo nekatere pomembnejše pokrajinske, to je gospodarske, socialne, okoljske in politične probleme sodobnega sveta, analizirajo vzroke zanje ter predlagajo načine reševanja;

Spodbujanje politične participacije je mogoče vključiti pri naslednjih temah:

- regionalna geografija sveta (obravnavanje kriznih žarišč na posamičnih kontinentih, spodbujanje dijakov k spremljanju aktualnih dogodkov, pripravljanje referatov o posamičnih problemih);
- obravnava EU: institucije (primerjava s slovenskimi institucijami in njihovimi funkcijami), evroskeptizem (večstrankarski sistem, Višegrajska skupina in njene odločitve, kjer se nacionalna zakonodaja ne prilagaja zakonodaji EU, finančne krize v Evropi in politične posledice);
- obravnava Slovenije: pomen javnega mnenja (kaj nam povedo protesti posameznih skupin prebivalstva v različne namene npr. proti vetrnicam, proti vladi, proti ukrepom...), javna razgrnitev prostorskih načrtov in vpliv občanov na spremembe.

¹² Priprava Vesna Vervega, profesorica geografije, Druga gimnazija Maribor

¹³ Učni načrt za geografijo: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/media/pdf/un_gimnazija/2013/SSL_UN_GEOGRAFIJA_gimn.pdf

EVROPSKE ŠTUDIJE

V gimnazijskem programu je mogoče ponuditi izbirni predmet Evropske študije¹⁴, ki določa, da pri pouku sledimo naslednjim ciljem, ki jih je večina povezanih s politično participacijo. Dijakinja/dijak razvija:

- razumevanje o evropskih družbah, integracijah in institucijah;
- razumevanje o družbeni in kulturni raznolikosti evropskih družb;
- sposobnosti refleksivnega odnosa do svoje individualne, nacionalne, evropske, kulturne identitete;
- razumevanje različnih kultur, verovanjskih in vrednotnih sistemov;
- sposobnost analiziranja konkretnih pojavov in dogodkov z gledišča človekovih pravic;
- znanja in veščine za dejavno vključevanje v dejavnosti ožje in širše skupnosti (lokalne, regionalne, nacionalne, evropske in mednarodne) in s tem sposobnosti za demokratično državljanstvo;
- sposobnosti za prepoznavanje krivic, diskriminacije, stereotipov in predsodkov;
- sposobnosti za prepoznavanje in sprejemanje razlik;
- sposobnosti za sodelovanje v dialogu kultur, etničnih skupin, narodov, verstev in držav;
- sposobnost za argumentiranje in izražanje lastnih stališč;
- sposobnost za zbiranje, selekcioniranje, analiziranje in kritično vrednotenje informacij iz različnih virov;
- sposobnost povezovanja znanj iz različnih strok in ved.

Večina tem se dotika politične participacije, izpostaviti pa je potrebno naslednje tematske sklope:

- zgodovinski procesi oblikovanja sodobne Evrope
- načela in vrednote EU
- evropske integracije in institucije.

V okviru izbirnega predmeta Evropske študije¹⁵ morajo dijaki pripraviti raziskovalni esej. Nekaj tem, o katerih lahko dijaki pišejo v esejih:

- ali lahko evropski mladini očitamo neaktivnost?
- status etničnih manjšin v evropski uniji
- lov na službo v EU
- študent v Evropi
- ali je eu odpravila revščino? socialno dno v bogati evropi
- brez strpnosti do nestrpnosti
- ekologija v EU
- vloga eu na območju bližnjega vzhoda
- kako eu vpliva na naše življenje?
- ekonomska in monetarna unija
- EU in varnostna politika
- najpomembnejše in najbolj znane pogodbe v Evropski Uniji
- Eu in Schengen
- globalna kriza v EU?

PRIMERI IZ PRAKSE

1. AKTIVNOST: KRITIKA ŠOLE

Izsek iz učne priprave pri sociologiji.
Sklop: *Dejavniki socializacije (šola)*

Cilj, ki mu z aktivnostjo sledimo: dijaki razumejo, da proces socializacije poteka v različnih družbenih kontekstih (skupine, ustanove, družbene okoliščine, množični mediji), ter analizirajo in vrednotijo njihovo delovanje.

Potek po korakih:

- skupinsko delo (10 minut): dijaki so razdeljeni v skupine po 4-5. Pogovorijo se o prednostih in slabostih šole, ki jo obiskujejo. Razmislijo o predlogih izboljšav. Zapišejo opažanja, ideje, predloge;
- predstavitev skupinskega dela (25 minut): skupine predstavijo svoje ugotovitve;
- izsledki vseh skupin se oblikujejo v enoten dokument;
- predstavnik razreda na srečanju razredov z ravnateljem (potreben predhodni dogovor) predstavi zbrane ugotovitve, predlagata izboljšave;
- ravnatelj vodi pogovor z dijaki predstavniki razredov. Na srečanju kritično pretrasejo možnosti za realizacijo predlogov izboljšav. Dogovorijo se o morebitnih nalogah dijakov in ravnateljevi pomoči pri tem.

2. AKTIVNOST: KRITIČNO OGLAŠEVANJE

Izsek iz učne priprave pri sociologiji.
Sklop: *Dejavniki socializacije (mediji)*

Po delavnici o medijski pismenosti (medijski konstrukt realnosti, nevarnosti socialnih omrežij, lažne novice, lastništvo medijev, povezanost medijev z ekonomskimi in političnimi interesi) dijaki v majhnih skupinah (npr. trije dijaki) izberejo področje, ki ga v okolju doživljajo kot problematičnega in na katerega bi radi opozorili. Skupaj snujejo idejo kritičnega oglasa in ga oblikujejo. Učitelj v dogovoru z razredom določi termin, pomembno je, da dijakom ponudimo dovolj časa, priporočilo je vsaj 14 dni. Sledi predstavitev kritičnih oglasov, izrazna sredstva niso določena. Pomoč pri razmisleku o temah (niso obvezujoča): revščina, brezdomci, neenakomerno razporejeno bogastvo, korupcija, politične afeze, mladi in droge, mladi in potrošništvo, motnje prehranjevanja, stresno življenje, ekološka problematika, delovanje EU, apolitičnost mladih, tretje življenjsko obdobje, prehodi v odraslost, beg možganov, kapitalistično izkoriščanje naravnih virov, izkoriščanje delavcev, brezposelnost, odnos do homoseksualnosti, položaj žensk itn.

Učitelj lahko pri tej dejavnosti uporabi spletno tablo/zid Padlet, <https://padlet.com/>

¹⁴ Učni načrt za evropske študije: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/media/pdf/un_gimnazija/2012/un_ip_evropske_studije.pdf

¹⁵ Pripravil Saša Mikić, profesor zgodovine, Druga gimnazija Maribor

Kreativni oglasi 2.C
Dijaki ustvarjajo kritične oglase

Anonymous 12mo
OGLAS

Avtor: Filip Duganek
Add comment

Anonymous 1yr
Kreativni oglas

Avtorji:
• Urška Bajrič
• Emma Karaflessarović
• Elisa Potič
• Daša Vedemšek
Nada "udobna" Zemlja
Add comment

Anonymous 1yr

Google Docs
Add comment

Anonymous 12mo
Oglas

Avtorja:
Urška Simonič
Filip Kores Urlep
Ko pohlep prevlada nad življenjem!
Add comment

Anonymous 1yr
Kreativni oglas

Avtorice: Aida Ladinek, Katarina Vidovič, Špela Gejši
Add comment

Anonymous 12mo
Kreativni oglas

Avtorji:
Martin Jojič
Marko Hribaršek
Petra Hrnjak
Add comment

Barbara Bedenk 1yr
Dijaki ustvarjajo kritične oglase

Dijaki ustvarjajo kritične oglase
Add comment

Anonymous 12mo
Oglas

Avtorji: Maja Podkrajšek, Tien Strmšček, Filip Bombak
Add comment

Anonymous 12mo
Oglas

Avtorice: Lea Hribaršek, Zoya Čunin, Špela Holbi
Add comment

Anonymous 1yr
Oglas

Kreativni oglas - Likas Mask
Avtor: Urban Župančič
Add comment

Anonymous 1yr
Oglas

Avtorica: Ana Mičovič
Add comment

Anonymous 12mo
OGLAS

Avtorice:
Mojca Ravnik, Staša Korpič, Nika Kralj
Add comment

Anonymous 1yr
Oglas

Avtorice: Ana Koletnik in Lily Sara
Add comment

POSAMIČNI PRIMERI KRITIČNIH OGLASOV

Predstavljeni so primeri kritičnih oglasov dijakinj in dijakov 2. letnika II. gimnazije Maribor, ki so jih v marcu 2016 oblikovali v okviru medijske delavnice.

Kritični oglas 1: »CAN WE MAKE THE PIG SEXIER?«

Avtorice Urška Nerat, Pia Pezdíček, Laura Švarc so ob predstavitvi zapisale: »Ne sme nas zavesti misel, da lahko iz kogarkoli nastane kdorkoli. Ne smemo verjeti hollywoodskim idealom o doseganju popolnosti s pomočjo lepotne kirurgije in Photoshopa.«

Kritični oglas 2: »ODPRIMO OČI!«

Avtorji Klemen Kirbus, Marko Tabaković in Aljaž Žel so ob kritičnem oglasu zapisali: »Mediji niso vse! Mediji ne povedo vsega. Vse, kar se prikazuje, pa tudi ni res. Sami moramo biti dovolj kritični, da vidimo resnico!«

Kritični oglas 3: »V ZEMLJI JE BOGASTVO!«

Avtorice Arja Hojnik, Nika Kramberger in Jana Verdnik so ob oglasu zapisale: »Nadreja izkoriščajo podrejene, pri čemer vidijo samo denar. Vseeno jim je, če pri tem uničijo Zemljo.«

Kritični oglas 4:
»ZATIRANJE ČUSTEV«

Avtorice Sofia Markovič, Lara Šalamun in Tea Šimat so ob oglasu zapisale: »Ko so ljudje skupaj ali sami, so lahko srečni. Ko jih ljudje javno obsojajo, se njihov svet podre.«

3. AKTIVNOST: RAZRED KOT POLITIČNA SKUPNOST¹⁶

Primer učne priprave pri filozofiji.

Izbirna tema: Politična filozofija

Tema: Demokracija (TOK kot uvod v »Knowledge and politics«)

Način izvedbe/izvedbena oblika: Igra vlog, diskusija.

OPIS AKTIVNOSTI	DEJAVNOST DIJAKOV (priprava, izvedba in refleksija aktivnosti) TER DOKAZILA
Referendumska rešitev predloga	Vsi dijaki predlagajo rešitev za problem, ki ga imajo, poiščejo skupne točke in predlagajo rešitve, o katerih na koncu vsi glasujejo. <i>Zaplet 1: Različne rešitve so premalo poglobljene. Dijaki, ki se zavzemajo za določene rešitve, dobijo nalogo, da se poglobijo v reševanje teh problemov. (Prehod na točko 2)</i>
Strankarska rešitev problema	Skupina dijakov zbrana okoli problema izbere predstavnika, ki bo v spopadu z drugimi predstavil njihove rešitve. Izpeljejo glasovanje. Zanima nas: Ali se bodo kot celota prepustili vsem rešitvam ali pa bodo le navijali za svojo skupino? <i>Zaplet 2: Ali se strankarska demokracija dotika vseh ali pa gre le za »strankokracijo«?</i>
Udejanjenje izglasovanih rešitev – izvršna oblast	Dijaki izberejo nekoga, ki bo izvršil njihovo voljo. Učitelj razloži, kako nastane izvršna oblast in kaj je njen namen. <i>Zaplet 3: Rešitve so v dobro cele skupnosti. Ali je možno, da se nekdo ne bo držal dogovorjenega? Kaj storiti?</i>
Vzpostavitev sodne oblasti	Določimo organ, ki bo sankcioniral kršitelje. Dogovorimo se za kazni, ki morajo biti v skladu s človekovimi pravicami. <i>Zaplet 4: Mala skupina dijakov je imela rešitve, ki jih nobena stranka oz. večina ni upoštevala. Ali mora pravična politična ureditev misliti tudi nanje?</i>
Ustava in manjšine	Kdo v pravični politični ureditvi brani manjšine? Vpeljava ustave in diskusija o ustavi. <i>Zaplet 5: Kaj pa drugi?</i>
Pomen državljanstva	Ali nekaj dijakov iz drugi razredov lahko sodeluje pri reševanju problema tega razreda? Ne. Ker nimajo statusa dijaka tega razreda, nimajo državljanstva. Kako dobiti državljanstvo? Podelijo ti ga ali pa si se rodil v državi in ga avtomatsko pridobiš. Izsek iz »pogojev za pridobitev državljanstva« in diskusija o teh pogojih. <i>Zaplet 6: Na šoli je več razredov in ker predstavnik enega ne more reševati problemov drugega razreda, obstajajo pa problemi, ki se tičejo vseh razredov. Kako razrešiti te probleme? Predlagamo, da se »izvršna oblast« vsakega razreda sreča in sklene pogodbo, po kateri bodo vsi sodelovali. Dejavnost, ki se tiče vseh tretjih letnikov na šoli (vzpostavitev EU).</i>
Zaključna diskusija	Dijaki s pomočjo generativnih vprašanj uporabijo novo pridobljeno znanje o pomenu in nastanku oblasti, o razmejitvi oblasti, o razlikovanju med posredno in neposredno demokracijo, o vlogi ustave in o statusu manjšin v RS. V zaključnem delu se torej več ne pogovarjajo o razredni skupnosti temveč se pogovarjajo o državi. V zaključku predlagamo tudi diskusijo o pomislekih oz. kritičnem presojanju demokracije. Dijaki preberejo odlomek iz Platonove Države – Prispodoba o ladji in se opredelijo glede tega. Ali so oni kompetentni, da rešujejo probleme države ali pa za to potrebujemo posebno znanje?

4. AKTIVNOST: ŠOLE AMBASADORKE EVROPSKEGA PARLAMENTA¹⁷

V okviru Šole ambasadorke Evropskega parlamenta dijake seznanjamo s temami, ki zanimajo mlade. Objavljajo različne možnosti vključevanja v skupne evropske projekte. Obveščamo jih o možnostih sodelovanja v različnih projektih prostovoljstva v okviru EU: Erasmus +, Evropska solidarnostna enota, Evropski teden mladih, Jamstvo za mlade, Mladina in mediji, Politika o zaščiti otroka, EU discovery, Tvoja prva zaposlitev – EURES (<https://www.druga-solaambasador-kaep.si/#> in <https://www.facebook.com/spoznajeu>).

5. AKTIVNO DRŽAVLJANSTVO¹⁸ (znotraj EPAS-a)

V okviru aktivnega državljanstva pripravljamo različne dejavnosti, kjer dijaki sodelujejo in sooblikujejo vsebino:

- okrogle mize, kjer so vabljeni odločevalci na lokalni, državni in evropskih ravni (participacija mladih, aktualni politični dogodki);
- obisk različnih institucije (DZ Hiša EU, občina, različne organizacije, različne institucije);
- aktivno sodelovanje na sejah delovnih teles v DZ;
- priprava volilne kampanje (ozaveščanje polnoletnih dijakov o volilni pravici).

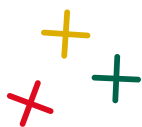

6. AKTIVNOST: MLADINSKI PARLAMENT ALPSKE KONVENCIJE

V Mladinskem parlamentu Alpske konvencije (YPAC) sodeluje vsako leto približno sedemdeset dijakov in dvajset učiteljev desetih srednjih šol iz Avstrije, Nemčije, Italije, Švice, Francije, Lihtenštajna in Slovenije. Gostiteljice YPAC so srednje šole, ki se vsako leto izmenjujejo. Delegati se v štirih komitejih z vrstniki iz drugi šol pripravljajo na razprave o vprašanju Ali velike krize 21. stoletja zahtevajo spremembe sistema? Delegati bodo sestavili predloge rešitev na področju vlade, ekonomskega sistema, družbenih sprememb in mobilnosti. O resoluciji bodo nato glasovali na zasedanju generalne skupščine YPAC.

V okviru YPAC-a deluje tudi novinarska ekipa, ki delovanje YPAC predstavlja na spletni strani (<https://ypac.eu/>), FB (<https://sl-si.facebook.com/ypac.eu/>), v lokalnih časopisih in YPAC časopisu »Flying facts«.

Po zasedanju mladinskega parlamenta YPAC delegacije predstavljajo sprejete resolucije lokalnim oblastem v vseh sodelujočih državah. Tako delegacija II. gimnazije Maribor predstavlja vsakoletno delo na seji mestnega sveta Mestne občine Maribor in v parlamentu Republike Slovenije.

Viri

BEDENIK, Barbara (2016), *Aplikativni vidiki filmske vzgoje pri pouku sociologije v gimnaziji*. Magistrsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor.

<https://dk.um.si/iskanje.php?type=napredno&lang=slv&stl0=Avtor&niz0=Barbara+Bedenik>. (Dostop 22. 2. 2022)

UČNI PROCES -

PRILŽNOST ZA DRUŽBENO AKTIVIRANJE MLADIH? PRIMER PORTUGALSKA¹⁹

Za kaj gre?

- kako lahko učitelji srednjih šol v učnem procesu mlade informirajo, učijo in motivirajo k vključevanju v procese soddločanja

Kaj bomo izvedeli?

- kako izobraževalka iz nevladne organizacije poučuje kompetence kot sta kritično mišljenje in urjenje odprtih glav
- predstavljene so vsebine in učni cilji učnih predmetov v gimnazijskem programu, ki se dotikajo politične participacije mladih (zgodovina, sociologija, filozofija, geografija in evropske študije)

»Tisti, ki ne pomnijo preteklosti, so obsojeni na njeno ponavljanje«,
George Santayana

Kot mladinska delavka in psihologinja sem pri delu na šolah opazila dve temeljni stvari: najprej velik trud učiteljev slediti učnemu načrtu, ki ne nudi veliko možnosti odstopanja, potem pa učence, ki velikokrat ne vedo zakaj se učijo, kar se učijo. Ker želim narediti primerjavo s slovenskim primerom, bom prikazala kako kot zunanja izobraževalka poučujem kompetence kot sta kritično mišljenje in urjenje odprtih glav.

Gornji navedek je moj prvi odgovor, kadar me radoveden mlad um vpraša zakaj se mora učiti zgodovino, filozofijo ali vsebine, ki se tičejo družbenega udejstvovanja. Premnogokrat sem prišla do zaključka, da učitelji in drugi delavci v izobraževanju, enostavno nimajo dovolj časa razložiti pomembnost razširjenega in povezanega pristopa k vsebinam, ki pojasnjujejo odnos med dogajanjem v svetu sedaj in dogajanjem v preteklosti.

Med dolgoletnim nabiranjem prakse v šolah sem, na lastno presenečenje, opazila velike razlike med poučevanjem. Razlike so nastale zaradi učiteljeve pripravljenosti tvegati korak izven okvira učnega načrta.

Med dolgoletnim nabiranjem prakse v šolah sem, na lastno presenečenje, opazila velike razlike med poučevanjem. Razlike so nastale zaradi učiteljeve pripravljenosti tvegati korak izven okvira učnega načrta in tako dati mladim priložnost izraziti njihovo zaskrbljenost glede aktualnih dogajanj po svetu. Vprašanje, ki si ga zastavljam je, kaj določene učitelje žene bolj od drugih, da želijo izboljšati znanje učencev o družbenih težavah in tegobah sveta? Zakaj so v nekaterih razredih bolj osveščeni in pripravljeni debatirati o enakosti spolov, predsodkih, demokraciji in realnosti sveta kot drugi? Je to res stvar izbire učnega načrta ali stvar izbire izobraževalcev, ki bodo pripravljali bodoče državljane tega sveta?

Kot izobražena psihologinja in mladinska delavka poskušam znanje, ki ga učenci pridobijo v razredu, dopolniti s pomočjo neformalnega izobraževanja. Tako lahko v eni šolski uri povežemo tehnično znanje pridobljeno v razredu z družbenimi in osebnimi kompetencami, ki jih nudi znanost o obnašanju človeka.

Vprašanje, ki si ga zastavljam je, kaj določene učitelje žene bolj od drugih, da želijo izboljšati znanje učencev o družbenih težavah in tegobah sveta?

PREGLED PORTUGALSKEGA UČNEGA NAČRTA V SREDNJI ŠOLI: ZGODOVINA, FILOZOFIJA, IZOBRAŽEVANJE ZA DRŽAVLJANSTVO IN RAZVOJ TER PSIHOLOGIJA

ZGODOVINA²⁰

Predmet zgodovina je obvezen v zadnjem triletju osnovne šole (portugalski tretji cikel). Ko učenci pridejo v srednjo šolo, že imajo nekaj predhodnega znanja, da se lažje prilagodijo težji tematizaciji in vsebinam.²¹

Pri predmetu Zgodovina B, ki ga večinoma obiskujejo učenci smeri družbeno-ekonomskih znanosti (od 10. do 12. razreda), je poudarek na ekonomski in družbeni zgodovini, pri čemer se tematizira raznolikost ter razmerja med politiko, institucijami, ekonomijo, družbo, kulturo in mentaliteto. Snov se prične s 16. stoletjem, torej z obdobjem, v katerem družbeno-ekonomska refleksija postane avtonomna.

Glavni učni cilji triletnega poučevanja zgodovine:

- samostojno načrtno iskanje relevantnih informacij o dogovorjenih temah po različnih medijih, s poudarkom na utemeljevanju izbora informacij;
- analiza različnih virov, razlikovanje implicitnih in eksplicitnih informacij ter analiza učenčevih meja razumevanje preteklosti;
- analiza historiografskih besedil, prepoznavanje avtorjevega mnenja in sprejemanje mnenja kot interpretacije, nadgradljive v historiografskem smislu;
- samostojna raba operativnih in metodoloških zgodovinskih konceptov;
- kronološko in prostorsko umeščanje pomembnih dogodkov ter procesov in postavljanje v njihov lasten kontekst;
- prepoznavanje večplastnosti dejavnikov in pomembnost delovanja posameznikov ali skupin, v razmerju z zgodovinskimi fenomeni določenega časa in prostora;
- umeščanje in določanje pomembnih aspektov portugalske, evropske in svetovne zgodovine;
- povezovanje portugalske z evropsko in svetovno zgodovino, določitev dinamike dogodkov, podobnosti oziroma posebnosti, bodisi v tematskem, kronološkem, regionalnem ali lokalnem okviru;
- uporaba pridobljenega zgodovinskega znanja za ustvarjanje stališč, povezanih s težavami v državi in svetu ter uporaba znanja za odgovorno odzivanje na dogajanje v okolici;
- problematiziranje odnosa med preteklostjo in sedanjostjo ter kritična in utemeljena interpretacija trenutnega stanja sveta,
- na ustvarjalen način in slovnično pravilno razdelati in prikazati povzetke učnih tem,
- izražanje odprtosti do multikulturne dimenzije sodobnih družb,
- razvijanje sposobnosti refleksije, senzibilnosti in kritičnega sodbe za ustvarjanje in rabo kulturnih dobrin,
- razvoj osebne avtonomije in ustvarjanje jasnega sistema vrednot na podlagi humanistične perspektive,
- razvoj državljske zavesti in potrebe po kritičnem posredovanju v različnih kontekstih in prostorih;

- vzpodbujanje spoštovanja raznolikosti, prepoznavanje in cenjenje etnične, ideološke, kulturne in spolne različnosti;
- ceniti človeško dostojanstvo in človekove pravice, spodbujanje raznolikosti, spodbujanje interakcije med različnimi kulturami, spoštovanje pravičnosti ter enakopravnosti in spoštovanje enakosti pred zakonom;
- spoštovanje biodiverzitete, ceniti pomembnost bogastva rastlinskih in živalskih vrst za razvoj človeških skupnosti.

Namen predmeta je v času srednješolskega izobraževanja spodbuditi intervencionistični koncept državljanstva, začevši z doslednim poznavanjem bližnje preteklosti, v kombinaciji s kritično in pojasnjevalno dimenzijo. V poučevanje predmeta se, zaradi navedenega, uvaja poglobljene študije kriz, spopadov in kulturnih sprememb, ki so se pripetile v prvi polovici stoletja, o spremembah na Portugalskem in v svetu med drugo svetovno vojno, o spremembah v 80. letih dvajsetega stoletja ter o geostrateških spremembah, političnih napetostih in družbeno-kulturnih preobrazbah, ki se pojavljajo v sodobnem svetu.

Vsebina:

- preobrazbe v prvih desetletjih 20. stoletja: druga svetovna vojna in geopolitične spremembe; Oktobrska revolucija leta 1917; spremembe kulture in mentalitete, povezane z nastankom znanstvenega relativizma in vplivom psihoanalize, odstop od tradicionalnih kanonov v zahodni umetnosti; koncepti: komunizem; marksizem in leninizem; diktatura proletariata; feminizem; modernizem; kulturna avantgarda;
- Portugalska v prvem povojnem obdobju: omejitve, ki so vodile do stečaja Prve republike in vzpostavitev avtoritarnega režima; kontekstualizacija obstoječih kulturnih trendov na Portugalskem po prvi svetovni vojni – naturalizem proti avantgardi;
- zaostritev političnih in družbenih napetosti v 30. letih na Portugalskem,
- upiranje liberalnih demokracij,
- Portugalska: nova država in obdobje diktature,
- rojstvo in uveljavljanje novega geopolitičnega okvirja,
- Portugalska: od avtoritarizma do demokracije,
- konec mednarodnega sistema »hladne vojne«,
- sprememba za novo obdobje,
- Portugalska v mednarodnem oziru.

Če naj odgovorim na vprašanje o demotiviranosti dijakov in dijakinj za študij zgodovine, moram reči, da težava ni v zastavljenih učnih ciljih in količini znanja, temveč bi morali še enkrat premisliti o **načinu** kako doseči cilje poučevanja predmeta. Morda bi boljše rezultate dosegli z mešanim pristopom, kjer bi teoretični razlagi dodali več praktičnega in vizualiziranega prikaza, kar bi povezali tudi z obstoječo realnostjo.

Težava z nemotiviranostjo dijakov in dijakinj ni v zastavljenih učnih ciljih in količini znanja, temveč v načinu poučevanja.

²⁰ http://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Curriculo/Aprendizagens_Essenciais/11_historia_b.pdf

²¹ RIBEIRO, Nunes & Cunha (2020). Documento de Apoio às Metas Curriculares. Ministério da Educação. Governo da República Portuguesa

FILOZOFIJA²²

Filozofija je obvezen predmet v prvi dveh letih srednje šole in je v vseh učnih načrtih. Predmet postavlja učenca v vlogo aktivnega in odgovornega učenca, z drugimi besedami, vzpodbuja ga v vlogi izpraševalca, raziskovalca, kritika, organizatorja, dobro obveščenega in zmožnega oceniti samega sebe.

Predmet filozofija je skupek razvoja kompetenc, ki so nujne za izgradnjo aktivnega državljan in učenecem ponuja potrebna orodja za vadbo uma in razvoj razuma, ter zmožnost refleksije in znanstvene radovednosti. Strateška učna akcija se mora v metodični analizi filozofskega besedila, bodisi v ustni ali pisni obliki, v skupnem ali posameznem izdelku, usmeriti v učenčevo razvijanje spretnosti problematiziranja, konceptualizacije in argumentacije, na koncu pa vse skupaj nadgraditi s filozofskim esejem.

Na nivoju problematiziranja je namen:

- prepoznati in formulirati filozofske probleme, jih jasno in dosledno navesti ter ovrednotiti njihovo pomembnost.

Na nivoju konceptualizacije je namen:

- prepoznati, pojasniti in povezati filozofske koncepte in jih mobilizirati pri razumevanju in formuliranju filozofskih problemov, tez in argumentov.

Na nivoju argumentacije je namen:

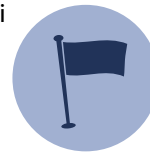
- prepoznati in formulirati teorije, teze in filozofske argumente z uporabo operativnih orodij kot so formalna in neformalna logika, ter kritično oceniti njihove prednosti in slabosti;
- s pomočjo soočenja tez in argumentov primerjati in kritično oceniti prikazane filozofske teorije;
- določiti filozofske in praktične implikacije filozofskih teorij ali tez;
- z mobiliziranjem filozofskega znanja in ovrednotenjem tez, argumentov in protiargumentov zavzeti jasno in dosledno osebno stališče.

Vsebine:

- primerjalne analize dveh teorij znanja
- znanost in konstruiranje – veljavnost in preverljivost hipotez
- znanstvena racionalnost in vprašanje objektivnosti
- umetniška stvaritev in delo umetnosti
- razvoj ene od navedenih tem:
 1. redefinicija človeka zaradi rabe tehnologije
 2. etične težave pri ustvarjanju umetne inteligence
 3. etična in politična vprašanja vpliva družbenih omrežij v vsakodnevem življenju
 4. etična in politična vprašanja vpliva tehnologije v poklicnem svetu
 5. etično vprašanje manipulacije s človeškim genomom
 6. etično vprašanje umetne oploditve
 7. zdravstvena oskrba in podaljševanje življenja
 8. legitimnost eksperimentov na živalih
 9. znanost in skrb za okolje
 10. gensko spremenjeni organizmi in njihov vpliv na okolje ter človekovo zdravje
 11. umetnost, družba in politika
 12. ateizem in sodobni argumenti o obstoju boga.

DRŽAVLJANSTVO IN RAZVOJ²³

Predmet »državljanstvo in razvoj« je nedavni dodatek k portugalskemu učnemu načrtu in je obvezen od zadnjega triletja osnovne šole. Predmet je pomemben zaradi rastoče kompleksnosti in pospešene preobrazbe sodobne družbe, kar posledično pomeni potrebo po razvijanju novih in širokih kompetenc za izvajanje demokratičnega državljanstva. Šola ima skozi lik učitelja in izobraževalca pri tem pomembno vlogo. Vrednote državljanstva so vpisane tudi v načela temeljnega zakona o izobraževanju. Pri naših učencih in učenkah želimo tako doseči polni razvoj osebnosti, stališč in zavedanje državljanstva in vzpodbuditi zavestno reflektiranje duhovnih, estetskih, moralnih in državljanskih vrednot.

Predmet je pomemben zaradi rastoče kompleksnosti in pospešene preobrazbe sodobne družbe, kar posledično pomeni potrebo po razvijanju novih in širokih kompetenc za uveljavljanje demokratičnega državljanstva.

V okviru izobraževanja o državljanstvu in razvoju, se na vsak šolski cikel in na obeh tematskih področjih pričakuje:

- vzpostavitev aktivnega državljanca
- določitev temeljnih veščin državljanske vzgoje (veščine za kulturo demokracije)
- določitev temeljnih področij v času šolanja.

Tematska področja so organizirana v tri skupine.

Prva skupina – obvezna za vse stopnje in cikle šolanja (počezna in longitudinalna področja):

- človekove pravice
- enakost spolov
- medkulturnost
- trajnostni razvoj
- okoljsko izobraževanje
- zdravje.

Druga skupina – se izvede vsaj v dveh šolskih ciklih osnovnega izobraževanja:

- spolnost
- povprečje
- institucije in demokratična participacija
- finančna pismenost in potrošniško izobraževanje
- varnost na cesti
- tveganja.

Tretja skupina – opcijsko poučevanje v kateremkoli šolskem letu:

- podjetništvo
- poklicni svet
- varnost, obramba in mir
- dobrobit živali
- prostovoljstvo
- druge teme, ki jih šola prepozna kot potrebne za državljansko vzgojo.

Naša nevladna organizacija Psientífica je, v okviru projekta Emoaction, odgovorna za izvajanje opisanega predmeta v šolah v mestu Águeda.

²² http://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Curriculo/Aprendizagens_Essenciais/11_filosofia.pdf

²³ http://www.dge.mec.pt/sites/default/files/Curriculo/Aprendizagens_Essenciais/cidadania_e_desenvolvimento.pdf

PSIHOLOGIJA

Kot del izbirnega učnega načrta za 12. razred srednje šole, se pri predmetu psihologija razvijajo veščine mladih za boljše razumevanje samega sebe, odnosa do drugih ter odnosa do sveta.

Obravnavani procesi in teme:

- **BIOLOŠKI PROCESI** (strukturirani koncepti: filogeneza, ontogeneza, epigeneza, neotenija).

Tematski cilji:

- razložiti genetske in epigenetske vplive na obnašanje
- analizirati vlogo biološke nepopolnosti človeka v njegovi kompleksnosti
- opredeliti strukturne elemente živčnega sistema in človeških možganov
- analizirati razmerje med človeškimi možgani in zmožnostjo prilagajanja
- razložiti vlogo okolja pri nastanka človeka.

- **DUŠEVNI PROCESI** (strukturirani koncepti: kognicija, čustva, um).

Tematski cilji:

- opredeliti strukturirajoče kognitivne procese človeškega delovanja
- razumeti človeški miselni proces
- opredeliti čustvene procese
- analizirati vlogo čustev v človekovem obnašanju
- analizirati človeški um kot konstitutivni sistem sveta.

- **DRUŽBENI PROCESI** (strukturirani koncepti: socializacija, vplivanje, konflikt, odpornost).

Tematski cilji:

- določiti temeljne procese družbene kognicije
- razumeti koncept družbene identitete
- analizirati procese vplivanja med posamezniki
- opredeliti procese konflikta in sodelovanja med skupinami
- analizirati odpornost kot proces posameznikovih notranjih virov in način njihove rabe.

- **PERSPEKTIVE ČLOVEKOVEGA RAZVOJA.**

Tematski cilji:

- analizirati temeljne značilnosti vseh obdelanih stališč.

Ključne ideje za nadaljnjo delo:

1. vsa področja razvoja so med seboj povezana,
2. normalen razvoj vključuje širok nabor razlik med posamezniki,
3. ljudje pomagajo oblikovati lasten razvoj in vplivajo na obnašanje drugih, s katerimi s v stiku.

Po tem, ko smo s projektom ustvarili prve otipljive rezultate na področju razvoja čustvenih kompetenc učencev, je bilo potrebno projekt še razširiti. Tako smo usposabljanju za čustvene kompetence dodali usposabljanje za družbene in osebne kompetence.

PRIMER ÁGUEDA: OBOGOTANJE UČNEGA NAČRTA IN PORTUGALSKI PROJEKTI NA PODROČJU DRUŽBENE INOVACIJE

Mladinski center Águeda ima kot del izobraževalne srenje osrednjo vlogo pri dinamizaciji predmetov tudi v svetih šol. V nadaljevanju predstavljam nekatere rezultate dela kot primere izvajanih in načrtovanih projektov, ki vključujejo tematično družbenega udejstvovanja, participacije, demokracije in volitev.

EMOACTION: ČUSTVA V AKCIJI (EMOÇÃO EM AÇÃO)²⁴

Projekt Emoaction je nastal na zahtevo šol po usposabljanju za čustvene kompetence učencev osnovnih šol. Po tem, ko smo s projektom ustvarili prve otipljive rezultate, je bilo potrebno projekt še razširiti. Tako smo usposabljanju za čustvene kompetence dodali tudi usposabljanje za družbene in osebne kompetence. Poleg srednješolskih učencev sedaj v nekaterih šolah izvajamo tudi predmet državljanska vzgoja in razvoj, kjer dodajamo teme kot so mediji in lažne novice, institucije demokratične participacije, prostovoljstvo in ozaveščanje o Ciljih trajnostnega razvoja Združenih narodov (Sustainable Development Goals, SDG).

Nekaj primerov del:

Pripravljenodelo pri temi trajnostnega razvoja

Spodbujanje prostovoljstva, večkulturnosti, ter institucij za demokratično participacijo

Pripravljenodelo pri temi prepoznavanja lažnih novic

NEVLADNE ORGANIZACIJE -

PRILŽNOST ZA DRUŽBENO AKTIVIRANJE MLADIH²⁵

Za kaj gre?

- delo z mladimi v neodvisnih in/ali samoniklih prizoriščih je lahko priložnost za razvoj drugačnih konceptov dela z mladimi

Kaj bomo izvedeli?

- kaj je radikalno mladinsko delo in kako samonikla prizorišča vzpodbujajo družbeni angažma mladih
- kako je delovanje nevladnih organizacij in njihovo delo z mladimi lahko priložnost za večje družbeno aktiviranje mladih

Kadar govorimo o nevladnih organizacijah in mladim, pretežno govorimo o konceptu mladinskega dela. Urad Republike Slovenije za mladino mladinsko delo opredeljuje kot »organizirano in ciljno usmerjeno obliko delovanja mladih in za mlade, v okviru katere mladi na podlagi lastnih prispevanj prispevajo k lastnemu vključevanju v družbo, krepijo svoje kompetence ter prispevajo k razvoju skupnosti. Izvajanje različnih oblik mladinskega dela temelji na prostovoljnem sodelovanju mladih ne glede na njihove interesne, kulturne, nazorske ali politične usmeritve.«²⁶

Mladinsko delo na področju mladinske politike je v dokumentih Evropske skupnosti definirano večinoma opisno skozi navajanje aktivnosti. Mladinsko delo je tako opredeljeno z medvrstniškim učenjem, mladinskim svetovanjem, aktivno participacijo mladih, socialnim vključevanjem, mednarodno mobilnostjo in podobnimi opisi. Mladinsko delo se večinoma odvija v mladinskih centrih, ki so pravno-formalno lahko nevladne organizacije ali javni zavodi, poteka pa tudi v mladinskih svetih in nevladnih mladinskih organizacijah, ki pa nimajo statusa mladinskega centra.

VDOR NEOLIBERALIZMA V MLADINSKO DELO

V Resoluciji o Nacionalnem programu za mladino 2013-2022, v evropskih smernicah mladinske politike, v lokalnih programih za mlade in lokalnih ter nacionalnih javnih razpisih s področja mladine, se ob mladinskem delu pojavljajo besede in besedne zveze kot *prilagodljivost, kompetenčna opremljenost mladih, trg delovne sile, podjetnost, inovativnost, vseživljenjsko učenje, učenje učenja in družba znanja*. Zaradi tega obstaja velika nevarnost, da je mladinsko delo v teoriji in praksi razumljeno in izvajano kot popolnoma neoliberalen koncept.

Vdor neoliberalizma na polje mladinskega dela pomeni, da znanje ni več konstitutivno za ustvarjanje mladostnikovega jaza, temveč je popredmeteno in samo postane produkt.

Najpomembnejša postaneta mobilizacija in rokovanje z znanjem (Blais, Gauchet in Ottavi, 2011). Tako imajo v družbi vedno večjo vlogo inovacije, raziskave in strokovnost, ki so temeljne značilnosti neoliberalnega koncepta družbe znanja. Družbe znanja pa, kot je pojasnil Primož Krašovec²⁷, ne preizprašujejo organizacije produkcijskega procesa in (industrijskih) odnosov, temveč ekonomistično kolonizirajo znanost. Znanje in njegova produkcija sta torej namenjeni samo ozkim potrebam gospodarstva, ki se mu tudi vedno znova prilagajata. Znotraj tovrstnega razumevanja mladinskega dela potemtakem tudi koncepta kot sta *aktivno državljanstvo* in *participacija mladih* ne napovedujeta ali omogočata progresivnega odmika od omenjenih značilnosti neoliberalizma, saj sta prisiljena ostajati zgolj znotraj njegovega okvirja. Tako omejena ne zmoreta preseči meja aktivnosti kot so spodbujanje mladih k udeležbi na volitvah, sodelovanja v prostovoljstvu ali v mehanizmih evropske mladinske politike kot je strukturiran dialog. Vse našete aktivnosti imajo cilj želje in potrebe mladih prenesti do odločevalcev, ki naj bi jih z vso zavzetostjo udeležali. Mladinsko delo in vanj vključeni koncepti (*aktivno državljanstvo, participacija mladih*) ter aktivnosti (volitve, prostovoljstvo, strukturiran dialog), ki so omejeni z okvirjem neoliberalizma, tako ne morejo dosegati svojega polnega potenciala.

Vdor neoliberalizma na polje mladinskega dela povzroči, da znanje ni več konstitutivno za ustvarjanje mladostnikovega jaza, saj znanje reducira na potrošno robo, mlade pa na podizvajalce znanja.

RADIKALNO MLADINSKO DELO

Mladinsko delo pa lahko zastavimo tudi kot bolj radikalen koncept. Tako mladim podajamo razlago o tem, kako kapi-

²⁵ Urška Breznik, Pekarna Magdalenske mreže, Maribor, Slovenija

²⁶ http://www.ursm.gov.si/si/delovna_podrocja/osnovne_definicije/

²⁷ Članek Ekspropriacija črne škatle, <http://www.scribd.com/doc/74420191/Kra%C5%A1ovec-P-Ekspropriacija-%C4%8Drne-%C5%A1katle#scribd>

tal dominira vse vidike družbe, od politike in gospodarstva do kulture in izobraževalnega sistema, kako sta dostop do informacij in znanja ena ključnih osi vzpostavljanja razmerij moči v družbi, po kateri se izvaja dominacija, izključevanje in nasilje v družbi, kakšno je resnično življenje v razredni družbi in kakšne so možne oblike upora in alternativ.

Ko govorimo o mladinskem delu kot radikalnem konceptu, govorimo torej o tem, da mladinsko delo in z njim mladinske delavke in delavci izstopijo iz udobnega območja politične nevtralnosti in pričnejo učiti mlade, kako preizpraševati sistem, v katerem živimo in kako si z znanjem in zagonom prizadevati za progresivne družbene spremembe. Radikalno mladinsko delo zahteva poglobljene pogovore o tem, kakšna so pravila delovanja obstoječega sistema, ki prispevajo k nepravilni distribuciji bogastva, informacij, vpliva in moči. Radikalna mladinska delavka in delavec si prizadevata za revolucionarne spremembe v družbi, radikalna ostajata, ker delujeta v aktivističnih skupinah izven službe in/ali v službi in ker sodelujeta v družbenih gibanjih, ki se borijo proti patriarhalnemu kapitalizmu, ki se v današnjem času kaže kot neo-konzervatizem (Taylor, 2008).

RADIKALNO MLADINSKO DELO POMENI:

- **izstop mladinskih delavk in delavcev iz udobnega območja politične nevtralnosti**
- **učenje mladih, kako naj preizprašujejo sistem v katerem živimo**
- **učenje mladih, kako si z znanjem in zagonom prizadevati za progresivne družbene spremembe.**

Radikalni mladinski delavec in delavka pri svojem delu izhajata iz emancipatornih konceptov kot so kritična pismenost, pedagogika zatiranih ali samoorganiziranje in uporablja metode dela. Gre za koncepte, ki spodbujajo avtonomijo mladih. Radikalno mladinsko delo v nevladnih organizacijah mlade spodbuja k premisleku o družbeni realnosti in k skupnostnemu delu, ustvarjalnosti in družbeno-političnem angažmaju. Mlade vzgaja v odgovorne in aktivne državljane in državljanke.

PROSTORI RADIKALNEGA MLADINSKEGA DELA

Prizorišče mladinskega dela je pomemben dejavnik vključevanja mladih, saj ustvarjajo določeno atmosfero, ki lahko mlade privablja ali odbija. Mnogi izjemni primeri motiviranja in družbenega angažiranja mladih se dogajajo predvsem na samoniklih mladinskih prizoriščih. Primer takšne dobre prakse je Ustanova nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon, ki jo je ustanovil in vodil Marko Breclj. Kako nastane samoniklo mladinsko prizorišče? Rajko Muršič v raziskavi »*Na trdna tla! Brezsrarni pregled samoniklih prizorišč in premislek nevladja mladinskega polja*«, opiše, da samoniklo prizorišče nastane na pobudo posameznikov in posameznic, ki v svojem kraju sami najdejo javni prostor za druženje, ustvarjanje in uresničevanje skupnih interesov, njihovo delovanje pa neprofitno.

KAJ JE SAMONIKLO PRIZORIŠČE:

- **nastane na pobudo posameznikov in posameznic, ki v svojem kraju sami najdejo javni prostor za druženje in ustvarjanje**
- **ne pristaja na komercializacijo svojega programa**
- **deluje na podlagi konsenza**
- **ni odtujeno od svojih uporabnikov in nad njimi ne izvajajo nadzora.**

Običajno se takšni pobudniki in pobudnice sprva družijo in delujejo neformalno, kasneje pa svoje delovanje največkrat formalizirajo v obliki društva, ki je nevladna članska organizacija neprofitnega tipa. Značilnost samoniklih prizorišč je tudi, da v njih prevladujejo nevladne organizacije /torej društva in včasih zasebni zavodi/, ki delujejo nehierahično, ne glede na formalno organiziranost, neodvisno od vpliva kapitala in seveda avtonomno. Bistvena značilnost delovanja samoniklih prizorišč je, da (po)segajo v javni prostor in nenehno širijo področje svojega delovanja. Vsebinsko in organizacijsko niso hermetično zaprta, ne pristajajo na komercializacijo svojega programa in delujejo na podlagi konsenza. Za razliko od večine mladinskih centrov, ki so pravno-formalno javni zavodi, samonikla prizorišča niso odtujena od svojih uporabnikov in nad njimi ne izvajajo nadzora. Večinoma izvajajo programe z družbenim angažmajem, ki so bodisi javne tribune na temo skupnostnih praks ali kritike sistema, delavnice samooskrbe, razvijanje neodvisne glasbene scene in druge neodvisne kulturne produkcije ter so aktivni del različnih civilnodružbenih gibanj. Uporabnike in obiskovalce želijo spremeniti v soustvarjalce, spontano se pojavlja sodelovanje med generacijami. »*Osrednja vrednota samoniklih prizorišč je upor-upiranje osrednjemu toku, standardizaciji in poneumljanju*« zapiše Muršič (2012: 26).

Ključna značilnost mladinskih delavcev, ki kot prekarni zaposleni ali celo dolgoletni prostovoljci delujejo na samoniklih prizoriščih je, da ogrinjala radikalnosti ne oblečejo samo v »službi«. Muršič tudi navaja, da »*samoniklih prizorišč ne bi bilo, če se ne bi nekoč v mladosti posameznica ali posameznik vprašala, zakaj se v njenem okolju nič ne dogaja; če pa se, se dogajajo zanjo ali zanj v glavnem neužitne stvari.*« Iz posameznic in posameznikov, ki se v nekem življenjskem obdobju ali življenjskih okoliščinah odločijo, da bodo vzeli stvari v svoje roke in ustvarili skupnostni javni prostor za druženje in soustvarjanje podobno mislečih mladih, se velikokrat razvijejo dolgoletni mladinski delavci, ki so v marsičem radikalni. Zanje to velikokrat postane »*življenjski projekt delovanja na samoniklem prizorišču, ki za marsikateri "nosilni hrbet", kot po Marku Breclju označujemo ključne nosilke in nosilce samoniklih prizorišč, postane življenjska zaveza*« (Muršič, 2012: 22).

Iz posameznic in posameznikov, ki se v nekem življenjskem obdobju ali življenjskih okoliščinah odločijo, da bodo vzeli stvari v svoje roke in ustvarili skupnostni javni prostor za druženje in soustvarjanje podobno mislečih mladih, se velikokrat razvijejo dolgoletni mladinski delavci, ki so v marsičem radikalni.

Uspešen primer samoniklega vsebinskega združevanja mladih je boj proti podnebni krizi in za podnebno pravičnost. Na tem področju tako v Sloveniji, kakor tudi v tujini, nevladne organizacije pretežno odlično opravljajo vlogo spremljevalk mladih, brez odzemanja njihove avtonomije. Z nudenjem strokovne, pravne in logistične podpore jim omogočajo, da se borijo proti največji krizi našega časa z izpostavljanjem kapitalizma kot osrednjega krivca in s prepoznavanjem potrebe po nujnih sistemskih politično-ekonomskih spremembah.

Iz našega razmisleka in podanih primerov je razvidno, da so nevladne organizacije lahko tiste, ki mlade spodbudijo k temu, da uvidijo, da so, če prosto citiramo Howarda Zinna, življenja tistih, ki povezujejo skupnost in se borijo proti krivicam, veliko bolj tovariška, smiselna in radostna, kot pa življenja tistih, ki živijo nezainteresirana, egoistična življenja potrošnikov. Z zavračanjem neoliberalnega koncepta mladinskega dela se ne skrivajo izza (neobstoječe) politične nevtralnosti, temveč odkrito spregovorijo o razmerjih moči v družbi in mladim ponudijo emancipatorna orodja za spodbujanje le-teh, jim omogočajo samostojnost, kritičnost, ustvarjalnost in radodarnost, ki so temelji sleherne prihodnosti.

Nevladne organizacije lahko mlade spodbudijo k uvidu, da so življenja tistih, ki povezujejo skupnost in se borijo proti krivicam, veliko bolj tovariška, smiselna in radostna, kot pa življenja tistih, ki živijo nezainteresirana, egoistična življenja potrošnikov.

Priporočena branja in viri

BLAIS, Marie-Claude, GAUCHET, Marcel, OTTAVI, Dominique (2011). *O pogojih vzgoje*. Ljubljana, Založba Krtina.

FREIRE, Paulo (1996). *Pedagogy of the Oppressed*. London, Penguin Books.

KRAŠOVEC, Primož (2014). Človeški in nečloveški kapital in šola. Časopis za kritiko znanosti (256): 65-83. Ljubljana, Beletina.

KRAŠOVEC, Primož. *Ekspropriacija črne škatle. Kriza, nova inovacijska politika in družba znanja*. Dostopno na <http://www.scribd.com/doc/74420191/Kra%C5%A1ovec-P-Ekspropriacija-%C4%8Drne-%C5%A1katle#scribd> (dostop 22. 2. 2022).

MORRELL, Ernest (2008). *Critical literacy and urban youth. Pedagogies of Access, Dissent, and Liberation*. New York, Routledge.

MURŠIČ, Rajko (2012). *Na trdna tla! Brezsrnamni pregled samoniklih prizorišč in premislek nevladja mladinskega polja*. Koper, Ustanova nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon (UPB).

ŠIMENC, Marjan (2011). *Marcel Gauchet in pogoji možnosti vzgoje. O pogojih vzgoje*. Ljubljana, Založba Krtina.

TAYLOR, Tony. *Being critical, creative and collective: renewing radical youth work*. Dostopno na <https://chattingcritically.com/2019/09/16/being-critical-creative-collective-renewing-radical-youth-work/> (dostop 22. 2. 2022)

ZINN, Howard, MACEDO, Donald (2005). *Howard Zinn on Democratic Education*. Boulder, Paradigm Publishers.

PROSTOVOLJSTVO -

PRILŽNOST ZA DRUŽBENO AKTIVIRANJE MLADIH²⁸

Za kaj gre?

- ali se lahko mladi preko prostovoljstva družbeno aktivirajo in spodbujajo pozitivne spremembe v lokalni ali širši skupnosti?

Kaj bomo izvedeli?

- razloge za aktivacijo mladih
- dva glavna tipa prostovoljstva: altruistično prostovoljstvo in prostovoljski aktivizem
- načine prostovoljske aktivacije mladih
- kaj potrebujejo mladi, da se lahko družbeno aktivirajo

Ali lahko trdimo, da se mladi preko prostovoljstva družbeno aktivirajo in spodbujajo pozitivne spremembe v lokalni ali širši skupnosti? V prostovoljstvu v Sloveniji sta družbeni aktivizem in spremembe tesno prepleteni, še posebej v starostni skupini med petnajst in trideset let. V današnji individualizirani družbi je prostovoljenje lahko izraz družbene aktivacije, saj se mladi umaknejo iz cone udobja in pokažejo pomen aktiviranja za druge in v skupnosti.

Razlog aktivacije mladih prostovoljcev je kombinacija več razlogov, ki so povezani s pomočjo posameznikom ali živ-alim kot tudi s prispevanjem mladih k boljšemu življenju v skupnosti in na svetu.

V današnji individualizirani družbi je prostovoljenje lahko izraz družbene aktivacije, saj se mladi umaknejo iz cone udobja in pokažejo pomen aktiviranja za druge in v skupnosti.

Družbeni aktivizem vključuje kritičen odnos in razmislek ter stremi k spremembam v skupnosti in si prizadeva izboljšati trenutno stanje družbe. Prostovoljci pa pogosto delujejo v trenutnem družbenem stanju in se osredotočajo na pomoč in podporo posameznikom, blažijo posledice nekih situacij in jih poskušajo odpraviti na ravni posameznikov ali manjših skupnosti. Redki prostovoljski programi so usmerjeni izključno v družbeni aktivizem (npr. Amnesty International, Mladi za podnebno pravičnost). Pogosto se obe dejavnosti povezuje-ta, konec koncev je biti prostovoljec v tem individualističnem času na neki način že družbeno aktivistična dejavnost.

Medtem ko nekatere raziskave družbeno aktiviranje mladih enačijo s prostovoljstvom, ga druge opredeljujejo kot prostovoljstvu sorodno aktivnost ali celo kot specifično podvrsto prostovoljstva.

Prostovoljci z namenom vzpostavljanja preventivnih programov in širjenja možnosti za bolj kakovostno življenje pogosto nagovarjajo lokalne skupnosti in ustvarjajo nove programe, ki s časom postanejo del te skupnosti.

Ali so prostovoljci, ki vsako leto organizirajo čistilne akcije že okoljski aktivisti ali se aktivizem prične pri organizaciji zagovorniških, izobraževalnih ter ozaveševalnih aktivnos-tih? Če je prostovoljstvo priložnostna dejavnost, ki pomaga posamezniku v stiski ali prispeva k aktivaciji v lokalni skup-nosti v okviru različnih društev (gasilci, šport in rekreacija, kulturna in turistična društva, mladinski centri, humanitarne in druge organizacije itn.), ga družbeno-aktivistične in zagovorniške aktivnosti nadgradijo z vidika političnega ude-jstvovanja, saj naslavljajo odločevalce na lokalni, nacionalni ali mednarodni ravni in zahtevajo odgovore.

Različne raziskave so pokazale, da sta tako prostovoljstvo kot družbeni aktivizem pri mladih povezana z večjim občutkom pripadnosti, s tem da življenje živimo v skladu s svojimi vrednotami, in z dobrim občutkom po uspešno opravljen-em delu. Družbeni aktivizem pa k temu dodaja še razvijanje strateškega razmišljanja in učenje strategij za uresničevanje sprememb v družbi.

Družbeni aktivizem pa k prostovoljstvu dodaja še razvijanje strateškega razmišljanja in učenje strategij za uresničevanje sprememb v družbi.

Prostovoljstvo

Slovenska definicija prostovoljstva zajema tako altruistično prostovoljstvo kot tudi prostovoljski aktivizem. V nekaterih državah ti dve področji ločujejo.

Prostovoljstvo v Sloveniji opredeljuje Zakon o prostovoljstvu²⁹:
»(1) Prostovoljstvo je družbeno koristna brezplačna aktivnost posameznikov, ki s svojim delom, znanjem in izkušnjami prispevajo k izboljšanju kakovosti življenja posameznikov in družbenih skupin ter k razvoju solidarne, humane in enako-pravne družbe.

²⁸ Tjaša Arko, Slovenska Filantropija, Slovenija

²⁹ Zakon o prostovoljstvu (Zprost), <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5532>

(2) Prostovoljstvo krepi medsebojno solidarnost ljudi, spodbuja razvoj človeških zmožnosti in vseživljenjskega učenja, zagotavlja družbeno povezanost in sodelovanje pri reševanju problemov posameznikov in družbe.«

Slovenska definicija prostovoljstva zajema tako altruistično prostovoljstvo kot tudi prostovoljski aktivizem.

Prostovoljstvo in mladi

Prostovoljstvo v Sloveniji ima dolgo tradicijo. Sodeč po *Skupnih letnih poročilih o prostovoljstvu v Republiki Sloveniji* mladi do tridesetega leta predstavljajo približno 30 % vseh prostovoljcev, od tega jih je 12 % mlajših od 18 let. Poročila ne zajemajo številnih mladih, ki se aktivirajo v okviru osnovnih in srednjih šol, tako da je mladih prostovoljcev več, kot govorijo uradne številke. Kljub visokim številkam je še mnogo potencialov in priložnosti za prostovoljsko aktiviranje mladih.

Prostovoljstvo v osnovnih in srednjih šolah ter dijaških domovih

Prostovoljstvo v osnovnih šolah največkrat poteka v okviru krožkov in je uspešno na šolah, kjer za vsebino stoji usposobljen in entuziastičen mentor. Prostovoljci se največkrat aktivirajo tako, da nudijo učno pomoč, obiskujejo starejše in jim pomagajo pri raznih opravilih, organizirajo akcije zbiranja materialnih ali finančnih sredstev za socialno ogrožene, za zavetišča za živali in podobno.

V Zakonu o prostovoljstvu je v trinajstem členu opredeljeno, da lahko otroci do dopolnjenega petnajstega leta opravljajo samo prostovoljsko delo pod vodstvom mentorja ali mentorice, ki prispeva k njihovi vzgoji in osebnostnemu razvoju ter ne ogroža njihovega zdravja, razvoja ali jih ovira pri izpolnjevanju šolskih obveznosti. Mladolletne osebe in osebe, ki jim je delno ali v celoti odvzeta poslovna sposobnost, lahko opravljajo samo tisto prostovoljsko delo, ki je primerno njihovi starosti in psihofizičnim zmožnostim in to samo pod nadzorom mentorja.

V srednjih šolah poteka prostovoljstvo največkrat kot nadgradnja prostovoljstva v osnovnih šolah, poleg tega se dijaki v večjem številu povezujejo z različnimi lokalnimi in nacionalnimi nevladnimi organizacijami ter prostovoljijo zunaj šol. Obiskujejo starejše v domovih starejših občanov, sodelujejo znotraj mladinskih in drugih prostovoljskih organizacij.

Prostovoljstvo med študenti

V študentskih letih mladi v okviru prostovoljskih organizacij prevzemajo vse zahtevnejše naloge in vloge. Pridobivajo praktične izkušnje, ki so pogosto povezane z njihovim študijem, delijo pridobljena znanja in so tudi gonilo številnih mladinskih organizacij.

V zadnjih letih se med mladimi pojavlja vse več prostovoljstva, ki stremi k družbenemu aktivizmu. v zadnjih letih so številne mlade najbolj aktivirala gibanja povezana z bojem za podnebno pravičnost.

NAČINI PROSTOVOLJSKE AKTIVACIJE MLADIH

Prostovoljstvo kot pomoč posameznikom v stiski ali aktivacija znotraj prostovoljskih organizacij

Pomoč in aktivacija v prostovoljskih organizacijah sta najbolj pogosta načina prostovoljstva. Največkrat nudijo učno pomoč, sodelujejo pri aktivnostih mladinskih organizacij, obiskujejo starejše v domovih upokojencev, pomagajo v bolnišnicah ali prevzemajo zahtevnejše naloge v društvih (gasilci, taborniki, skavti, mladinski centri, itn). Mladi potrebujejo mentorja, ki poskrbi za delovno usposobljenost, tako da lahko mladi ob delu tudi osebnostno rastejo in se zavedajo pridobljenih kompetenc. Čeprav ta način prostovoljstva največkrat ni usmerjen v družbeno aktivacijo mladih, pa mladi dobivajo občutek, da lahko vplivajo na razmere v družbi, zato je to pogosto korak do družbene aktivacije.

Prostovoljstvo kot metoda za opolnomočanje mladih

Številne raziskave so pokazale, da prostovoljstvo mnogokrat bolj koristi samim prostovoljcem kot tistim, ki jim prostovoljci pomagajo. Osmišlja njihov prosti čas, omogoča pridobivanje številnih znanj in izkušenj, širi socialno mrežo in daje občutek, da ima vsak moč prispevati k boljšemu svetu.

Kadar kot prostovoljce vključujemo mlade z manj priložnostmi, prostovoljstvo razumemo kot metodo za pridobivanje moči in kompetenc. V tem primeru se mentorji osredotočajo na njihove močne točke in ustvarjajo priložnosti, v katerih se mladi lahko izkažejo. Za dobro izkušnjo potrebujejo okrepljeno mentorstvo in mentorje (učitelji, profesorji, mladinski delavci), ki se zavedajo, da mladi z manj priložnostmi morda ne bodo opravili vseh zastavljenih nalog in bodo potrebovali dodatno podporo in spodbudo.

Prostovoljstvo kot družbeni aktivizem

Kaj mlade moti v družbi? Ali se bodo pritoževali in čakali, da nekdo drug uredi zadeve ali pa se lahko tudi sami aktivirajo?

Prostovoljstvo kot družbeni aktivizem je že dlje prisoten na področju LGBTIQ+ skupnosti. Tam so se mladi, ki so se v okviru mladinskih organizacij dovolj opolnomočili, aktivirali tako, da so – poleg psihološke podpore mladim, ki so prišli kot uporabniki v njihove prostore – z javnostjo delili svoje zgodbe, organizirali psvete, parade ponosa. V zadnjih letih se med mladimi pojavlja vse več prostovoljstva, ki stremi k družbenemu aktivizmu. Najbolj znana gibanja, ki so v zadnjih letih aktivirala številne mlade svetu in tudi v Sloveniji, so povezana z bojem za podnebno pravičnost.

KAJ POTREBUJEJO MLADI, DA SE LAHKO DRUŽBENO AKTIVIRAJO

Zaupanje

Pri družbeni angažiranosti mladih je ključno, da mladim zaupamo. Da zaupamo, da so sposobni in lahko sami izpeljejo projekt. Največkrat potrebujejo podporo učiteljev ali mladinskih delavcev. Nujno je odgovoriti na vprašanje, koliko podpore potrebujejo. Pomembno je namreč, da projekt kar najbolj ostane v rokah mladih in da mentorji delujejo kot strokovna podpora ter kot motivatorji v trenutkih, ko motivacija upade.

Prostor

Mladi za izpeljavo aktivnosti potrebujejo prostor. S tem ne mislim samo fizičnega prostora, ki je seveda nujno potreben, ampak prostor podpore, v okviru katerega se lahko mladi srečujejo, izmenjujejo ideje in načrtujejo prostovoljske akcije. Najpogostejše takšne prostore zagotavljajo osnovne in srednje šole v okviru prostovoljskih dejavnosti ter mladinske prostovoljske organizacije. Ko govorimo o prostovoljstvu kot družbenem aktivizmu, začnemo pri naslednjih vprašanjih: kaj mlade moti v tem svetu, kaj jih skrbi, na katerem področju vidijo potrebe in bi se bili pripravljeni angažirati.

Identifikacija problema ali potreb v družbi

Problem lahko identificiramo z raziskavami med mladimi/ anketami med mladimi, lahko pa je problem posledica neke družbene situacije, na primer epidemije novega koronavirusa v letu 2020. Konec leta 2020, ko je šolanje potekalo na daljavo in je bilo med osnovnošolci vse več stisk in težav pri osvajanju učne snovi in sledenju pouku, je skupina srednješolcev novomeške gimnazije organizirala projekt Dijaki za osnovnošolce. Projektu so se priključili tudi dijaki drugih srednjih šol iz vse Slovenije.

Identifikacija možnih akcij in postavljanje ciljev

Ko mladi izberejo problem, ki se mu želijo posvetiti, je treba tudi identificirati možne akcije, ki bi jih lahko izpeljali. Pri tej točki so jim v podporo različne tehnike, na primer možganska nevihta, v kateri nanizajo vse možne rešitve, dokler ne izluščijo akcij, ki jim bodo namenili pozornost. Leta 2017 je skupina mladih migrantov iz Eritreje, ki so se srečevali na Slovenski filantropiji, ugotavljala, da veliko njihovih sovrstnikov ne pozna razmer v njihovi državi in eritrejske kulture ter da imajo tudi sami zelo malo stikov s slovenskimi sovrstniki. Odločili so se, da izpeljejo akcijo, s katero so v različnih mladinskih organizacijah po Sloveniji predstavili svojo zgodbo. Mladinski delavec jim je pomagal pri oblikovanju ideje in pri prijavi projekta na razpis mladinskih pobud.

Pridobivanje virov za izvedbo akcij

Viri, ki jih potrebujejo, so lahko finančni, materialni, prostorski in človeški. Šole in organizacije jim lahko pomagamo na način, da jim zagotovimo prostore ter materiale za delovanje. Podpremo jih lahko z mentorstvom in usposabljanji.

Razdelitev del in nalog ter povezanost v timu

Vsak lahko pomaga, najbolje tako, da prevzame naloge na področjih, kjer je močan, ki ga zanimajo in na katerih si želi delovati. Za uspešne družbeno angažirane prostovoljske projekte mladih sta ključna dobro timsko delo in jasna razdelitev nalog. Nekateri mladi so odlični v javnem nastopanju in komuniciranju, drugi znajo poskrbeti za vizualno in spletno predstavitev projekta, fotografiranje ali snemanje prispevkov, tretji so motivatorji in poskrbijo za dobro voljo. Nekateri morda ne prevzemajo vodilnih vlog, so pa vedno prisotni in pripravljeni pomagati. Treba je spodbujati in krepiti povezanost mladih, saj bodo le tako odprto komunicirali in zmogli sproti reševati izzive, do katerih prihaja med delom. Že med oblikovanjem skupine je treba pozornost nameniti tudi vključevanju novih članov, ki lahko sicer zamajejo/spremenijo utečeno skupinsko dinamiko, a so pomembni za razširitev projektne ideje.

Delo, podpora in spremljanje prostovoljcev

Ob pričetku akcije so običajno vsi prostovoljci polni energije in pripravljenosti za delo. Uspešnost aktivnosti jih še dodatno motivira in spodbuja k nadaljevanju. Po vsakem udarnem začetku pride do »solzne doline«, ko se napredovanje v projektu ustavi in motivacija upade. V takih trenutkih je pomembno, da v dejavnosti poseže mentor, ki poskrbi za pregled stanja, doseganje ciljev in spodbudi razmišljanje o tem, kako naprej. Poleg mentorske podpore prostovoljci pogosto potrebujejo tudi podporo zunanjih strokovnjakov s področja, na katerem delajo, npr. iz javnega nastopanja, timskega dela ... Tudi tukaj jim lahko mentor pomaga pri identifikaciji potreb in primernih strokovnjakov, ki jih lahko pri delu podprejo.

Evalviranje procesa in načrtovanje novih akcij

Če gre za krajše akcije, jih je smiselno evalvirati ob koncu. Kadar pa se mladi odločajo za aktiviranje na dolgi rok, je treba evalvacijska srečanja izvajati že med procesom. Kadar prostovoljci pomagajo na primer pri učni pomoči, so rezultati jasni in hitri (uporabnik popravi oceno), pri družbenih akcijah pa se lahko zgodi, da rezultati niso v skladu s pričakovanji, stvari ne gredo vedno na bolje, lahko se tudi slabšajo (položaj LGBTIQ+ skupnosti, varstvo okolja ...). Vloga mentorja je, da osmišlja rezultate in korake, pokaže tudi tiste, ki jih mladi morda ne vidijo, in jih spodbudi k ponovnemu angažiranju (če si mladi to želijo).

Veliko mladih je pripravljenih prispevati. Dajmo jim priložnost.

PRIMER 1

Prostovoljci, ki v okviru Slovenske filantropije nudijo učno pomoč migrantom, to počno na ravni pomoči posamezniku in na ravni družbene aktivacije, preko katere prispevajo k boljši integraciji, ker spoznavajo migrante in njihove zgodbe, pa v svojem družinskem, lokalnem, šolskem in nacionalnem okolju delujejo tudi zagovorniško.

Prostovoljka **Nives Žlof Androjna** je pri 15 letih pričela z učno pomočjo za dečke iz Konga. V istem letu se je udeležila mednarodne mladinske izmenjave, spoznala vrstnike iz Afganistana in slišala njihove zgodbe, pričela raziskovati tematiko in jo upodobila v gledališki igri v okviru šolskega teatra; v igro je vključila tudi mladega migranta. To pa je bil le začetek njenih aktivnosti:

»Prostovoljsko delo se mi zdi super priložnost za to, da se mladi bolj družbeno aktiviramo. Živimo v zelo kaotičnem svetu, v katerem nas ves čas bombardirajo z informacijami o tem, kako je vse narobe, brezupno, kako je naša prihodnost negotova. Veliko mladih zaradi tega zapade v apatijo in si reče, da "tako pač je" in da "se itak ne da ničesar spremeniti". Prostovoljska dejavnost pa je dokaz, kako lahko na zelo preprost način družbo vendarle spremenimo – če že ne za 180

stopinj, pa vsaj za stopinjo ali dve na bolje. In če se enkrat gibljemo v krogih, v katerih je prostovoljstvo vrednota in v katerih je angažiranih več ljudi, potem se naenkrat vse spremembe v smeri pravičnejše družbene realnosti zdijo dosegljive in veliko lažje izvedljive.

V okviru prostovoljstva pri Slovenski filantropiji sem nudila učno pomoč beguncem in migrantom ter pomagala pri organizaciji dogodkov v okviru mednarodnih mladinskih izmenjav in Festivala migrantskega filma. Poleg tega sem sodelovala v projektu tutorstva na svoji gimnaziji, pomagala pri nekaterih akcijah gibanja Mladi za podnebno pravičnost in Mladinske aktivistične organizacije ter se lani pred referendumom o vodah pridružila prostovoljcem gibanja Za pitno vodo.

Mislim, da bi bilo potrebno boljše informiranje o prostovoljskih možnostih predvsem po osnovnih in srednjih šolah. Na nekaterih šolah o teh možnostih sicer dobro informirajo, organizirajo krožke, delavnice in predavanja na to temo itd., na drugih pa po mojih izkušnjah sploh ne. Tudi sicer se mi zdi, da se daje v našem šolskem sistemu prevečkrat priznanje samo individualnim dosežkom, medtem ko se angažiranje v dobro skupnosti prezre oz. se nanj ne daje nobene-ga poudarka.«

Nives je leta 2020 prejela naziv Naj prostovoljka leta 2019 v starostni skupini do 18 let. Trenutno je študentka, aktiviranje v družbi in za družbene spremembe je del njenega življenja.

PRIMER 3

Sama sem kot študentka sodelovala v skupini izjemnih mladih prostovoljcev, ki smo pod mentorstvom malo starejšega mladinskega delavca pričeli z vzpostavljanjem prvega doživljajskega igrišča v Sloveniji. Najprej smo se seznanili z idejo in konceptom delo-igre, potem smo pričeli z organizacijo igralnih dni v Mariboru in po drugih koncih Slovenije. Vsebinsko smo predstavljali drugim organizacijam in odločevalcem na lokalni ravni. Obiskali smo podobna igrišča v tujini in spoznavali njihovo delo. Ves čas pa so nas poganjali odzivi otrok in njihovih staršev, ki so se udeleževali naših aktivnosti. Pot do pridobitve primerne prostora je bila dolga, od številnih starejših oseb smo slišali, da iz tega ne bo nič. Letos bo DOŽI, ki je postal pomemben prostor za kakovostno preživljanje prostega časa otrok in mladostnikov, praznoval 12. rojstni dan. Če bi me takrat kdo vprašal, ali sem aktivistka, bi verjetno skomignila z rameni, prostovoljila sem, ker je bilo zanimivo, smiselno in tudi zabavno. Pomembna mi je bila ideja, ekipa prostovoljcev in tudi zgled ter podpora drugih mladih in mladinskih delavcev iz tujine.

Tjaša Arko, Slovenska Filantropija

PRIMER 2

»Zdi se mi, da samo dejanje prostovoljstva pomeni družbeno aktivacijo, saj preko njega spoznavamo družbo in njene probleme, si ustvarimo svoje mnenje o tem in delujemo v smeri rešitve. Prav tako se zave-mo, do kam sega naš vpliv v družbi in prevzamemo del odgovornosti za to, kar se dogaja okoli nas.

Ko sem prišla na gimnazijo, se me je poleg drugih okoljskih tematik zelo dotaknil problem hitre mode ("fast fashion"). Ko sva s sestro izvedeli, da v Mladinskem centru AIA Mengeš vsak mesec organizirajo izmenjevalnico oblačil, sva se pridružili organizaciji in izvedbi dogodka, ki sedaj vsak mesec poteka že leto in pol. Zdi se mi, da je to lep primer, kako globalni problem rešujemo na lokalni ravni.«

Dora Smole, dijakinja gimnazije Vič

METODE DOSTOPA DO MLADIH IN NJHOVA MOBILIZACIJA ZA PARTICIPACIJO V ODLOČEVALSKIH PROCESIH³⁰

Za kaj gre?

- mlade je nujno vključevati v odločevalske procese, saj bomo le tako okrepili njihovo samozavest, ustvarili možnosti za izboljšanje njihovega socialnega položaja in HKRATI izboljšali naše politike

Kaj bomo izvedeli?

- spoznali bomo metodo »pozitivnega razvoja mladih« (Positive Youth Development, PYD)
- primere dobrih praks iz Portugalske

Vedno znova poslušam odločevalce in odrasle, ki govorijo kako so otroci in mladina naši bodoči voditelji. Toda, a ne bi bilo pametno, da se pripravimo na prihodnost, še preden ta dejansko nastopi?

Vsak otrok in vsak mladostnik je član družbe. Različne organizacije nudijo storitve za ljudi, ki živijo v skupnosti ali družbi, zato je pomembno, da se z ljudmi posvetujejo in jih vključujejo v zagotavljanje storitev. Te morajo biti vključevalne, ustrezne, ekonomsko varčne, dostopne, zadovoljevati morajo potrebe uporabnika in seveda morajo izboljševati stanje. Vključevanje mladih v razvoj projektov izboljša projekte, mladi pa jih bolj sprejmejo za svoje, s čimer se poveča tudi učinek projektov. Ena najboljših praks angažiranja mladih je metoda »pozitivnega razvoja mladih« (*Positive Youth Development, PYD*), ciljan prodružbeni pristop, ki mlade na ustvarjalen in konstruktiven način aktivira znotraj njihovih obstoječih skupnosti, torej v šolah, organizacijah, vrstniških skupinah ter družinah. Z uporaba modela PYD lahko prepoznamo, uporabimo in izboljšamo obstoječe vrline mladih. Mlade se spodbuja z ustvarjanjem priložnosti, vzdrževanjem pozitivnih odnosov in nudenjem podpore pri izboljšanju njihovih vodstvenih sposobnosti.

Metodo pozitivnega razvoja mladih Benson in Pittman³¹ opisujeta kot: »pozitiven razvoj mladih lahko in bi moral biti vpeljan v prav vsak aspekt odzivnega sistema za mlade brezdomce, vključno s sistemskim načrtovanjem in ocenjevanjem, razvojem in izvedbo sistema štetja brezdomcev, načrtovanjem projektov in njihovo izvedbo, storitev vodenja primerov, ter v katerokoli področje, kjer so mladi neposredno ali na nek drugačen način prizadeti.«

Ena najboljših praks angažiranja mladih je metoda »pozitivnega razvoja mladih« (Positive Youth Development, PYD), ciljan pristop, ki mlade na ustvarjalen in konstruktiven način aktivira znotraj njihovih obstoječih skupnosti.

Izkušnje mladih so edinstvene in izhajajo iz njihovega konkretnega življenjskega okolja, prav tako njihovi nazori in ideje. So družbeni akterji z veščinami in zmožnostjo poiskati konstruktivne rešitve za lastne težave. Kljub temu se prepogosto dogaja, da se pri vključevanju mladih v programe, politike in odločevalske procese, spregleda ali celo zanika prednosti participacije mladih. Z vključevanjem v skupnostne aktivnosti lahko najstniki pridejo v stik s podobno mislečimi vrstniki ter s pozitivnimi odraslimi vzorniki, ki niso njihovi starši. Medsebojna interakcija in sodelovanje z odraslimi in vrstniki spodbuja najstnike k vzpostavljanju drugačnega pogleda na svet. Prav tako jim pomaga razumeti kako vrednote ali prepričanja uporabiti za dobro drugih. Skupnostne dejavnosti omogočajo najstnikom rabo veščin, ki jih že posedujejo. Nudi jim afirmativen način razumevanja samih sebe in občutek pripadnosti lokalni skupnosti, ter priložnost sklepati nova prijateljstva in zveze. Izboljšuje se njihova samozavest in samozaupanje, mladi se prav tako lažje spopadejo z izzivi, lažje komunicirajo z različnimi ljudmi in krepijo življenjske veščine v okolju, ki jih podpira.

30 Ana Moutas. Psientífica - Associação para a promoção e desenvolvimento social, Agueda, Portugalska

31 BENSON, Peter. L., & PITTMAN, Karen. (2001b). Trends in youth development: Visions, realities, and challenges. Norwell, MA: Kluwer Academic

Večino družbenih sprememb povzroči majhna skupina ljudi, zbrana okoli iste ideje. Vse več mladih ljudi je vedno bolj aktivnih v svojih skupnostih, kjer dvigajo svoj glas in govorijo o težavah, ki so pomembne tako za njihovo generacijo kakor tudi ves svet. Mladi ljudje so naš najbolj dragocen vir v tem nestanovitnem in spreminjajočem se svetu. Ko mladim pustimo soodločati, jim s tem izkazujemo tudi zaupanje. Tudi če mladim omogočimo zgolj podajanje mnenja, je to znak, da njihovo mnenje cenimo.

S spraševanjem mladih po njihovem mnenju pridobimo različne poglede, kar pripomore k boljšemu odločanju, mladi so namreč vsak dan na terenu. Zaradi tega je pomembno, da jih aktivno sprašujemo za nasvete. Podajam nekaj idej, s katerimi lahko to tudi dosežemo:

- škatla za predloge; ustvari kanal za oddajo predlogov. To je lahko škatla v fizični obliki, lahko pa se vzpostavi tudi digitalna alternativa, na primer, e-naslov ali spletni obrazec. Ključnega pomena je, da se na predloge odzivamo in razložimo kako se bo predlog uporabil ali vsaj sporočimo, da je predlog zabeležen. V kolikor bodo mladi dobili občutek, da na predloge ni odziva, utegnejo prenehati s pošiljanjem;
- anketa; pomaga pridobiti mnenja ali nove ideje, prav tako lahko z njo ugotavljamo stopnjo zadovoljstva. Ankete nudijo tudi možnost ugotavljanja pogostih pritožb in idej ter pošiljanje vabil na pogovor;
- spletna stran; z njo lahko mlade spodbudimo k sodelovanju v debatah o njim zanimivim temam. Smotrno je objaviti tudi članke ali video posnetke z namenom podajanja informacij o določeni zadevi za ustvarjanje lastnega mnenja. Članki naj bodo napisani v bralcu prijaznem načinu. Učence naj se na spletno stran usmerja v šolah, med poukom naj se nameni čas za debato.

Mladi ljudje so naš najbolj dragocen vir v tem nestanovitnem in spreminjajočem se svetu. Ko mladim pustimo soodločati, jim s tem izkazujemo tudi zaupanje.

Naša nevladna organizacija Psientífica, izvaja projekte v portugalskem mestu Águeda. Z mladimi aktivno delamo tudi zaradi dobrega partnerstva z mestno občino in šolami v regiji. V Psientífici spodbujamo deljenje dobrih praks in inovacij s področja mladinskega dela, prav tako pa v projektih puščamo prostor za diskusijo in deljenje metod med nacionalnimi in mednarodnimi akterji na polju mladinskega dela.

Navajam nekaj naših zanimivejših projektov:

»Korak 1«

je primer dobre prakse vključevanja najstnikov v skupnost. Najstnikom je dana priložnost, da se izrazijo, podajo predlog o tem kako in kaj bi si želeli izboljšati v njihovi skupnosti. Tako se mladi ljudje zavejo pomembnosti svojega prispevka ter vidijo konkreten učinek njihovih predlogov v skupnosti.

»Incuba Ja«

je prvi nacionalni mladinski podjetniški inkubator. V njem se zagotavlja usposabljanje mladih za dolgotrajno učenje ključnih ustvarjalnih in podjetniških veščin za spopadanje z težavami kot so izključenost in brezposelnost. Z neformalnim izobraževanjem inkubator pospešuje prehod mladih na delovni trg z namenom ustvarjanja enakih možnosti in doseganja polnih osebnih, socialnih in poklicnih potencialov mladih.

»Juventude 19.27«

promovira aktivno sodelovanje mladih v demokratičnem in družbenem življenju. Projekt spodbuja participacijo mladih v odločevalskih procesih ter vključuje mlade z manj priložnostmi in etnične manjšine; spodbuja udejstvovanje mladih pri ustvarjanju Evrope kot aktivne zagovornike pozitivnih sprememb in solidarnosti; spodbuja rabo participativnih metodologij (npr. neformalnega izobraževanja) v komunikaciji in definiranju politik, še posebej na področju mladih; spodbuja razvoj veščin in učenja med mladimi, da se bodo lažje spremenili; spodbuja nacionalne in mednarodne aktivnosti mladih in mladinskih organizacij, ki delajo z mladimi.

DOSTOP DO MLADIH IN TEŽAVA Z INFORMACIJSKIMI ORODJI³²

Za kaj gre?

- v storitvah in izdelkih informacijske družbe je potrebno videti orodja za doseganje specifičnih ciljev specifičnih skupin ljudi, zaradi česar nobena tehnologija ni družbeno nevtralna

Kaj bomo izvedeli?

- kako vzpostaviti povezavo med aktivnim državljanstvom mladih, rabo tehnologij in udeležbo v demokratičnih procesih in demokratičnih institucijah

»KAJ NAREDIMO, KO ŽELIMO NEKAJ SPREMENITI V LOKALNEM OKOLJU?«

Kaj naredimo, ko želimo v lokalnem okolju nekaj spremeniti, je pogosto začetno vprašanje delavnic medijske pismenosti na osnovnih ter srednjih šolah in gimnazijah. Odgovori so presenetljivi.

Večletne izkušnje poučevanja medijske pismenosti, v katerem mediji kot del politične realnosti predstavljajo vez med odločevalci, državljani ter potrošniki (UNESCO, 2019) kažejo, da vse premalo sprašujemo o državljskih kompetencah mladih in njihovi sposobnosti povezovanja konceptov, kot so aktivno državljanstvo, medijska pismenost in državljanska vzgoja.

Vse premalo se sprašujemo o državljskih kompetencah mladih in njihovi sposobnosti povezovanja konceptov, kot so aktivno državljanstvo, medijska pismenost in državljanska vzgoja.

Večinoma se zatakne že ob osnovnih definicijah medijske in digitalne pismenosti, tehnodeterminističnem dojetanju množičnih medijev in razumevanju njihove vloge pri sooblikovanju politične realnosti (NUK, 2018). Izenačuje se digitalno in medijsko pismenost, osnovno razumevanje vloge množičnih medijev v političnem sistemu demokracije je pomanjkljivo, vse skupaj pa kulminira v poučevanju digitalnih veščin, ki z mediji nimajo nikakršne zveze.

»USTANOVIMO POLITIČNO STRANKO!« IN »DEMONSTRACIJE!«

Mladi na vprašanje »kaj naredimo, ko hočem nekaj spremeniti v lokalnem okolju« najpogosteje odgovorijo z »ustanovimo (politično) stranko«. Digitalne tehnologije so z vzpostavljanjem lažne bližine med politično elito in ljudstvom namreč navidez poenostavile in hkrati zabrisale

vse podrobnosti odločevalskega procesa ter ga izenačile z bojem za oblast. Takšna poenostavitev se reflektira tudi v razumevanju mladih.

Kot drugi najpogostejši odgovor na gornje vprašanje mladi navedejo »demonstracije«. Tudi to je refleksija medijske realnosti spektakla, v katerem javne manifestacije ponavadi vodijo do medijske pozornosti brez argumentacije o razlogih zanje in njihovih posledicah ter učinkih. Medijska izpostavljenost je tako napačno izenačena z učinkovitostjo.

Tudi vlogo medijev v oblikovanju javnega diskurza (t.i. »dajanje v medije«) so mladi udeleženci večkrat navedli kot možnost vplivanja na spremembe v lokalnem in regionalnem okolju, ponovno brez jasnega razumevanja posledic takega početja in razlogov zanje.

Izenačuje se digitalno in medijsko pismenost, osnovno razumevanje vloge množičnih medijev v političnem sistemu demokracije je pomanjkljivo, vse skupaj pa kulminira v poučevanju digitalnih veščin, ki z mediji nimajo nikakršne zveze.

Mladim pri tem niso v pomoč niti programi posameznih predmetov znotraj slovenskega šolskega sistema niti splošno družbeno razumevanje odnosov med odločevalci, volilnim telesom ter množičnimi mediji. Težava je v brisanju jasnih razmerij med posameznimi institucijami in demokratičnimi varovalkami, sistemsko razumevanje se izenačuje z družbo spektakla, rezultat pa je, da so mladi državljani pri odločanju prepuščeni sami sebi.

Na kakšen način vzpostaviti temeljne programske vsebine, s katerimi bomo mladim približali svet aktivnega državljanstva, jih na razumljiv način vpeljali v svet odločevalske politike v demokratičnih režimih in jim na praktičnih primerih pokazati njihovo (možno) vlogo?

Digitalne tehnologije so z vzpostavljanjem lažne bližine med politično elito in ljudstvom namreč navidez poenostavile in hkrati zabrisale vse podrobnosti odločevalskega procesa ter ga izenačile z bojem za oblast. Takšna poenostavitev se reflektira tudi v razumevanju mladih.

Praktičen primer: razdelava procesa potencialne uvedbe obveznega cepljenja, ki vključuje pojasnila o vseh inštitucijah, vpletenih v proces, nadzor nad izvajanjem in ter vseh akterjih, na katere se lahko posameznik obrne v primeru neznanja ali težave in vloge medijev pri komuniciranju problemov in rešitev pandemije Covid-19 (za več glej JAZMP, 2020).

PRVI IZZIV - PREKINITI SAMOCENZURO

Najprej bi se morali pogledati v ogledalo in si priznati, da se nam povezovanje vlog množičnih medijev in praktične politike refleksno upira. Da vse prehitro zapademo v izenačevanje strankarskega politikantstva z demokratično ureditvijo države in različnih vej oblasti.

Rešitev? Vlogo državljana je potrebno predstaviti konstruktivno, praktično in v pozitivni luči ter brez olepševanj. Proceduralno reševanje družbenih problemov resda ni medijsko zanimivo, hitro ali enostavno, kar pa ne pomeni, da moramo kar pozabiti na realnost.

Praktičen primer: na konkretnem aktualnem družbenem problemu (npr. cepljenje v času pandemije Covid-19) pojasnimo vlogo inštitucij ter orišemo postopke potrjevanje primernih cepiv ter znanstveno ozadje (za več glej NIJZ, 2022).

Praktičen primer: še tretjič uporabimo primer cepljenja v času pandemije Covid-19 in na njem pojasnimo problematične algoritme svetovnega spleta, ki se »hranijo« na naši ogorčenosti in nam posledično in prekomerno prikazujejo laži o cepivih ali izvoru virusa. Opozorimo na problem strojnega urednikovanja vsebin, rasističnih algoritmov in družbenih posledic, ki jih puščajo za sabo (za več glej Monitor, 2022).

DRUGI IZZIV - RAZUMEVANJE VLOGE DRŽAVLJANA

Mladega državljana je potrebno postaviti v središče razlage o delovanju demokracije in ga povezati s preostalimi vejami oblasti. Aktivno državljanstvo je treba vpeti v splet delovanja demokratičnih inštitucij in neodvisnih nadzornikov, saj lahko samo tako pojasnimo parcialno odgovornost, povezano delovanje in vzajemnost nadzornih inštitucij, državljanov in odločevalskih struktur.

Praktičen primer: nadaljujemo s primerom cepljenja v času pandemije Covid-19 in navedemo pomembnost medijske reprezentacije in vloge državljana ter vplivanja na posameznike okrog nas. Pojasnimo vpliv laži in nepreverjenih vsebin na osebno odločanje in posledice problematičnih osebnih odločitev (za več glej SAFE.si, 2022).

ZAKLJUČEK

V izobraževalne procese mladih državljanov je nujno vpeljati močnejše prepoznavanje družbene vloge tehnoloških rešitev in tako opustiti diskurz tehnološke nevtralnosti. Nobena tehnologija ni družbeno nevtralna.

V storitvah in izdelkih informacijske družbe je potrebno videti orodja za doseganje specifičnih ciljev specifičnih skupin ljudi, ne pa njihovo uporabo kar enačiti s ciljem delovanja tehnologije. Povezovanje informacijske družbe s pojmi demokratičnega odločanja in vloge državljana pri sooblikovanju našega skupnega družbenega prostora bomo učinkovito prikazali na praktičnih primerih, za več glej tudi *The L Files*, 2019. Ko bomo čez to strukturo napeli še pomen in vlogo digitalnih orodij, s katerimi lahko v določenih primerih sodelujemo v razpravah o sooblikovanju našega skupnega prostora, bomo pri slušateljih vzpostavili celostno razumevanje vloge in možnosti mladega državljana v informacijski družbi.

V storitvah in izdelkih informacijske družbe je potrebno videti orodja za doseganje specifičnih ciljev specifičnih skupin ljudi, ne pa njihovo uporabo kar enačiti s ciljem delovanja tehnologije. Nobena tehnologija ni družbeno nevtralna.

TRETJI IZZIV - VLOGA SISTEMSKIH INŠTITUCIJ

V informacijski družbi se vse družbene interakcije zvedejo na odnos posameznika do posameznih družbenih izzivov, vse premalo pa se poudarja vloga neodvisnih in javnih inštitucij. Tako hitro pridemo v situacije, kjer posameznik ni seznanjen z možnimi sistemskimi rešitvami, ki mu lahko pomagajo pri reševanju posameznih izzivov, temveč dobi občutek, da se lahko zanese samo nase.

Viri in literatura

Javna agencija Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke, JAZMP (2020). *Kakšni postopki se uporabljajo za razvoj in odobritev cepiv proti COVID-19 ter kako se spremlja varnost po odobritvi?*. Dostopno na <https://www.jazmp.si/2020/12/28/kaksni-postopki-se-uporabljajo-za-razvoj-in-odobritev-cepiv-proti-covid-19-ter-kako-se-spremlja-varnost-po-odobritvi/> (dostop 22. 2. 2022).

Nacionalni inštitut za javno zdravje (2022). *Pogosta vprašanja in odgovori*. Dostopno na <https://www.cepimose.si/cepljenje-proti-covidu-19/pogosta-vprasanja-in-odgovori/> (dostop 22. 2. 2022).

Narodna univerzitetna knjižnica (NUK) (2019). *Knjižnice in alternativne (druge) resnice*. Dostopno na <http://old.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/v2/podrobnostClanek.aspx?id=1420> (dostop 25. 01. 2022).

Revija Monitor (2022). *Teorije zarot, splet in duševno zdravje*. Dostopno na <https://www.monitor.si/clanek/teorije-zarot-splet-in-duševno-zdravje/213608/> (dostop 22. 2. 2022).

SAFE.si (2022). *Družabna omrežja polna laži in nepreverjenih informacij o koronavirusu*. Dostopno na <https://safe.si/novice/druzabna-omrežja-polna-lazi-in-nepreverjenih-informacij-o-koronavirusu> (dostop 22. 2. 2022).

The L Files (2019). *Media literacy – a citizen's duty*. Dostopno na <https://www.dsavic.net/2019/01/25/media-literacy-a-citizens-duty/> (dostop 22. 2. 2022).

UNESCO (2019). *Global MIL Week 2019 Feature Conference, Domen Savič*. Dostopno na <https://en.unesco.org/global-mil-week-2019-feature-conference/domen-savic> (dostop 22. 2. 2022).

NEVARNOSTI IN PASTI MEDIJEV IN SPLETNIH INFORMACIJSKIH TEHNOLOGIJ³³

Za kaj gre?

- mladi velik del svojega življenja preživijo v digitalnem okolju, kjer so bombardirani z informacijami vseh vrst, večina informacij ni vrednostno ali ideološko nevtralnih
- sodelovanje mladih v participativnih demokratičnih procesih zahteva kritično rabo informacijskih tehnologij
- mladi pri rabi spletnih tehnologij niso nevtralni »sprehajalci«, so vir ali celo tarča izkoriščevalskih ekonomskih modelov in skritih političnih ciljev

Kaj bomo izvedeli?

- kaj moramo vedeti o rabi in pasteh sodobnih spletnih tehnologij in storitev

Vloga tehnologij in storitev svetovnega spleta v družbenemu razvoju in posameznikovemu življenju se danes vedno bolj pomika od prednosti proti slabostim. Algoritemsko urednikovanje vsebin, komercializacija zasebnosti, zbiranje biometričnih podatkov in druge lovke družbe nadzora predstavljajo za vse uporabnike veliko težavo. Prav posebej so izpostavljeni mladi, saj vedno več njihovega časa zavzema in dominira raba spletnih informacijskih tehnologij, ki pa še zdaleč niso vrednotno ali ideološko nevtralne.

IZ SVETOVNE KNJIŽNICE NA SVETOVNO AVTOBUSNO POSTAJO

Ena prvih zgodovinskih prispevkov za svetovni splet je zagotovo bila svetovna knjižnica informacij. V zadnjih dvajsetih letih pa je svetovni splet in z njim povezane tehnologije doživel veliko transformacijo. Spremenil se ni samo način podajanja vsebin, temveč tudi njihov predznak, način financiranja medijske produkcije in vloga posameznika v spletu medijskih delavcev in konzumentov (Blank in Reisdorf, 2012).

Svetovni splet danes ni več nevtralna svetovna knjižnica informacij, temveč predvsem produkcija in potrošnja instant medijskih vsebin. S tem se odpira novo vprašanje o vlogi in sposobnosti proizvajalcev ter obratno - podčrtuje pomembnost osveženega uporabnika spletnih vsebin, njegovo izobrazbo in sposobnost kritičnega mišljenja (Korthenius, 2014).

Svetovni splet danes ni več nevtralna svetovna knjižnica informacij, temveč predvsem produkcija in površna potrošnja instant medijskih vsebin.

Svetovna knjižnica se je tako spremenila v spletno avtobusno postajo, kjer se srečujejo neznanci in med seboj izmenjujejo podatkovne zloge, ne da bi nujno vedeli, od kje vsebine prihajajo, kdo jih proizvaja, s kakšnim namenom so bile postredovane v javnost in čemu ali komu dejansko služijo. Na drugi strani so pod pritiskom tudi proizvajalci medijskih vsebin, saj jih spletna ekonomija sili v hiperprodukcijo, ki jo v določenih primerih prepuščajo algoritmom. Rezultati so večinoma katastrofalni (Bridle, 2017).

PRELAGANJE ODGOVORNOSTI NA KONČNEGA UPORABNIKA

Odločevalci in industrija problem dezinformacij in drugih nevarnosti spletne tehnologije že vrsto let prelagajo na pleča končnega uporabnika. Seznam znanj kot so medijska pismenost, digitalna pismenost ali algoritemska pismenost, ki bi jih končni uporabnik naj obvladoval, je vedno daljši. To odpira novo vprašanje - je tako reševanje problema sploh smiselno? In še bolj pomembno - ali dejansko učinkuje (Ascott, 2020)?

Rezultati večih mednarodnih raziskav na tem področju opozarjajo, da je medijska pismenost sicer pomemben del kolaža ukrepov, vendar sama po sebi ne prinaša dokončnih rešitev tega problema. Razlog za neučinkovitost je dvojen, programi medijske pismenosti so ponavadi zasnovani preozko in praktično uporabniško, hkrati pa je težava alogritemskega urednikovanja vsebin veliko širša in zahteva koordiniran odziv večih deležnikov (Brown, 2022). Kljub tem je, s pravilnim pristopom do poučevanja in širjenja medijske pismenosti, mladim možno nuditi določena znanja in orodja za bolj uspešno spopadanje s problemom dezinformacij, nevarnih vsebin in ostalih pasti digitalnega medijskega prostora.

Oglaševalsko-poslovni model svetovnega spleta in informacijskih tehnologij je namreč eden glavnih problemov, a se mladi v izobraževalnem procesu s tem praviloma ne srečajo v zadostni meri.

Težave se je potrebno lotiti sistemsko. Neposredno napadanje sistema dezinformacij je površinsko in nima daljnosežnih pozitivnih učinkov, pomembnejše je mladim razložiti ekonomski sistem, ki poganja njihovo delovanje. Oglaševalsko-poslovni model svetovnega spleta in informacijskih tehnologij je namreč eden glavnih problemov, a se mladi v izobraževalnem procesu s tem praviloma ne srečajo v zadostni meri. Sistemski pristop mora vsebinsko tematizirati vsaj tri sklope.

1. VOHUNSKO OGLAŠEVANJE

Pri financiranju produkcije medijskih vsebin je treba najprej poudariti vlogo vohunskega oglaševanja. Vsak oglas zbira podatke o spletnem vedenju uporabnika, zbrani podatki pa se preprodajo najboljšemu ponudniku za plasiranje oglasnih sporočil vseh vrst, od potrošniških izdelkov do skrajno dvomljivih političnih idej. Na skoraj identičen način delujejo spletni iskalniki, ki vsebine (rezultate iskanj) prilagajajo naši zgodovini iskanj in nas tako nevidno zapirajo v informacijski mehurček (Savič, 2022).

2. REGULACIJA MEDIJEV

Drugi sklop uspešnega poglobljanja medijske pismenosti mladim predstavljajo regulatorni okvirji množičnih medijev. Tudi to je področje, s katerim se učenec medijske pismenosti praviloma ne sreča, kar ga utrjuje v prepričanju, da je vse prepuščeno »prosti bitki« med uporabnikom in ponudnikom medijskih vsebin. To ne drži, saj obstaja veliko samoregulacijskih in regulacijskih mehanizmov, ki obvezujejo medijske ponudnike in lahko uporabniku pomagajo pri spopadanju z dezinformacijami in drugimi škodljivimi pojavi v spletnem okolju (Bašič-Hrvatini, 2008).

3. MEDIJI – PSI ČUVAJI JAVNEGA INTERESA

Tretji sklop predstavljajo politične komponente množičnih medijev. Politike ali odkrito političnih tem se večina izobraževalcev v izobraževalnem procesu ne dotika, saj gre za temo, ki je nabita z ideologijo ter vnaprejšnjo negativno konotacijo. A brez razumevanja vpliva političnih interesov mladim uporabnikom medijskih vsebin manjka uvid v eno glavnih nalog množičnih medijev v sodobni demokraciji in sicer, da imajo vlogo psa čuvaja javnega interesa.

Mladi so tako ujeti v neskončno prisilo zmeraj novih trendov in vsebin, ki jih algoritmi nato širijo po spletu.

PODATKOVNA EKONOMIJA: CELODNEVNI (PROSTOVOLJNI?) DELOVNI ČAS

Svetovni splet in nanj opirajoče se storitve večinoma temeljijo na podatkovni ekonomiji, ki mlade (in tudi vse ostale uporabnike) spreminja v delavce s celodnevni delovnim časom. Brskanje po spletu, uporabljanje aplikacij in spletnih storitev namreč ustvarja sled podatkov, ki jih posredniki vsebin in upravniki velikih podatkovnih sistemov preprodajajo. Njihovi podatki so tako produkt dela uporabnikov, s katerim nato plačujemo skoraj vse spletne storitve (Savič, 2018).

Opisan nevidni poslovni model je kot zakleti krog iz katerega je težko pobegniti. Razvoj novih komercialnih storitev vsiljuje uporabnikom vlogo neskončnega neprostovoljnega delavca, ki mora v ekonomiji pozornosti neprestano proizvajati in hkrati neprestano trošiti. Mladi so tako ujeti v neskončno prisilo zmeraj novih trendov in vsebin, ki jih algoritmi nato širijo po spletu (Ashley, 2019). Dezinformacije, ugrabljanje uporabniških podatkov in zmanjševanje zasebnosti so sistemska funkcija ekonomije pozornosti in ne njena napaka ali disfunkcija.

Svetovni splet in nanj opirajoče se storitve večinoma temeljijo na podatkovni ekonomiji, ki mlade spreminja v (prostovoljne?) delavce s celodnevni delovnim časom.

MEDIJSKA IN DIGITALNA PISMENOST: OD POTROŠNIKA DO DRŽAVLJANSKE DOLŽNOSTI

Medijska in digitalna pismenost nista samo koristni lastnosti kritičnega potrošnika, temveč predstavljata eno od ključnih nalog aktivnega državljanja. Preverjanje informacij in uporaba medijskih vsebin za sprejemanje političnih odločitev je ena osnovnih lastnosti (digitalnega) aktivnega državljanja, ki se vključuje v politične razprave, sprejema politične odločitve in sodeluje v družbenih procesih. Poudarjanje neposredne povezave med medijskimi vsebinami in odločevalskimi procesi je ključno, če hočemo mlade vzgojiti v aktivne državljanje, ki spletne vire in digitalne storitve (»aplikacije«) uporabljajo kritično in ne samo pasivno potrošniško.

Poučevanje o medijih in medijskih storitvah je treba pomakniti proč od prikazovanja medijev kot nepristranskih opazovalcev in poročevalcev. Medije in spletne storitve je potrebno prikazati kot središče sistema ekonomsko-politične logike.

Poučevanje o medijih in medijskih storitvah je treba pomakniti proč od prikazovanja medijev kot nepristranskih opazovalcev in poročevalcev. Medije in spletne storitve je potrebno prikazati kot središče sistema ekonomsko-politične logike. Medijska pismenost se mora ukvarjati tudi s problemom medijskega poročanja in neporočanja v kombinaciji z razlogi za uredniške odločitve, kar bi pri medijskih potrošnikih razkrilo mehanizme delovanja medijske industrije ter posledice takega delovanja za ekonomsko-političen sistem (Snowden, 2016).

Pri poučevanju digitalnih veščin in medijske pismenosti je potrebno jasno nujno podčrtati tudi problem najedanja

človekovih pravic, še posebej pravice do zasebnosti in do svobode govora.

Prikazovanje neposredne povezave med medijskimi vsebinami in odločevalskimi procesi je ključno, če hočemo mlade vzgojiti v aktivne državljanje, ki spletne vire in digitalne storitve (»aplikacije«) uporabljajo kritično in ne samo pasivno potrošniško.

STEREOTIPNO ODPRVLJANJE STEREOTIPOV

Na koncu se vračamo na začetek. S problematizacijo medijske potrošnje mladih v svetu podatkovnega kapitalizma in ignoriranjem podstat produkcijskega sistema, v kateremu problem nastaja, brišemo definicijo problema in sledimo logiki velikih posrednikov informacij, ki se pretvarjajo, da problem obstaja samo na relaciji med (mladim) uporabnikom in njegovo elektronsko napravo. Poučevanje medijske pismenosti moramo vrniti na njegovo izvirno pozicijo preizpraševanja vloge kritičnega državljanja, ki medije vidi kot četrto vejo oblasti in psa čuvaja javnega interesa. Temeljni problem medijske pismenosti v informacijski družbi ne obstaja med uporabnikom in digitalno storitvijo, temveč v sistemu kapitalizma nadzora, ki državljanke in državljanje, predvsem pa mlade, spreminja v površno informirane in premnogokrat zavedene neprostovoljne mezdne delavce.

Cilj poučevanja medijske pismenosti spletnih informacijskih tehnologij, ki jih uporabljajo mladi, je v prvi vrsti razvijanje vloge kritičnega državljanja, ki s pomočjo institucij pravne demokratične ureditve sodeluje v odločevalskih procesih in jasno loči med rabo spletnih medijev informacijskih tehnologij za politično participacijo in vplivanje na sprejemanje odločitev ali rabo za osebno zabavo.

Cilj poučevanja medijske pismenosti in tehnologij za mlade je razvijanje kritičnega državljanja, ki sodeluje v odločevalskih procesih in loči med rabo informacijskih tehnologij za politično participacijo ali rabo za osebno zabavo.

Viri in literatura

- ASCOTT, Tom. (2020). *Is media literacy the magic bullet for fake news?* Dostopno na <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/media-literacy-magic-bullet-fake-news>. (dostop 22. 2. 2022)
- ASHLEY, Michael (2019). *Sick Of The Attention Economy? It's Time To Rebel*. Dostopno na <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/11/24/sick-of-the-attention-economy-its-time-to-rebel/?sh=fb5913c35ac3>. (dostop 22. 2. 2022)
- BAŠIĆ-HRVATIN, Sandra (2008). *Kaj počnejo »psi čuvajci«?* Dostopno na https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/ssjlk_44_zbornik.pdf. (dostop 22. 2. 2022)
- BRIDLE, James (2017). *Something is wrong on the internet*. Dostopno na <https://medium.com/@jamesbridle/something-is-wrong-on-the-internet-c39c471271d2>. (dostop 22. 2. 2022)
- Blank Grant, REISDORF Bianca (2012). *The participatory web*. Dostopno na https://www.researchgate.net/publication/263266131_The_Participatory_Web. (dostop 22. 2. 2022)
- BROWN, Sara (2022). *Study: Digital literacy doesn't stop the spread of misinformation*. Dostopno na <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/study-digital-literacy-doesnt-stop-spread-misinformation>. (dostop 22. 2. 2022)
- KORTHENIUS, Rebecca (2014). *Web 2.0: Consumer empowerment through the internet evolution brings implications for marketers*. Dostopno na <http://www.brandba.se/blog/2014/5/12/web2-0-consumer-empowerment>. (dostop 22. 2. 2022)
- SAVIČ, Domen (2018). *Podatkovno sužnjelastništvo*. Dostopno na <https://www.monitor.si/clanek/podatkovno-suznjelastnistvo/185210/>. (dostop 22. 2. 2022)
- SAVIČ, Domen (2022). *Vohunsko oglaševanje: Oglas ve, kaj ste počeli včeraj*. Dostopno na <https://www.eticen.it/2021/11/17/vohunsko-oglasovanje-oglas-ve-kaj-ste-poceli-vceraj/> (dostop 22. 2. 2022)
- SNOWDEN, Collette (2016). *I'm right, you're wrong, and here's a link to prove it: how social media shapes public debate*. Dostopno na <https://theconversation.com/im-right-youre-wrong-and-heres-a-link-to-prove-it-how-social-media-shapes-public-debate-65723>. (dostop 22. 2. 2022)

FACILITIRANE DELAVNICE -

KAKO PRITEGNITI IN ORGANIZIRATI MLADE³⁴

Za kaj gre?

- **facilitirani delavniški proces dela z mladimi lahko pripomore k večanju udeležbe na participativnem proračuni in izboljša kakovost podanih predlogov. Facilitiran proces je za takšno delo primernejši od frontalne predstavitve**

Kaj bomo izvedeli?

- **seznanitev z razlago pojma »facilitiranje«**
- **predstavitve različnih metod uporabnih v različnih fazah oblikovanja predlogov za participativni proračun**
- **predstavitve konkretne delavnice, ki jo lahko izvajajo učitelji, mladinski delavci, socialni delavci, nevladniki in drugi izobraževalci**

Facilitiran delavniški proces priprave predlogov za participativni proračun je najbolj primerna oblika sestavljanja predlogov. Namenjena je udeležencem, ki nimajo izkušenj s sestavljanjem predlogov, prav tako je primerna za večje skupine. Najbolje je, da facilitirane delavnice izvajajo usposobljeni facilitatorji.

FACILITIRANJE ALI MODERIRANJE?

Izraza facilitiranje in moderiranje se pogosto enačita ali zamenjujeta. Glavna razlika med njima je v stopnji vsebinske nevtralnosti in usmerjenosti na doseganje ciljev procesa. V vsakdanji rabi se vedno bolj uveljavlja facilitiranje (tudi fasilitiranje), čeprav izraza ni najti v slovarju. Tako se je, na primer, Društvo moderatorjev Slovenije v letu 2022 preimenovalo v Društvo facilitatorjev.

Najpogostejša razlaga moderiranja je *»vodenje oddaje, prireditve v vlogi njenega soustvarjalca«*. V Sprotnem slovarju slovenskega jezika (fran.si) je moderiranje opredeljeno kot *»vodenje poteka srečanj, razprav, navadno s strnjenim podajanjem bistvenih poudarkov sodelujočih in njihovim usmerjanjem h konstruktivnim rešitvam«*. Moderator pozna vsebino in vsebinsko vpliva na dogajanje.

Za razliko od moderiranja je pri facilitiranju ključni poudarek na vključevanju vseh udeležencev in vodenju celotnega procesa, ne zgolj enega dogodka.

Za razliko od moderiranja je pri facilitiranju ključni poudarek na vključevanju vseh udeležencev in vodenju celotnega procesa, ne zgolj enega dogodka. Facilitator z znanjem, tehnikami in orodji podpira skupino, da črpa iz lastnih znanj, se sama uči in raziskuje, ter si sama zastavlja cilje in strategije doseganja ciljev. Facilitator skupini ne odstranjuje ovir, temveč ji omogoči njihovo premagovanje, ne olajšuje ji poti ali dela namesto nje, ne vzame jih v avto in odpelje na cilj.

Facilitator vsebinsko nevtravno skrbi za potek procesa, povzema in podaja ključne točke ter udeležence usmerja k rešitvam. Proces facilitiranja lahko poteka nekaj ur, več dni ali celo mesecev, vse dokler zastavljeni cilj ni dosežen.

Če povzamemo, facilitiranje omogoča skupini ljudi, da s pomočjo različnih orodij in tehnik in brez vsebinskega vpletanja facilitatorja doseže zastavljen cilj ali cilje.

Facilitator vsebinsko nevtravno skrbi za potek procesa, povzema in podaja ključne točke ter udeležence usmerja k rešitvam.

KAKO POTEKA FACILITIRANJE

Facilitator sodelujočim omogoča enakovredno vključevanje, podajanje mnenj in predlogov ter spodbuja k sodelovanju. Ob tem skbi za dinamiko procesa in primerno vzdušje, po potrebi pa tudi udeležence motivira k aktivnem sodelovanju. Facilitator spodbuja k medsebojnemu učenju, aktivnem poslušanju in spoštljivim razpravam. Velikokrat raje postavlja vprašanja kot trditve, preverja, če so vsi enako razumeli povedano, povzema stvari in ponavlja ključne točke. Facilitator skupaj z udeleženci ustvarja varni prostor, kjer se lahko vsi odkrito izražajo brez zamer in niso zatirani ali zapostavljeni.

Facilitator spodbuja k medsebojnemu učenju, aktivnem poslušanju in spoštljivim razpravam. Velikokrat raje postavlja vprašanja kot trditve, preverja, če so vsi enako razumeli povedano, povzema stvari in ponavlja ključne točke.

Tehnične / fizične okoliščine

Tehnične okoliščine facilitiranja so zelo pomembne. Naloga facilitatorja je, da izbere primeren prostor, ki je dovolj

velik in svetel ter dobro prezračen in poskrbi za primerno postavitev stolov in miz, običajno v obliki kroga. Prav tako priskrbi potrebne materiale kot so pisala, flomastri, prazni papirji, lepljivi listi in druge rekvizite. Velikokrat se za merjenje časa uporablja ura ali štoparica, zvonček za opozarjanje na potek določenega časa, žogica in nepogrešljivi papirji velikega formata (flipchart) s stojalom, na katere udeleženci zapisujejo svoje misli ali predstavitev, facilitator pa običajno na njih zapisuje ideje in predloge skupine. Zmeraj pa prav pridejo tudi kakšne škarje, pa lepilni trak, vrvica, ščipalke in magnetki.

Delo v skupinah

Delo velikokrat poteka v manjših skupinah, na primeru delo v parih ali pa delo v skupini do pet ali šest udeležencev. Spodbuja se delo v različnih in naključnih skupinah. Določen proces lahko v primeru večjega števila udeležencev ali dlje časa trajajočega procesa vodi tudi več facilitatorjev skupaj.

Ključne sestavine

Ključne sestavine, ki jih facilitator potrebuje za kvalitetno pripravo načrta delavnice ali scenarija so: namen in cilj(i), pričakovani rezultati, profil in število udeležencev ter njihove potrebe, želeni nadaljnji koraki in uporaba doseženih rezultatov. S pridobljenimi informacijami facilitator oblikuje proces, določi časovni okvir in razpored, izbere načine dela in metode, pripravi materiale in podobno.

FACILITIRAN PROCES DELA Z MLADIMI PRI IZVEDBI PARTICIPATIVNEGA PRORAČUNA

Naloga in cilj facilitiranja mladih v procesu občinskega participativnega proračuna je mladim predstaviti participatorni proračun, jih motivirati k sodelovanju pri oblikovanju predlogov in pri udeležbi na glasovanju. Kako bomo dosegli najboljše rezultate? Običajne težave, s katerimi se srečujemo pri delu z mladimi, so nezainteresiranost, odpor do stvari, ki jih predlagajo odrasli, uporniško nesodelovanje, ki je »kul«, zadrževanje v manjših in varnih skupinah in še kaj.

Predvideli smo dva možna scenarija dogodkov, prvi je izvedba frontalne predstavitve participativnega proračuna, drugi je izvedba facilitirane delavnice.

Naloga in cilj facilitiranja mladih v procesu občinskega participativnega proračuna je mladim predstaviti participatorni proračun, jih motivirati k sodelovanju pri oblikovanju predlogov in pri udeležbi na glasovanju.

Scenarij A - frontalna predstavitev

Kljub temu, da si mlade zelo želimo motivirati k sodelovanju in bi v frontalni predstavitvi uporabili privlačen vizualni material, bi najverjetneje dosegli le to, da bi jih obvestili o obstoju participativnega proračuna, jih informirali o tehničnih vidikih izvedbe in predstavili dobre prakse. Na vprašanje ali ima kdo kakšna vprašanja bi se morda oglasila dva ali trije. In najverjetneje bi naš sklep po koncu delavnice bil ta, da smo mi opravili svoje, zdaj pa je na mladih. Četudi bi frontalno predstavitev izvedli v šoli, kjer bi bila udeležba učenk in učencev obvezna, bi bil naš izkupiček morda pet zainteresiranih za podajo predloga in morda eden, ki bi se tega tudi

dejansko lotil. Tudi v kakšnem mladinskem centru ne bi bilo nič drugače kakor v opisanem primeru.

Četudi bi frontalno predstavitev izvedli v šoli, kjer bi bila udeležba učenk in učencev obvezna, bi bil naš izkupiček morda pet zainteresiranih za podajo predloga in morda eden, ki bi se tega tudi dejansko lotil.

Scenarij B - facilitirana delavnica

V primeru facilitirane delavnice naši nameni in cilji ostajajo skoraj isti, le pristopili bomo nekoliko drugače. Dodamo pa pomemben cilj in sicer, da na delavnici že pristopimo k oblikovanju predloga. Izdelava predloga projekta na delavnici namreč zelo poveča možnost realizacije. Zagotovo bi s pomočjo tehnik generiranja idej zbrali ogromno idej, kaj vse bi lahko v mestu naredili, spremenili ali nadgradili. Med njimi bi skupina izbrala nekaj predlogov, ki bi jih tudi podrobneje analizirala in oblikovala. Za česnje na vrhu bi v načrt delavnice dodali še hitro pripravo akcijskega načrta. Tako bi bil rezultat delavnice oblikovani predlog. Verjetnost, da bodo mladi predlog projekta tudi oddali na glasovanje, je zagotovo višja kot v primeru frontalne predstavitve. Vertno bi tudi udeležba udeležencev facilitirane delavnice na glasovanju o predlogih bila višja. Pred tem bi na kavi ali na Instagramu k udeležbi na glasovanju pozvala še svoje prijatelje.

Verjetnost, da bodo mladi predlog projekta tudi oddali na glasovanje, je zagotovo višja kot v primeru frontalne predstavitve.

V čem je razlika med obema scenarijema?

Po raziskavah in izkušnjah s facilitiranjem dosežemo večjo učinkovitost, torej več idej z manj napora v enakem ali krajšem času. Prav tako so predlogi bolj konkretni in temeljijo na procesu sodelovanja, soustvarjanja in povezovanja različnih znanj in izkušenj. V facilitiranem procesu se mladi večinoma bolj povezujejo, kar ustvarja socialni kapital na dolgi rok. Udeleženci izdelane rešitve tudi vzamejo za svoje, lastništvo idej je skupnostno, saj se v procesu sooblikovanja razvije občutek, da je ideja naša in ne od nekega posameznika. Občutek pripadnosti in solastništva poveča možnost, kakovost in trajnost realizacije.

Facilitiran proces in participativni proračun

Opisana facilitacija je demokratična in vključujoča, spodbuja razpravo ljudi z različnimi pogledi in jih usmerja k skupnemu iskanju rešitve. Podobne značilnosti pa veljajo tudi občinski participativni proračun. Ob tem ne gre zanemariti, da facilitiranje procesov normalizira tudi čustveno odzivanje vključenih, kar na daljši rok pomeni, da se udeleženci med seboj tesneje povežejo in tvorijo kvalitetnejše odnose, ki temeljijo na zaupanju in odkritosti. Prav tako je sodelovanje v facilitiranem procesu zabavno in navdihujoče. Porastejo motivacija, zadovoljstvo, ustvarjalnost in zavezanost skupnemu izzivu. Vse naštetje je pomemben element družbene kohezije, predvsem na lokalni oziroma občinski ravni.

Opisana facilitacija je demokratična in vključujoča, spodbuja razpravo ljudi z različnimi pogledi in jih usmerja k skupnemu iskanju rešitve. Podobne značilnosti pa veljajo tudi občinski participativni proračun.

Metode za izvedbo scenarija B - facilitirana delavnica

Obstaja več metod facilitiranih delavnic: žetev rezultatov (*harvesting*), odprti prostor (*open space*), svetovna kavarna (*world cafe*), proaktivna kavarna (*proaction cafe*), vrtiljak (*carousel*), metoda snežne kepe, piramida poslanstva, tehnike vizualizacije, orodje šest klobukov in podobno. Težko je izbrati le eno metodo za celotni proces.

Priporočamo uporabo ene metode za eno fazo procesa. Delavnico lahko izvedemo v krajšem obsegu dveh ur, lahko pa se v vsako fazo še bolj poglobimo in v tem primeru

izvedemo celodnevno delavnico v trajanju od 4-6 ur. Tretja možnost pa je, da proces razdelimo na več srečanj v daljšem časovnem obdobju. Na ta način imamo med srečanji več časa za razmislek, priložnost da se ideje »vsedejo« ali »vzhajajo«, da se preverijo med bližnjimi ter pridobijo mnenja in povratne informacije.

Obstaja več metod facilitiranih delavnic. Težko je izbrati le eno metodo za celotni proces. Priporočamo uporabo ene metode za eno fazo procesa.

Predlagane faze (koraki) na poti od potrebe do predloga

- identifikacija priložnosti, potreb in problemov
- izbor in analiza
- generiranje idej - iskanje rešitev in odgovorov
- vrednotenje in izbor
- razvoj ideje - formuliranje in oblikovanje
- načrtovanje izvedbe.

PRIMER NAČRTA DELAVNICE ZA MLADE V PROCESU IZVEDBE OBČINSKEGA PARTICIPATIVNEGA PRORAČUNA

Idejni šprint od problema do predloga (3P - problem - proces - predlog)

Naročnik:	šola mladinski center večgeneracijski center občina javni zavod
Namen:	aktivirati mlade v procesu izvedbe PP.
Cilji:	predstaviti participativni proračun, motivirati k sodelovanju, oblikovati predloge in spodbuditi k udeležbi na glasovanju.
Trajanje:	2 uri ali 2 šolski uri
Število udeležencev:	20 - 30
Načini dela:	individualno delo, delo v skupini, delo v skupinah po 4-5 udeležencev, predstavitev.
Metode in tehnike:	viharjenje možganov, vrednotenje s krogci, problemsko drevo, izbiranje in postavljanje prioritet.
Opombe, smernice, dodatne možnosti:	• delavnica je zastavljena prilagodljivo in modularno, kar je v obliki opomb predstavljeno v načrtu pri opisih; • velika skupina v opisu predstavlja celotno skupino z vsemi udeleženci; • oblikovanje skupin naj bo naključno; • individualno delo - na začetku vsake aktivnosti, pri kateri je to označeno, se spodbuja samostojni razmislek. Temu sledi predstavitev vseh idej vseh v skupini in šele nato skupinsko snovanje idej ali viharjenje možganov. Na tak način se dobi večje število idej, hkrati pa omogoča, da ima prav vsak udeleženec priložnost snovanja in predstavitve svojih idej, sicer se velikokrat zgodi, da se ukvarja le z eno ali dvema tistih, ki sta bila najhitrejša in najbolj glasna; • v primeru možnosti dolgotrajnega procesa, se lahko v nekaterih fazah uporabi metoda svetovne kavarne, kjer udeleženci mejavajo omizja. Na tak način se doseže višjo kvaliteto predlogov.
Pomembno!	Pri neformalnem učenju in razvoju različnih participativnih praks se spodbuja postavitve stolov ali sedišč v krog. S takšno postavitvijo poudarimo enakopravnost udeležencev in omogočimo, da vse udeležence vidimo v oči, za razliko od postavitve v vrste in razmejitve s klopmi. Delo v manjših skupinah pa omogoča, da vsi udeleženci aktivno sodelujejo, se poslušajo in soustvarjajo.

S postavitvijo stolov v krog poudarimo enakopravnost udeležencev in omogočimo, da vse udeležence vidimo v oči.

NAČRT DELA IN SEZNAM ZA PREVERJANJE

FAZA	METODA	OPIS	TRAJANJE	PRIPOMOČKI
Uvod in motivacija	Predstavitev mehanizma PP	Kaj je, kako deluje? Kje ga prakticirajo? Kako poteka? Kakšne koristi prinaša? Vrste PP - tudi v šolah.	x	ppt predstavitev
	Predstavitev primerov dobrih praks in koristi za mlade	Mladim na kratko predstavimo vsaj tri primere dobrih praks realiziranih predlogov iz Slovenije (morda kakšnega iz tujine), ki so povezani z mladimi. Ključni motivacijski element je osebni zagon, ki ga bodo udeleženci dobili v procesu oblikovanja predlogov in končni rezultat v obliki precej dodelane ideje v dokaj kratkem času.	x	ppt predstavitev in fotografije, projektor

FAZA	METODA	OPIS	TRAJANJE	PRIPOMOČKI
0. Uvod / Prehod v praktični del	Uvod in predstavitev praktičnega dela <i>delo v veliki skupini</i>	Jasno predstavimo namen delavnice, potek in kakšen rezultat želimo doseči.	5 min	Zapis dnevnega reda v obliki ppt predstavitve ali na velikem papirju
1. Identifikacija priložnosti, potreb in problemov	3P (priložnost, potreba, problem) - zbiranje idej s pomočjo vizualizacije, vprašanj in viharjenja možganov <i>individualno delo in delo v skupini</i>	a) Vizualizacija - priložnosti: udeležence pozovemo, da si predstavljajo, v kakšnem mestu bi želeli živeti, kako bi izgledalo perfektno mesto po katerem bi se sprehajali in ne bi samo jamrali? Idealno podobo naj primerjajo z dejanskim stanjem in zapišejo idejo, kaj bi bilo potrebno spremeniti za doseg želenega stanja. b) Potrebe: udeleženci odgovarjajo na vprašanja: kaj bi bilo potrebno spremeniti, da bi mladi z veseljem ostali v mestu tudi po študiju? Kaj mladi potrebujejo za kvalitetno preživljanje prostega časa, za osebnostni in karierni razvoj, ipd.? *Opcijsko se jim predstavi tudi Maslowa piramida potreb z namenom bolj sistematičnega razmišljanja. c) Problemi: udeleženci razmišljajo o problemih, s katerimi se soočajo mladi. **Začnemo s pozitivnimi stvarmi kot so priložnosti, da nas prehitro ne zanese v jamranje in negativizem. Ideje se zapisujejo na lepljive listke, vsaka na svojega. V primeru, da na voljo nimamo veliko časa, razdelimo miselne fokusne na skupine, na primer, ena skupina razmišlja o priložnostih, dve o potrebah mladih in ena o problemih. Število se po potrebi spremeni. Z namenom pridobivanja več idej, povabimo ali opomnimo udeležence, da razmišljajo fokusno za določeno vsebinsko področje (šport, kultura, zdravje) ali prostor (mestna četrt, stavba, javni prostor) ali ciljno skupino (dijaki, študenti, mladi brezposelni, vozači, z manj priložnostmi, ipd.). *** Priprave pred delavnico - mlade se ob povabilu na delavnico pozove, da v času pred udeležbo budno spremljajo dogajanje v šoli, mestu, opazujejo okolje v katerem živijo, se pogovarjajo z vrstniki o 3P (priložnot – potreba - problem). Vsak do srečanja zbere vsaj tri ideje. V primeru, da lahko izvajamo dolgoročni proces, lahko v ta namen organiziramo idejne sprehode po mestu.	Individualni razmislek: 5 Deljenje idej v skupini ter dodajanje novih: 10 - 15	Zapis vprašanj, področij in ciljnih skupin v obliki ppt predstavitve ali na malih papirjih za vsako skupino ali za vse na velikem papirju. Lepljivi lističi, pisala.
2. Izbor / Fokus	Izbor in vrednotenje s krogci <i>Individualno delo in delo v veliki skupini</i>	Udeležencem najprej predstavimo potek do končnega izbora: vsaka skupina izbere tri predloge, ki gredo na skupno glasovanje in jih na kratko predstavi. Predloge zapišemo na lističe in jih nalepimo na steno, tablo ali okno. Nato vsak udeleženec dobi tri točke v obliki nalepk, ki jih nalepi k trem najljubšim predlogom. Po glasovanju izberemo toliko 3P idej, ki so dosegle največje število točk, kot je število skupin oziroma omizij.	Izbor pri omizju: 3 Predstavitev: 5 Vrednotenje: 3 Štetje pik in razglasitev: 2 12 min	Nalepke v obliki pik oz. krogcev, lepljivi lističi

FAZA	METODA	OPIS	TRAJANJE	PRIPOMOČKI
3. Analiza 3P in iskanje rešitev in odgovorov	a) Problemsko drevo - drevo rešitev b) 5x zakaj <i>Individualno delo in delo v malih skupinah</i>	Vsako omizje dela na 3P ideji. Za nadaljnjo analizo uporabimo eno izmed naslednjih metod: a) Problemsko drevo - drevo rešitev S to metodo bomo idejo sistematično razgradili in preoblikovali v rešitev. Za izvedbo predlagamo uporabo vnaprej pripravljenega delovnega lista in/ali predstavitev metode na primeru. Torej, najprej iz ideje formuliramo jasno trditev. Nato se sprašujemo po neposrednih vzrokih, zakaj je to problem ali potreba. Ko izčrpamo ideje, se pomikamo od prej navedenega vzroka in se že na drugi stopnji sprašujemo kaj je vzrok vzroka oz. posredni vzrok za našo začetno trditev. V drugi fazi se fokusiramo na posledice, ki jih ta problem ali potreba ustvarja, kakšen je njihov vpliv. Podobno kot z vzroki na drugi stopnji razmišljamo o posledicah posledic oz. posrednih posledicah. Sledi preoblikovanje v drevo rešitev po modelu: NEPOSREDNI VZROKI ----> CILJI Posredni vzroki ----> AKTIVNOSTI DIREKTNE POSLEDICE ----> REZULTATI Posredne posledice ----> UČINKI b) 5x zakaj? Podobno kot pri prvi vaji želimo idejo podrobneje raziskati v globino problema. Vaje gre tako, da se za izbran problem ali potrebo vprašamo zakaj je to problem ali potreba. Podamo odgovor. Nato se vprašamo zakaj je vsebina odgovora problem? In tako še trikrat. Za vsak problem udeleženci iščejo rešitve ali odgovore na potrebe.	15 -20 min	Delovni papir, pisala
4. Generiranje idej*	<i>Individualno delo in delo v malih skupinah</i>	Zelo pomembno je spodbujati mlade, da je za eno težavo lahko več rešitev - na več različnih načinov. * Opcijsko - če imamo na voljo več časa lahko v tej fazi uporabimo še nekaj metod za generiranje idej kot na primer spodbuda z naključno besedo ali predmetom, s postavljanjem vprašanja »kaj če...?«. Običajno poskušamo zanikati, obrniti najbolj očitne trditve, osnovne lastnosti, karakteristike, dejstva o določeni stvari in podobno.	15 min	Seznam naključni besed, naključni fizični predmeti
5. Vrednotenje in izbor	<i>Individualno delo in delo v malih skupinah</i>	Vsako omizje iz predlaganih rešitev izbere in oblikuje en predlog. Predlog naj udeleženci izberejo na glede na cilje, sredstva, možnost realizacije ipd. Če ne morejo doseči soglasja, naj se poslužijo metode vrednotenja, ki smo jo predstavili že prej ali glasujejo. Ne pozabimo, da lahko predlog vključuje več rešitev, aktivnosti hkrati, vendar naj bodo le ti povezani v smiselno celoto.	3-5 min	

FAZA	METODA	OPIS	TRAJANJE	PRIPOMOČKI
6. Razvoj predloga - formuliranje in oblikovanje	Vprašanja in ključni elementi <i>Individualno delo in delo v malih skupinah</i>	Delo poteka po omizjih, udeleženci razvijajo idejo s pomočjo vprašanj: na zakaj smo dodobra že odgovorili v preteklih fazah, v tej se osredotočimo na kdo bi to izvedel, kdo bi bil vključen, komu bi bilo to namenjeno, na koga bi to vplivalo, kakšno vrednost bi ustvarjali, kje se bi predlog realiziral, kako dolgo bi trajalo, kateri bi bili stroški izvedbe in koliko bi to stalo.	10 min	zapis vprašanj in ključnih elementov
7. Predstavitev in komentarji	<i>Delo v veliki skupini</i>	Vsaka skupina na kratko predstavi svoj predlog. Po vsaki predstavitvi namenimo nekaj časa za povratne informacije ostalih udeležencev, v smislu to bi še lahko, predlagam..., to se mi zdi kul, to ne vem kak bi funkcioniralo, mogoče bi lahko, ... *Če smo na tesno s časom, udeleženci zapišejo komentarje na listek in podarijo skupini.	Predstavitev: 2 Komentarji: 2 min x št. skupin 20 min	lističi, pisala
8. Načrtovanje izvedbe	Akcijski načrt * <i>Delo v veliki skupini in/ali Delo v malih skupinah</i>	Akcijski načrt oblikujemo po naslednjih korakih: 1. Oblikovanje seznama opravil - »to do«, del nalog bo povezanih z oblikovanjem dokončne verzije predloga, v drug del pa obvezno vključite aktivnosti kot so predstavitev in promocija predloga v živo, preko spleta, aktivacija drugih mladih k udeležbi na glasovanju. 2. Razdelitev nalog (delegiramo naloge in določimo, kdo je za kaj odgovoren, kar ne pomeni, da ta oseba vse postori, vendar primarno skrbi, da je narejeno). Ena oseba naj prevzame skrb samo nad izvajanjem vseh nalog. 3. Določitev rokov izvedbe. 4. Spremljanje realizacije dogovorjenega preko spleta ali na srečanjih. 5. Oddaja predloga in praznovanje.* *Z namenom dviga možnosti realizacije, torej oddaje predloga, skupina ob zaključku izbere odgovorno osebo, ki bo poskrbela za administrativni del oddaje predloga. Če je predlog potrebno še dodelati pa določijo kdaj in kje se bodo ponovno srečali. Po uspešni oddaji ne pozabite na praznovanje. Prav tako tudi v primeru, da je predlog izglasovan in bo realiziran. **Akcijski načrt se lahko izpelje tudi v obliki domače naloge, v primeru da nimamo na voljo veliko časa ali nam ga je zmanjkalo. Obvezno pa je, da se udeleženci v živo dogovorijo za termin in lokacijo naslednjega srečanja ter kdo je odgovoren za organizacijo. ***Glede na interes se lahko oblikuje tudi ena skupina mladih posebej, ki se jim zdi metoda PP zanimiva in koristna ter bi jo želeli promovirati in druge mlade spodbujati k udeležbi. Ta skupina lahko pripravi in organizira na primer razstavo o dobrih praksah in pozitivnih učinkih PP v šoli ali mladinskem centru, Facebook kampanjo, predstavitev PP na stojnicah ob dogodkih, ki so namenjeni mladim, oblikuje slogane in promocijske materiale.	10 min	List papirja, pisalo

DRUGI DEL

KAJ JE PARTICIPATIVNI PRORAČUN³⁵

Za kaj gre?

- osnovno poznavanje mehanizma participativnega proračuna je ključno, če želimo mlade in izobraževalce mladih motivirati k udeležbi

Kaj bomo izvedeli?

- kaj je participativni proračun
- kratka zgodovina participativnega proračuna v Sloveniji in svetu
- kateri so novejši trendi razvoja participativnega proračuna

- jaz sodelujem
- ti sodeluješ
- on sodeluje
- mi sodelujemo
- vi sodelujete
- oni profitirajo

Francoski plakat s kritiko parlamentarnih volitev iz maja 1968.

Poznavanje osnov, kratke zgodovine in nekaterih aktualnih trendov participativnega proračuna je nujno, če želimo biti relevantni in suvereni pred mladimi in hkrati informirano zadovoljiti njihovo radovednost.

KAJ JE PARTICIPATIVNI PRORAČUN

Participativni proračun je moderen demokratični mehanizem odločanje o porabi dela javnih sredstev ali drugih javnih virov. Participativni proračun se lahko uporablja za celotno državo, najpogosteje ga uporabljajo občine, lahko pa se uporablja tudi v mestnih četrtih, krajevnih skupnostih, šolah, javnih zavodih in tako naprej. Participativni proračuni so lahko tudi tematski, na primer za projekte na področju okoljevarstva ali medgeneracijske solidarnosti, lahko pa so omejeni samo na določene dele populacije, na primer na mlade. Marsikje se zanj skrajšano uporablja kratica PP.

Participativni proračun je podoben volitvam, le da se na PP ne volijo politične stranke, temveč ideje oziroma projekti. Uvedba in izvajanje participativnega proračuna v Republiki Sloveniji ni zakonsko obvezno ali zakonsko regulirano, je pa z zakonom omogočeno njegovo izvajanje³⁶.

Participativni proračun ni vzporeden sistem oblasti, temveč

dopolnitev in nadgradnja obstoječega sistema političnega odločanja. Z uvajanjem participativnega proračuna se uspešneje zadovoljuje realne potrebe ljudi v njihovem neposrednem okolju, ki jih oblast težko ali pa sploh ne zazna. Na ta način odgovorni najboljše zaznajo in zadovoljijo realne in vsakodnevne potrebe ljudi.

Participativni proračun je podoben volitvam, le da je manj zapleten in neformalen, na njem pa ne kandidirajo in se ne volijo politične stranke, temveč kandidirajo in se volijo ideje oziroma projekti občanov in občanov.

OBČINSKI PARTICIPATIVNI PRORAČUN

Odločitev o uvedbi participativnega sprejme občinski svet s sklepom. Preden se prične izvajanje procesa, občinski svet v občinskem proračunu določi delež proračuna, namenjenega PP. Delež je različen, v nekaterih mestih znaša en odstotek občinskega proračuna, drugje pet odstotkov, neko brazilsko mesto pa je poskušalo tudi s stoddstotnim deležem.

Kako poteka izvajanje participativnega proračuna? Po tem, ko občinski svet sprejme sklep o izvajanju PP, se javno objavi pričetek izvajanja procesa. Občani in občanke najprej podajo predloge projektov, ki se javno objavijo. Do podajanja predlogov so upravičeni vsi prebivalci in prebivalke občine. Občine same določijo starostno mejo za sodelovanje na PP, ponavadi lahko podajajo predloge in glasujejo občani in občanke z dopolnjenim petnajstim letom. Pred zaključkom roka oddaje predlogov potekajo javne delavnice, na katerih se občankam in občanom pojasni izvajanje PP in način njihovega sodelovanja. Po zaključku roka za oddajo predlogov občinska komisija pregleda skladnost predlogov z vnaprej določenimi merili. Ta ne smejo biti vsebinske, temveč zgolj tehnične narave. Komisija, na primer, preverja umeščenost predlaganih projektov na zemljišča v lasti občine, ocenjuje realnost finančne ocene ali preverja podvajanje projektov. Predloge, ki ne ustrezajo tehničnim merilom, komisija izključi, o tem z razlago obvesti predlagatelje, seznam za-

³⁵ Borut Osonkar, Zavod PIP, Slovenija

³⁶ Zakon o lokalni samoupravi, 48.a. člen

vrnjenih predlogov javno objavi in pripravi javni seznam projektov za glasovanje. Glasovanje poteka več dni ali celo tednov, glasujejo lahko vse prebivalke in prebivalci občine. Izvedejo se projekti, ki prejmejo največje število glasov. Izvedbo projektov zagotovi občina. Celoten proces je javno objavljan in javno nadzorovan.

Participativni proračun je proces, ki mora nujno vsebovati³⁷:

- vnaprej določen delež javnih sredstev, namenjen projektom, ki jih predlagajo in se do njih neposredno opredelijo prebivalke;
- natančno določen postopek, v katerem občinska uprava (uradništvo) ali izvoljeni politični predstavniki (funkcionarji) nimajo diskrecijske pravice poseganja;
- diskrecijsko pravico odločanja, ki pripada občanom in občanom;
- izvedbo javnih posvetov;
- javno objavo vseh korakov v postopku;
- ponovljivost postopka;
- vnaprej določeno in javno objavljeno časovno obdobje, v katerem bodo projekti izvedeni.

Participativni proračun dosega sedmo stopnjo od osmih na Arnsteinini lestvici³⁸ državljanske participacije in je kot tak zelo vključujoč in v veliki meri predaja družbeno moč občanom in občanom:

8	DRŽAVLJANSKI NADZOR	STOPNJE DRŽAVLJANSKE MOČI
7	DELEGIRANA MOČ	
6	PARTNERSTVO	
5	PACIFIKACIJA	STOPNJE NAVIDEZNE MOČI
4	POSVETOVANJE	
3	INFORMIRANJE	
2	TERAPIJA	NEPARTICIPACIJA
1	MANIPULACIJA	

Da lahko soodločanje poimenujemo participativni proračun, morajo biti občanke in občani tisti, ki:

1. **oblikujejo** predloge projektov
2. oblikovane predloge **oddajo** s pomočjo spletne aplikacije, po klasični pošti ali osebno v vložišču
3. z **glasovanjem** odločijo kateri predlogi projektov bodo izvedeni.

MEDNARODNA NAČELA

Za zagotavljanje standardov izvajanja procesa, so bila sprejeta mednarodno uveljavljena načela, ki jih mora izpolnjevati vsak proces izvajanja participativnega proračuna³⁹:

1. Dolgoročnost

Participativni proračun ne sme biti enkratni dogodek, ampak mora biti vseskozi zasnovan kot trajni mehanizem soupravljanja občanov. Postopki participativnega proračuna se razvijajo tako na strani izvajalca, kot tudi na strani občanov.

2. Transparentnost

Zaupanje občanov v poštenost izvedbe procesa participativnega proračuna je ključno za visoko udeležbo. Le če je občanom jasno, kako se udeležiti participativnega proračuna, kako ta poteka in kako se sprejemajo odločitve, se bodo pripravili participativnega proračuna tudi udeležiti.

3. Vključenost

Participativni proračun mora biti dostopen vsem občanom. Občina mora stremeti k temu, da so v participativnem proračunu zastopane vse demografske in ekonomske skupine prebivalcev v čim bolj reprezentativnih razmerjih. Da bi to dosegli, morajo biti načini vključevanja zastavljeni tako, da se vsakdo lahko enostavno vključi.

4. Dostopnost informacij

Občani morajo imeti čim boljši dostop do bistvenih informacij, dostopne morajo biti preko centralne lokacije, ki je jasno povezana s participativnim proračunom.

5. Deliberativnost

Dobre prakse kažejo, da so predlogi, ki so oblikovani na sestankih in pogovorih med občani, višje kvalitete in bolj skupnostno naravnani, kot pa če so oblikovani individualno in brez pogovora s soseščani.

6. Smiselna področja

Pri določanju predelov mesta, v katerih se bo izvajal participativni proračun, je potrebno upoštevati geografsko porazdelitev tako, da področja naselitve smiselno zajemajo ljudi s skupnim življenjskim okoljem.

7. Vpetost v skupnost

V postopke participativnega proračuna je smiselno čim bolj vključevati že obstoječe skupnosti, pri izvedbi izglasovanih projektov pa se nasloniti na izkušnje obstoječih skupnosti.

8. Zanesljivost

Potrebno je zagotoviti, da so vsi postopki in procesi v participativnem proračunu izvedeni skladno z dogovori in zanesljivo, brez možnosti dvoma s strani javnosti. Izkušnje kažejo, da udeležba in angažma občanov drastično upadeta, če se pravila in postopki spreminjajo sredi postopka ali po postopku, v primeru negotove politične podpore, kar poraja dvome o končni izvedbi in če izglasovani projekti iz kakršnih koli razlogov niso izvedeni.

Participativni proračun pa je vključevalen proces, ki omogoča bolj ciljno porabo sredstev. Na koncu tako storiš več z manj, še posebej, ker ljudje ponudijo alternative, kako naj se denar porabi na bolj ugoden način.

³⁹ Glej Sodelovalne in participatorne družbeno-ekonomske prakse. Participativni Proračun: Stanje v Sloveniji 2020. Raziskovalno poročilo

³⁸ Arnstein, Sherry R. (1969), *A Ladder Of Citizen Participation*. Journal of the American Planning Association, 35: 4, 216–224

³⁹ Povzeto po Primc, 2019

UČINKI OBČINSKEGA PARTICIPATIVNEGA PRORAČUNA NA MESTO

Svetovna banka in Organizacija združenih narodov sta v svojih primerjalnih študijah ugotovili, da ima občinski participativni proračun pozitiven vpliv na številna družbena področja, tudi na gospodarstvo. Mesta, ki so soupravljana z razvitim in utečenim participativnim proračunom, se lahko pohvalijo:

- s hitrejšim gospodarskim razvojem
- enakomernejšim razvojem vseh delov mesta
- višjo kvaliteto bivanja
- večjim zadovoljstvom z življenjem v mestu
- zmanjšanjem tveganja korupcije
- bolj učinkovito in bolj transparentno porabo javnih sredstev
- zmanjšanjem socialnih razlik
- večjo aktivnostjo prebivalcev
- povrnitvijo zaupanja v demokratični politični sistem.

Participativni proračun se že več kot 30 let uspešno izvaja v stotinah mest po vsem svetu – od Pariza in Madrida do New Yorka, Čikaga, Seattla, Buenos Airesa, Toronta, Kerale, Berlin Lichtenberga, Cluja ali Lizbone. Poročilo Evropskega parlamenta navaja, da je v Evropski uniji med letoma 2005 in 2012 število mest s participativnim proračunom naraslo s 55 na več kot 1300, v proces proračunskega participiranja pa je bilo vključenih več kot osem milijonov državljanov in državljanov.

Tiago Peixoto, raziskovalec na Centru za elektronsko demokracijo Univerze v Zürichu in višji svetovalec pri Svetovni banki pravi: »prej so morale oblasti uganiti potrebe, vstopiti v klijentelistične odnose ali preprosto upoštevati zgolj najglasnejše glasove. Participativni proračun pa je vključevalen proces, ki omogoča bolj ciljno porabo sredstev. Na koncu tako storiš več z manj, še posebej, ker ljudje ponudijo alternative, kako naj se denar porabi na bolj ugoden način.«

KAJ NI PARTICIPATIVNI PRORAČUN - ZMOTE

Obstajajo različni načini vključevanja občanov in občanov ter drugih zainteresiranih skupin v procese odločanja v občini. Različni načini soodločanja se ne izključujejo, so pa nekateri bolj transparentni in prinašajo večji angažma javnosti. Poznamo formalno definirane mehanizme posvetovanja, kot so referendum, ljudska iniciativa in zbor občanov, veliko občin izvaja posvete okrog sprejemanja proračunov, zelo razširjeni pa so tudi različni neformalni in nezavezujoči načini zbiranja mnenj in predlogov občanov in občanov (glej Arnsteinino lestvico participacije).

Za izvedbo ljudske iniciative in referenduma je potrebno zbrati podpise sokrajanov in sokrajanov, kar zahteva veliko organizacije in angažmaja s strani zainteresiranih občanov in občanov. Visoki kvorumi so pogosti tudi pri zborih občanov, obenem pa v veliko občinah rezultati zbora občanov niso zavezujoči za občino. Posvetovanja pri sprejemanju proračuna se zgodijo med prvim in drugim branjem proračuna, torej po tem, ko je bil predlog proračuna že napisan. Ker pa gre v tem primeru za več 100 strani tehnično zahtevno besedilo, ki je povprečnemu občanu nerazumljivo in nedostopno, tudi ta participativni proces ni najbolj vključujoč.

Volitve niso participativni proračun! Zakaj ne? Ker volivke in volivci na volitvah odločajo o političnih zastopnikih in zastopnicah, ne pa o konkretnih lokalnih projektih. Četudi kandidati na volitvah morda obljubljajo izvedbo konkretnih projektov, gre samo za obljube, ne pa zakonske obveze. Izvoljeni politiki se odločajo po svoji vesti in v skladu s političnimi programi ter obljubami, med slednjimi pa niso nujno zapisane aktualne potrebe prebivalcev iz ožjih delov občin, saj so te potrebe zelo lokalnega značaja in se lahko pojavijo tudi kadar koli med štiriletnim mandatom.

Volitve niso participativni proračun! Zakaj ne? Ker volivke in volivci na volitvah odločajo o političnih zastopnikih in zastopnicah, ne pa o konkretnih lokalnih projektih.

Spletna orodja za podajanje vprašanj ali pobud občanov in občanov niso participativni proračun! Zakaj ne? Orodje za podajanje predlogov ali vprašanja so spletna storitev za oddajo pobud, pohval in vprašanj, ne pa sistem soodločanja o lokalnih projektih. Orodja sporočanja so koristna in dobrodošla komunikacija, a nimajo nobenega elementa participativnega proračuna. Prav tako takšna orodja niso dostopna tistim, ki ne uporabljajo digitalnih komunikacijskih sredstev, hkrati pa njihova uporaba ni omejena na prebivalce posamezne občine ali ožje dele občin, kakor velja za participativni proračun.

Finančna sredstva za delovanje mestnih četrti in krajevnih skupnosti niso participativni proračun! Zakaj ne? Ker gre za denar namenjen delovanju mestnih četrti in krajevnih skupnosti, ne pa za denar, o katerem odločajo občani neposredno. Prav tako mestne četrti in krajevne skupnosti nimajo pristojnosti za izvajanje investicijskih projektov.

NEKATERI OBSTOJEČI MODELI IZVAJANJA PARTICIPATIVNEGA PRORAČUNA V SLOVENIJI

V Sloveniji se je oblikovalo nekaj različnih modelov izvajanja občinski participativnih proračunov, vsi navedeni modeli ustrezajo mednarodnim načelom izvajanja participativnih proračunov.

- Model participativnega proračuna Mestne občine Maribor: <https://maribor.si/mestni-servis/finance/participativni-proracun/>
- Model participativnega proračuna Mestne občine Nova Gorica: <https://www.nova-gorica.si/rss-novice/2020111814532897/>
- Model participativnega proračuna občine Koper: <https://www.koper.si/obcina/participativni-proracun-mestne-obcine-koper-za-leti-2021-in-2022/>

PRVI OBČINSKI PARTICIPATIVNI PRORAČUN V SLOVENIJI

V Sloveniji je bil prvi pilotni projekt občinskega participativnega proračuna izveden leta 2015 v Mestni občini Maribor in sicer v mestni četrti Radvanje. Zavzemanje za njegovo uvedbo se je pričelo 2013, leta 2014 pa je preraslo v širšo civilno pobudo, ki so jo podprle številne nevladne organ-

izacije, neformalne civilnodružbene skupine ter občani in občanke. Zbranih je bilo skoraj 4000 podpisov podpore za uvedbo participativnega proračuna v Mestni občini Maribor. Pilotni projekt je bil septembra in oktobra 2015 izveden v mariborski mestni četrti Radvanje. Novembra 2015 se je glasovanja o projektih udeležilo 652 prebivalcev od 6.034 volilnih upravičencev, kar predstavlja 10,8% volilnih upravičencev mestne četrti. Mestna občina Maribor je za izvedbo izglasovanih projektov v proračunskem letu 2016 obljubila 100.000 evrov, a zaveze ni izpolnila. Nekateri projekti, ki so jih občani izglasovali leta 2015, še danes niso izvedeni. Izvajanje participativnega proračuna je kmalu zastalo in se ni razširilo na celotno občino. Kakor premnogokrat v zgodovini Maribora je mariborska pobuda zastala, a se hkrati uspešno razširila v druge slovenske občine.

V Sloveniji je bil prvi pilotni projekt občinskega participativnega proračuna izveden leta 2015 v Mestni občini Maribor. Zavzemanje za njegovo uvedbo se je pričelo 2013, leta 2014 pa je preraslo v širšo civilno pobudo.

PARTICIPATIVNI PRORAČUN PO SVETU

Participativni proračun je eden najuspešnejših participativnih instrumentov zadnjih 15 let. Odkar so ga konec 80. let prejšnjega stoletja izumili v brazilskem Porto Alegru, se je najprej razširil v latinskoameriških državah, kasneje se je pričel uveljavljati predvsem v zahodnoevropskih državah. Leta 2021 je več kot sto evropskih mest izvajalo participativni proračun.

Nekaj mejnikov:

- 1989 – PP uvede brazilsko mesto Porto Alegre
- 2001 – PP pričnejo uvajati občine v Španiji, Italiji in Franciji
- 2008 – PP uvede Lizbona, kot prvo večje evropsko mesto
- 2009 – Poljska vzpostavi sklad za podporo PP na občinski ravni
- 2014 – Pariz uvede PP in postane največje evropsko mesto s PP
- 2019 – Lizbona uvede zeleni PP za financiranje zelenih projektov

Raziskave o participativnem proračunu so del širšega področja demokratičnih inovacij, tako teoretičnih kot

praktičnih. Področje vključuje širok spekter participativnih sredstev kot so konference o soglasju, posvetovalne ankete, državljanske žirije in številne nove koncepte kot je opolnomočeno participativno upravljanje, protimoč (countervailing power), upravljanje s sodelovanjem, participativne javnosti, četrta moč in tako naprej.

NOVEJŠI TRENDI RAZVOJA PARTICIPATIVNEGA PRORAČUNA⁴⁰

Giovanni Allegretti, mednarodno priznani strokovnjak in svetovalac na področju uvajanja participativnega proračuna iz University of Coimbra, definira tri aktualne trende na področju participativnega proračuna.

1. Diverzifikacija subjektov, ki izvajajo participativni proračun.

Participativni proračun je vedno bolj prepoznan kot pomembno orodje za ojačanje demokracije, ne samo na lokalnem nivoju, ampak tudi na drugih nivojih oblasti. Na Portugalskem imamo recimo participativni proračun tudi na državnem in regionalnem nivoju. Poleg tega se participativni proračun izvaja v nekaterih zaporih, veliko primerov je na nivoju šol in pa v drugih vrstah organizacij, kot so recimo nevladne organizacije ter profesionalne organizacije, ki združujejo zaposlene znotraj nekega sektorja.

2. Hibridizacija participativnega proračuna.

Veliko občin postopoma ustvarja sisteme participacije, kjer koordinirajo različne participativne procese, ki jih občina izvaja, kot so na primer posvetovanje glede prostorskih planov, participativni proračun, participacija otrok, participacija na področju javnega zdravstva. Ti različni procesi so v medsebojnem dialogu in vplivajo drug na drugega.

3. Postopna vzpostavitev zakonskega okvira.

V Italiji ima pet od dvanajstih regij zakone, ki spodbujajo participacijo, pri čemer dva zakona govorita specifično o participativnem proračunu (regiji Lazio in Sicilija). Zakonodaja pomeni formalno prepoznanje, da se ti procesi dogajajo, in omogoča razvoj participativnega proračuna. V primeru Sicilije zakonodaja predvideva sofinanciranje participativnega proračuna in nadzor nad izvedbo procesa s strani civilnodružbenih organizacij. Torej gre za proces, ki v osredje postavlja občanke in občane, ki imajo tudi moč nadzora postopka in evalvacije rezultatov.

Viri in literatura

- Blank Grant, REISDORF Bianca (2012). *The participatory web*. Dostopno na https://www.researchgate.net/publication/263266131_The_Participatory_Web. (dostop 22. 2. 2022)
- CIMERMAN, Maja (2021). *ZA participativni proračun. Poročilo nacionalne konference ZA participativni proračun*. Za NVO - Mreža regionalnih stičišč nevladnih organizacij, Ljubljana.
- European Parliament, Briefing (2016). *Participatory budgeting, An innovative approach*. European Union.
- FIEDLER, Kaja, LOŽAR, Daša, PRIMC, Matic, BABIČ, Karolina (2020). *Sodelovalne in participatorne družbeno-ekonomske prakse participativni proračun: stanje v Sloveniji 2020. Raziskovalno poročilo*. Združenje Center alternativne in avtonomne produkcije, socialno podjetje, Maribor.
- PRIMC, Matic (2000). *Participatorni proračun. Kratka priporočila za izvajanje participatornega proračuna*. Društvo podpora radiu MARŠ, Maribor.
- SHAH, Anwar (editor). *Participatory budgeting (English)*. Public sector governance and accountability series. World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/635011468330986995/Participatory-budgeting> (Dostop 22. 2. 2022).

DRUŽBA IN DRŽAVA⁴¹

Za kaj gre?

- razlika med družbo in državo je pomembna za participativni proračun, saj je ta namenjen boljšemu delovanju družbe in šele v drugem planu boljšemu delovanju države

Kaj bomo izvedeli?

- kaj je razlika med družbo in državo in zakaj je pomembna

Izvajanje participacije nasploh in tudi participativnega proračuna se zmeraj dogaja znotraj natančno določenega družbenega okolja ter znotraj zakonskih okvirjev. Pomembno pa je vedeti, da je participativni proračun mehanizem, ki je usmerjen v boljše delovanje družbe, šele v drugem planu je boljše delovanje države.

DRŽAVA IN DRUŽBA

Družba so vsi ljudje oziroma njihovi odnosi, ki obstajajo v neki državi. Člani družbe v neki državi so tudi ljudje, ki nimajo državljanstva. Država pa je način političnega, ekonomskega, socialnega itd. organiziranja prebivalstva.

RAZLIKA MED DRŽAVO IN DRUŽBO

Družba je živ in amorfen organizem, sestavljen iz množice ljudi, ki se lahko zelo razlikujejo. Iz družbe izhaja civilna družba. In kateri je najvišji dokument, ki določa delovanje družbe (brez države)? Ga ni. Družba deluje po nenapisanih pravilih. Država je sistem formaliziranega sprejemanja odločitev, v katerega so vključeni uradniki (delavci v javni upravi), funkcionarji (politiki) in državljani. Smisel obstoja države je zagotavljanje čim večje dobrobiti vseh članov družbe. Najvišji dokument, ki določa državo je ustava. Natančneje delovanje države urejajo zakoni.

- v družbo se rodimo, državljani pa postanemo,
- država obstaja zato, da zagotavlja večjo kvaliteto življenja vseh članov družbe,
- družba lahko obstaja brez države, država brez družbe pa ne more obstajati,
- države se ustanovljajo in propadajo ali razpadajo,
- družbe bodo obstajale, dokler bomo obstajali ljudje.

TRI VEJE OBLASTI

Delovanje državne oblasti je razdeljeno na tri veje: zakonodajno (parlament), sodno (sodišča) in izvršilno (vlada). Shematična ponazoritev treh vej oblasti v Republiki Sloveniji s pripadajočimi ustanovami: <http://e-uprava.gov.si/e-uprava/javni.euprava>.

Zakonodajna oblast

Najvišja oblast, ki v skladu z ustavo sprejema zakone. Zakonodajno oblast izvršujejo izvoljeni predstavniki ljudstva. Ti v imenu ljudstva odločajo o pomembnih vprašanjih v družbi. V predstavniških demokratičnih ureditvah ima zakonodajno oblast parlament. V Sloveniji ima zakonodajno oblast Državni zbor. Slednji poleg Državnega sveta, ki nima zakonodajne funkcije, sestavlja slovenski parlament.

Izvršilna oblast

Skrbi za izvajanje zakonov, ki jih sprejme zakonodajna oblast. V državah s parlamentarnim sistemom je nosilec izvršilne oblasti vlada (npr. v Sloveniji), v državah s predsedniškim sistemom pa kabinet predsednika ali administracija (npr. v Franciji in ZDA). V Sloveniji je izvršna oblast na državni ravni Vlada Republike Slovenije, na lokalni pa občinska uprava z županom na čelu.

Sodna oblast

Sodstvo je tretja veja oblasti in deluje avtonomno, torej ločeno od ostalih vej. Sodna oblast nadzoruje sprejemanje in izvajanje zakonov ter opozarja na morebitna neskladja zakonov z ustavo. V skladu z vnaprej določenimi sankcijami in preko sodnega procesa sodnim procesom kaznuje posameznike, ki ne spoštujejo predpisanih zakonov. Zakone, ki jih predlaga zakonodajna veja oblasti, lahko sodna oblast (ustavno sodišče) razveljavi, če ugotovi, da niso v skladu z ustavo oziroma kršijo človekove pravice in svoboščine.

ČETRTA VEJA OBLASTI

Mediji delujejo kot četrta veja oblasti, saj s svojim delom nadzorujejo delovanje vseh treh vej oblasti (zakonodajne, izvršilne in sodne). Vloga medijev kot četrte veje oblasti znotraj političnega sistema je nadziranje vlade, države, političnih, gospodarskih in finančnih centrov moči. Občasno slišimo tudi izraz »sedma sila«, ki se je začel uporabljati v 19. stoletju in je humorно napeljeval na to, da so mediji sedma najmočnejša politična sila v Evropi. Ostalih šest sil je bilo seveda šest takrat najmočnejših držav v Evropi – Anglija, Francija, Španija, Nemčija, Italija in Rusija.

KONVENCIONALNA POLITIČNA PARTICIPACIJA⁴²

Za kaj gre?

- konvencionalna politična participacija državljanek in državljanov je temeljna možnost zakonsko opredeljenega demokratičnega sodelovanja in državljanskega nadzora

Kaj bomo izvedeli?

- kakšne so oblike konvencionalne politične participacije in državljanskega nadzora

Državljska politična participacija in državljanski nadzor se zmeraj odvija znotraj natančno določenega družbenega okolja ter zakonskih okvirjev. Demokratična država omogoča in opredeljuje več možnosti politične participacije državljanek in državljanov in ker jih omogoča država, jih imenujemo konvencionalna politična participacija.

Občinski participativni proračun ima elemente obeh tipov participacije, konvencionalne in nekonvencionalne politične participacije.

Kako lahko s konvencionalno politično participacijo vplivamo na delovanje države?

- kandidiramo in volimo na volitvah v politična predstavniška telesa
- neposredno odločamo
- se vključujemo v formalizirane postopke odločanja o javnih zadevah
- lobiramo

Obstaja še nekaj posrednih oblik konvencionalne politične participacije kot sta delavsko soupravljanje ali delovanje v nevladnih organizacijah.

VOLITVE IN KANDIDIRANJE

Kandidate lahko predlagajo politične stranke in volivci, lažjo pot imajo politične stranke. V Sloveniji je trenutno registriranih 92 političnih strank (podatek 2022). Podatka o številu članov in članic političnih strank ni.

Več informacij o delovanju političnega sistema v Sloveniji je na naslovu <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/odz/ureditev/volitvelnVolilniSistem!/ut/p/>

Iskalnik političnih strank: <http://mrrsp.gov.si/rduobjave/ps/index.faces>

NEPOSREDNO SOODLOČANJE

V Sloveniji so možni trije načini neposrednega sodelovanja: referendum, ljudska iniciativa, v določenem smislu pa tudi pravica do peticije in drugih pobud splošnega pomena. Ref-

erendum oziroma ljudska iniciativa sta obliki neposrednega odločanja volivcev o ustavi, zakonu ali drugem pravnem aktu ali vprašanju, ki je pomembno za družbo. Obstajajo različne vrste referendumov glede na območje, vsebino, predmet, obveznost, čas veljave (uporabe) in pravno moč. Pri odločanju na ravni lokalne samouprave zakon kot neposredne oblike sodelovanja občanov pri odločanju v občini predvideva zbor občanov, referendum in ljudska iniciativa⁴³.

VKLJUČEVANJE V SOODLOČANJE

Prebivalci in prebivalke lahko sodelujejo pri pripravi predpisov s podajanjem mnenj, predlogov, pripomb in pobud predlagateljem predpisov in odločevalcem, s sodelovanjem pri odpravi administrativnih ovir in z neposrednim kontaktiranjem izvoljenih predstavnikov.

Vodnik po postopkih priprave predpisov: <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/vodnik-po-postopkih-priprave-predpisov.html>

Kontaktiranje izvoljenih predstavnikov:

<https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/kontaktirajte-izvoljene-predstavnike.html>

ISKALNIK PO PREDPISIH V POSTOPKU PRIPRAVE

Iskalnik omogoča iskanje predpisov glede na naziv predpisa, organ, ki ga pripravlja, področje, leto, vrsto (pravilnik, uredba, zakon) ali status, v katerem se predpis trenutno nahaja ter prikaz predpisov, ki so v fazi podajanja komentarjev.

Državni zbor: <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/zakonodaja/vObravnavi!/ut/p/z1/>

E-uprava: <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov.html>

PREDLAGAM VLADI

Svoje mnenje ali stališče je preko spletnega orodja, ki omogoča izmenjavo stališč, pogledov in mnenj o javnih temah možno podati tudi vladi: <https://predlagam.vladi.si/>

⁴² Borut Osonkar, Zavod PIP, Slovenija

⁴³ Glej <https://e-uprava.gov.si/drzava-in-druzba/e-demokracija/o-demokracijskih-procesih/mehanizmi-demokracije-ureditve/kaj-je-sodelovanje-pri-odlocanju-in-kako-lahko-sodelujem.html>

INFORMACIJE JAVNEGA ZNAČAJA (IJZ)

Namen IJZ je vsakomur omogočiti prost dostop in ponovno uporabo informacij javnega značaja, s katerimi razpolagajo državni organi, organi lokalnih skupnosti, javne agencije, javni skladi in druge osebe javnega prava, nosilci javnih pooblastil in izvajalci javnih služb.

Več o IJZ: <https://www.gov.si teme/informacije-javne-ga-znacaja/>

Zakon o dostopu do informacij javnega značaja (ZDIJZ): <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3336>

Nadzor nad izvajanjem zakona opravlja Informacijska pooblaščenka: <https://www.ip-rs.si/>

OPSI (ODPRTI PODATKI SLOVENIJE)

Enotni nacionalni portal odprtih podatkov za celotni javni sektor v Sloveniji. Poleg podatkov državnih organov vključuje tudi objavo odprtih podatkov lokalnih skupnosti: <https://podatki.gov.si/>

ERAR

ERAR je aplikacija za prikaz porabe javnega denarja v Republiki Sloveniji. Omogoča nadzor z vpogledom v izdatke javnih institucij, ki se nanašajo na blago in storitve: <https://erar.si/>

NADZOR TRANSAKCIJ ZAVEZANCEV

Dostop do informacij javnega značaja o transakcijah v breme registriranih zavezancev v skladu z Zakonom o dostopu do informacij javnega značaja: <http://www.ujp.gov.si/dokumenti/dokument.asp?id=472>.

POLITIČNO LOBIRANJE

Je izvajanje vplivanja, ko poskuša posameznik (lobist) vplivati na odločitve odločevalcev (lobirancev), ki so aktivni na področju oblikovanja in sprejemanja zakonodaje ter javnih politik in pri tem to počne (ne)javno in v interesu neke interesne organizacije. Februarja 2022 je bilo v Sloveniji registriranih 82 lobistov, registracija je možna na 36 različnih področjih. Na področju zdravstva, na primer, je registriran samo en(!) lobist.

Register lobistov: <https://www.kpk-rs.si/sl/lobiranje-22/register-lobistov>

DELAJSKO SOUPRAVLJANJE

Spregledan element in orodje ekonomske demokracije, zapisan v Zakonu o sodelovanju delavcev pri upravljanju: <http://www.delavska-participacija.com/koristne-informacije/?state=0>

LOKALNA SAMOUPRAVA

Mestne in navadne občine ter mestne četrti in krajevne skupnosti predstavljajo druga in nižja raven organiziranosti države. Občina ima lasten proračun in možnost sprejemanja lokalno veljavnih predpisov.

Temelji lokalne samouprave so Zakon o lokalni samoupravi, statuti občin in lokalni predpisi:

- zakon: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO307>
- občinski predpisi: <http://medobcinski.si/>

LOKALNE OBLIKE NEPOSREDNE DEMOKRACIJE

Neposredne oblike sodelovanja občanov pri odločanju v občini predstavljajo zbor občanov, referendum in ljudska iniciativa.

- Zbor občanov se lahko skliče za vso občino, za eno ali več mestnih četrti in krajevnih skupnosti, za posamezno naselje ali zaselek. Zbor občanov skliče župan na lastno pobudo, na pobudo mestnega sveta ali sveta mestne četrti oziroma krajevne skupnost. Prav tako se skliče, če to zahteva najmanj pet odstotkov volivcev.
- Referendum lahko razpiše občinski/mestni svet, na njem občani potrdijo ali zavrnejo sprejeti splošni akt občine ali njegove posamezne določbe. Odločitev volivcev na referendumu zavezuje občinski/mestni svet do konca njegovega mandata.
- Ljudska iniciativa pomeni, da najmanj pet odstotkov volivcev v občini lahko zahteva sprejem ali razveljavitev splošnega akta ali druge odločitve iz pristojnosti občinskega/mestnega sveta oziroma drugih mestnih organov.

NEVLADNE ORGANIZACIJE (NVO)

Predstavljajo formaliziran del civilne družbe in lahko imajo velik vpliv na politične odločevalce ali javnost. NVO so društva, zavodi (zasebni) in ustanove (fundacije), v Sloveniji jih je registriranih približno 24.000. NVO so neodvisne od vlade in političnih strank, delujejo pa neprofitno. V Sloveniji jih največ deluje na področju športa, socialnega varstva, humanitarne dejavnosti in kulture.

NEKONVENCIONALNI POLITIČNA PARTICIPACIJA

Za kaj gre?

- nekonvencionalna politična participacija državljanek in državljanov nudi nekaj temeljnih možnosti demokratičnega sodelovanja in državljanskega nadzora in je odvisna predvsem od politične domišljije civilne družbe

Kaj bomo izvedeli?

- kakšne so oblike nekonvencionalne politične participacije in državljanskega nadzora

Je mogoče družbeno participacijo izvajati izven konvencionalnih političnih procesov? Torej mimo volitev in brez vključevanja v politične stranke? Morda je pravo vprašanje ali je znotraj konvencionalnih političnih procesov možno dosegati napredne spremembe. Kako se torej lotimo nekonvencionalnega političnega delovanja? Morda je dovolj spremeniti samo svoje individualne prakse in v odločitvi vztrajati dovolj dolgo. Žal ne, saj nikdar dovolj posameznikov ne živi svoja prepričanja in pri tem širi svojo prakso tudi na druge člane družbe. Potrebno je organizirano kolektivno delovanje. Podporo posameznikovemu prepričanju, načinu življenja in družbeno naprednem delovanju predstavljajo družbena gibanja, ki so del civilne družbe.

Morda je pravo vprašanje ali je znotraj konvencionalnih političnih procesov možno dosegati napredne družbene spremembe.

Civilna družba je pojem, ki ima dolgo zgodovino in je imel v različnih zgodovinskih obdobjih različen pomen. V začetnih razpravah je imela civilna družba enak pomen kot politična družba, se pravi isti pomen kot država, v državah z demokratično tradicijo pa je civilna družba bistvena komponenta sociopolitične organizacije in prostor svobodnega združevanja državljanov, ki artikulirajo svoje avtonomne poglede z namenom vplivanja na politične institucije v družbi. Civilna družba je pomemben dejavnik in mehanizem ljudi za vsakodnevni vpliv na oblast.

Definicije civilne družbe so zelo različne in velikokrat nasprotujoče. Največkrat se kot civilno družbo opredeljuje nevladne organizacije, neprofitne organizacije, sindikate, kulturne, verske skupine, človekoljubne organizacije, dobrodelne organizacije, naravovarstvene skupine, potrošniške medije itn. Pomemben del civilne družbe so tudi večje ali manjše neformalne skupine, ki nimajo pravne oblike. Takšne skupine so lahko kratkotrajnega trajanja ali pa imajo obliko bolj dolgotrajnega družbenega gibanja. Aktivistične skupine lahko delujejo dokler ne dosežejo enega enega cilja ali pa delujejo na dolgi rok in želijo doseči obsežnejše in temeljitejšje družbene spremembe.

Družbene spremembe je potrebno izvajati z majhnimi koraki, da ne bi (prehitro) ogrozile stabilnosti sistema.

HITRO ALI POČASI?

Družbene spremembe je potrebno izvajati z majhnimi koraki, da ne bi (prehitro) ogrozile stabilnosti sistema. Hkrati je potrebno paziti, da spremembe ne zastanejo. Sprememba sistema namreč prinaša negotovost in nepredvidljive odzive z različnih strani. Katera sprememba bo uveljavljena in kako, pa je stvar taktičnega premisleka oziroma premisleka o tem, kaj je izvedljivo glede na okoliščine.

O KONFLIKTIH IN SPRAVI

V vsaki družbi se pojavljajo interesni konflikti in njihovo razreševanje tvori bistvo demokracije. Da pa bi se konflikti odvijali čim bolj nenasilno in konstruktivno, je treba razlikovati med interesi in tistimi, ki jih predstavljajo. Tolčejo naj se interesi in ideologije, ne pa ljudje, ki jih zagovarjajo. Ključna značilnost političnih konfliktov v demokraciji je, da jih, čeprav so lahko diametralno nasprotni in izključujoči, ne usmerjata sovraštvo in želja po uničenju nasprotne strani. Rezultat konflikta mora biti sprava in mirno sobivanje v vsaj malo preoblikovani družbi.

Tolčejo naj se interesi in ideologije, ne pa ljudje, ki jih zagovarjajo.

O NASPROTNIKIH IN ZAVEZNIKIH

Ljudje, torej zavezniki in nasprotniki, niso niti dobri niti zli, temveč prilagodljivi. Prilagodijo se svojemu okolju oziroma sistemu, v katerem živemu. Ljudje smo vse prej socialna kot racionalna bitja. Upor in spreminjanje sistema se uperja zoper sistem, ne zoper slabe ljudi. Tako lahko preprečimo, da bi v političnih nasprotnikih videli politične sovražnike. Podoba sovražnika preprečuje, da bi se politični konflikt izvajal s spoštovanjem in končal s spravo. Cilj politične kampanje je namreč sprememba, ki izboljša kakovost življenja vseh.

SO KONFLIKTI ŠKODLJIVI?

Konflikti niso nujno negativni, saj porajajo družbeno dinamiko in predstavljajo možnost družbenega napredka. Nujno pa je, da se konflikti odvijajo konstruktivno oziroma ostajajo na diskurzivni ravni. A obstoječ družbeni ustroj ne zrcali rezultata svobodne in enakovredne igre interesnih strank, temveč odraža obstoječa razmerja moči. Nekateri posamezniki in interesne skupine imajo več družbene moči, zaradi česar je imajo drugi manj. Ob tem je treba vedeti, da se močni in vplivni nikdar ne bodo prostovoljno odpovedali svoji moči, tudi ob najbolj prepričljivih argumentih ne.

Konflikti niso nujno negativni, saj porajajo družbeno dinamiko in predstavljajo možnost družbenega napredka.

KAKŠNE KAMPANJE - POZITIVNE ALI KONFLIKTNE?

Pozitivna kampanja stavi na prepričevanje in le na pozitiven cilj. Ne kritizira in ne uperja se zoper nekaj negativnega. Ne podžiga konfliktov, temveč ponuja alternativo. Tudi v očeh političnih nasprotnikov je pozitivna in prijetna.

Konfliktna kampanja stavi na konflikt, ki poraja družbeno dinamiko in predstavljajo možnost družbenega napredka. Nujno je, da se konflikti odvijajo konstruktivno oziroma ostajajo na diskurzivni ravni.

NA LEPEM PRIJAZNI

Politična praksa kaže, da pozitivne kampanje v javnosti delujejo simpatično in tako nevladnim organizacijam prinašajo donatorje, vendar niso zmožne povzročiti pravih sprememb sistema. Brez političnega konflikta se močni namreč nimajo razloga odpovedati svoji prednosti. Močni in vplivni se nikdar ne bodo prostovoljno odpovedali svoji moči, potrebno jim je priskočiti na pomoč.

Močni in vplivni se nikdar ne bodo prostovoljno odpovedali svoji moči, potrebno jim je priskočiti na pomoč.

KONFRONTACIJA?

Kampanje ne rastejo na drevesu in same od sebe. Potrebno je ogromno priprav: jasno je treba identificirati obstoječo nepravilnost, zbrati vse podatke o njej ter raziskati in dokumentirati vse okoliščine.

Potrebno je izdelati alternativo: ta mora biti realno izvedljiva, imeti mora mobilizacijski potencial za širšo javnost, aktivisti morajo vanjo verjeti, zadostovati mora etičnim standardom družbenega gibanja.

Mobilizirati je treba podobno misleče: organizatorji kampanje morajo poskusiti čim bolj široko koalicijo skupin,

združenj in vidnih posameznikov pripraviti do tega, da javno podprejo cilje kampanje in boja.

Mobilizirati je treba javnost: večina dela vseh gibanj je razvijanje osveščenosti in senzibiliziranje javnosti.

In končno, pristopiti k politično odgovornim in odpreti pogajanja: vplivneži so praviloma nedovzetni za reševanje problemov, ki nimajo javne podpore. Šele javni pritisk jih bo spravil za pogajalsko mizo.

NAČELA KONFRONTACIJSKIH KAMPANJ

Pri konfrontacijskih kampanjah imamo običajno opraviti z močnejšim političnim nasprotnikom, proti kateremu se obnese le javni pritisk. Javnost je potrebno čim prej seznaniti s pričetkom in cilji kampanje in tako pričeti izvajati pritisk. Čim se kampanja prične, pritisk ne sme več popuščati, potrebno ga je stopnjevati. Dejavnost kampanje mora zaobjeti čim več ljudi in organizacij. Dejavnosti kampanje morajo biti različnih tipov. Medijem je potrebno ponujati vedno nove zgodbe in ohranяти vrelišče. Umetnost vodenja kampanj je v razvijanju občutka za »tipping point«, točke v razvoju dogodkov, ki še ustvarjajo maksimalen in radikalen pritisk, a hkrati ne izgubljajo naklonjenosti javnosti.

Vplivneži so praviloma nedovzetni za reševanje problemov, ki nimajo javne podpore. Šele javni pritisk jih bo spravil za pogajalsko mizo.

VARNOSTNA KULTURA

Konfrontacijske kampanje potrebujejo varnostno kulturo, saj neposredno napadejo sistem. Četudi se kampanja odvija znotraj demokratičnih meja, so izvajalci ogroženi in potrebujejo zaščito.

Povečana previdnost, anonimnost ali celo konspirativnost je potrebna pri identiteti informatorjev in aktivistov, pri pripravi določenih tipov akcij (blokada ali zasedbe) ter pri opravljanju raziskav oziroma zbiranju materialov ter podatkov. Vključene aktiviste v okviru delavnic opozorimo in seznanimo z možnimi posledicami in njihovimi temeljnimi državljskimi pravicami. Potrebna je raba komunikacijske in računalniške opreme, ki otežuje sledenje in nadzor. Nadzor ali celo vdor represivnih organov ali drugih nasprotnih interesnih skupin v dejavnost in organizacijo kampanje je nemogoče preprečiti.

Predvsem pa se je treba otresti naivnega prepričanja, da se državljanom, ki ne počno nič slabega, ni potrebno skrivati.

Predvsem pa se je treba otresti naivnega prepričanja, da se državljanom, ki ne počno nič slabega, ni potrebno skrivati.

AKCIJE V OKVIRU KONFRONTACIJSKIH KAMPANJ

Nekaj železnih pravil:

- akcionizem ne sme nikdar ovirati javne razprave
- nobenega fizičnega nasilja
- nobenega psihičnega nasilja, samo moč javnega mnenja
- nobenega širjenja strahu oziroma zastraševanja.

Strah pomeni konec svobodnega izražanja in izbire stališč, ne glede na konfrontacijsko stran.

OBLIKE NENASILNIH DIREKTHNIH AKCIJ

- Glasna in razgreta demonstracija
Demonstracija je prvi in očitni način opozarjanja na problem ter ustavno zaščiten pravica do javnega zbiranja. Demonstracije zmeraj nekoga motijo, prijaznih demonstracij ni. Sicer pa nasprotniki demonstracije kaj hitro opišejo kot kaljenje javnega reda in miru. Nič ni narobe, če demonstracije ciljano in kontrolirano povzročajo poslovno škodo. V kolikor v izvajanje demonstracij poseže policija, je dovoljen samo pasiven, nenasilen odpor.
- Trajna demonstracija
Je veliko bolj moteča od enodejanke, saj izraža velik obup prizadetih in hkrati njihovo odločnost ter potrebo po spremembi. Zahteva dobro organiziranost.
- Demonstracija pred domom
Primerna oblika za doseganje odločevalcev, ki se skrivajo za institucijo in jih je možno doseči samo izven institucije. Sicer kočljiva oblika demonstriranja, saj se lahko hitro sprevrže v vdiranje v zasebnost in zastraševanje, kar ovira zmožnost javne razprave na nasprotnikovi strani.
- Bojkot
Z izogibanjem določenim izdelkom, storitvam ali podjetjem se želi doseči opustitev sporne prakse.
- Raziskava pod krinko
Namen je pridobiti in objaviti javno pomembne informacije, ki so do takrat bile namerno prikrite. Mnogi menijo, da ima delovanje podjetij za odnose z javnostmi samo en cilj in sicer prikrivanje resničnih informacij. Tajno raziskovalno pridobivanje informacije je priporočljiva in nujna oblika delovanja, saj je njen rezultat zanesljiva in preverljiva informacija.
- Plakatiranje in grafiti
Nepokorna in aktivna raba javnih in zasebnih površin za širjenje ključnih informacij.

- Motenje prireditev
Pogosto uporabljena taktika konfrontacijskih kampanj. Potrebno je upoštevati, da motenje prireditev pomeni nevarnost fizičnega konflikta, saj si politični nasprotniki stojijo iz oči v oči. Pomembno je, da se nihče ne počuti ogroženega. Med motenje prireditev spadajo tudi protidemonstracije.
- Blokada
Zagotovo demokratično politično legitimna oblika demonstriranja, dokler poteka kot pasivni upor in dokler se osebam, ki vanjo niso vpletene ne omejuje gibanja ali jih zastrašuje. Pogosta oblika blokade je samopriklenitev na objekt ali drug na drugega.
- Zasedba
Politično odgovorni so pogosto nedosegljivi za soočenje z zaskrbljenimi državljani in njihovimi problemi. Namen nenasilnih zasedb je politično odgovorne na različne načine soočiti s problemom, ki se mu fizično ali vsebinsko ogibajo.
- Run-in, walk-in, lie-in, sit-in, kneel-in, talk-in, pray-in ...
Množična, bliskovita in nenapovedana akcija vstopa v prostore političnih nasprotnikov. Ne sme dobiti videza nasilne akcije ali ogrožanja nasprotnikov. Izkušnje kažejo, da je takšen tip akcije posreduje politično sporočilo, ne da bi se političnim nasprotnikom preprečevalo zastopati njihovo stališče.
- Javno poškodovanje stvari
V določenem oziru najbolj ekstremna akcija državljan-ske nepokorščine, pri katerih je pomembno pasivno in nenasilno obnašanje aktivistov in aktivistk. Gre za problematične akcije, saj lahko povzročijo znatno materialno škodo in aktiviste izpostavljajo sodnim postopkom.

Viri in literatura

BALLUCH, Martin (2011). *Upor v demokraciji : državljanska nepokorščina in konfrontacijske kampanje*. Krtina, Ljubljana.

OSONKAR, Borut (2016). *Jaz, državljanka / državljan kot gradnik civilne družbe*. V BREZNIK, Urška..., *Zbornik Premagovanje preprek ubrane skupnosti*. Društvo za podporo Radiu Marš, Maribor.

ZBRANA LITERATURA PO POGLAVJIH

ZNAČILNOSTI DRŽAVLJANSKE PARTICIPACIJE MLADIH

- AMNÅ, Erik; EKMAN, Joakim (2014). *Standby citizens: Diverse faces of political passivity*. European Political Science Review, 6 (2), 261–281.
- BERRY, Craig (2008). *Labour's Lost Youth: Young People and the Labour's Lost Youth: Young People and the Labour Party's Youth Sections*. The Political Quarterly, 79, 366–76.
- BRIGGS, Jacqui (2017). *Young People and Political Participation: Teen Players*. London, Palgrave Macmillan.
- FES (2019): *Youth Study Southeast Europe 2018/2019*. Lavrič, M., S. Tomanović, and M. Jusić (Eds.). Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. Dostopno na: <https://www.fes.de/index.php?elD=dumpFile&t=f&f=39771&token=76ce4f8329b0a-5fe54140c8f1d59a52ff8296e30> (dostop 28. 02. 2022)
- Flash Eurobarometer (2021). *European Parliament Youth Survey Report*. Ipsos European Public Affairs. Dostopno na: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2021/youth-survey-2021/report.pdf> (dostop 28. 02. 2022).
- EEN, Matt; WEINSTEIN, Mark; FORREST, Sarah (2005). *Uninterested Youth? Young People's Attitudes towards Party Politics in Britain*. Political Studies, 53, 556–578.
- KIRBIŠ, Andrej, ZAGORC, Barbara (2014). *Politics and democracy. V: Flere, Sergej (Ed.), Slovenian youth 2013: living in times of disillusionment, risk and precarity (pp. 211–243)*. Maribor, Centre for the Study of Post-Yugoslav Societies (CEPYUS), University of Maribor; Zagreb, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES).
- MARSH, David; O'Toole, Therese; JONES, Su (2007). *Young People and Politics in the UK: Apathy or Alienation?* Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Mladina 2000 (2001). *Mladina, 2000* [Podatkovna datoteka]. Mihelj, V. in Ule, M. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP - IDNo: MLA00. https://doi.org/10.17898/ADP_MLA00_V1.
- Mladina 2020 (2021). *Mladina 2020: položaj mladih v Sloveniji*. 1. izd. Maribor, Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba; Ljubljana, Založba Univerze v Ljubljani.
- SJM (2011a). *Slovensko javno mnenje 2011/1: Mednarodna raziskava o okolju (ISSP 2010), zdravju in zdravstvenem varstvu (ISSP 2011), o odnosu delo-družina in psihičnem nasilju na delovnem mestu* [Podatkovna datoteka]. Hafner-Fink, M., Štebe, J., Malnar, B., Stanojević, M., Ignjatović, M. in Černigoj-Sadar, N. (2013). Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP - IDNo: SJM111. https://doi.org/10.17898/ADP_SJM111_V1.
- SJM (2011b). *Slovensko javno mnenje 2011/2: Svetovna raziskava vrednot in Ogledalo javnega mnenja* [Podatkovna datoteka]. Malnar, B., Hafner-Fink, M., Kurdija, S., Toš, N., Uhan, S., Bernik, I., ... Štebe, J. (2013). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP - IDNo: SJM112. https://doi.org/10.17898/ADP_SJM112_V1
- SJM (2017). *Slovensko javno mnenje 2017/1: Evropska raziskava vrednot* [Podatkovna datoteka]. Uhan, S., Malnar, B., Kurdija, S., Hafner Fink, M. in Mihelj, V. (2021). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP - IDNo: SJM171. https://doi.org/10.17898/ADP_SJM171_V1.
- SLOAM, James, HENN, Matt (2019). *Youthquake 2017: The Rise of Young Cosmopolitans in Britain*. Cham: Palgrave Pivot.

- ULE, Mirjana; VRCAN, Srđan (1986). *Mladina 1985: Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije*. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

LITERATURA O DRŽAVLJANSKI PARTICIPACIJI SLOVENSKE MLADINE

- KIRBIŠ, Andrej; FLERE, Sergej (2011). *Participation*. V M. Lavrič (Ed.): *Youth 2010: The social profile of young people in Slovenia (187–260)*. Ljubljana, Ministry of Education and Sports, Office for Youth; Maribor; Aristej.
- KIRBIŠ, Andrej; FLERE, Sergej; FRIŠ, Darko; KRAJNC, Marina Tavčar; CUPAR, Tina (2017). *Predictors of Conventional, Protest, and Civic Participation among Slovenian Youth: A Test of the Civic Voluntarism Model*. International Journal of Sociology, 47(3), 182–207.

LITERATURA O POLITIČNI PARTICIPACIJI MLADINE IZ DRUGIH DRŽAV

- Flash Eurobarometer 375/European Commission (2013). *European Youth: Participation in democratic life, Flash Eurobarometer*. European Commission.
- Flash Eurobarometer (2021): *European Parliament Youth Survey Report*. Ipsos European Public Affairs.
- KITANOVA, Magdelina (2019). *Youth political participation in the EU: evidence from a cross-national analysis*. Journal of Youth Studies, 1–18.
- SLOAM, James (2016). *Diversity and voice: The political participation of young people in the European Union*. The British Journal of Politics and International Relations, 18(3), 521–537.
- ZUKIN, Cliff; KEETER, Scott; ANDOLINA, Molly; JENKINS, Krista; DELLI CARPINI, Michael X. (2006). *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. Oxford: Oxford University Press.

PARTICIPATIVNI PRORAČUN – DOBRA PRAKSA SPODBUJANJA PARTICIPACIJE MLADIH

- Participativni proračun (v angl.), https://en.wikipedia.org/wiki/Participatory_budgeting. (dostop 22. 2. 2022)
- Shari Davis, *What if you could help decide how the government spends public funds?* TED Talk. (https://www.ted.com/talks/shari_davis_what_if_you_could_help_decide_how_the_government_spends_public_funds/transcript?language=en#t-67) (dostop 22. 2. 2022)
- ALVES, Mariana Lopes; ALLEGRETTI, Giovanni (2012), *(In) stability, a key element to understand participatory budgeting: discussing Portuguese cases*. Journal of Public Deliberation: Vol. 8: Iss. 2, Article 3. <http://www.publicdeliberation.net/jpd/vol8/iss2/art3>. (dostop 22. 2. 2022)
- Participativni proračun v Lizboni, Portugalska (v angl.), <https://participedia.net/case/4967>. (dostop 22. 2. 2022)
- Participativni proračun v Águeda, Portugalska (v angl.), <https://participedia.net/case/5126>. (dostop 22. 2. 2022)

NEVLADNE ORGANIZACIJE - PRILOŽNOST ZA DRUŽBENO AKTIVIRANJE MLADIH

- BLAIS, Marie-Claude, GAUCHET, Marcel, OTTAVI, Dominique (2011). *O pogojih vzgoje*. Ljubljana, Založba Krtina.
- FREIRE, Paulo (1996). *Pedagogy of the Opressed*. London, Penguin Books.

- KRAŠOVEC, Primož (2014). *Človeški in nečloveški kapital in šola*. Časopis za kritiko znanosti (256): 65-83. Ljubljana, Beletrina.
- KRAŠOVEC, Primož. *Ekspropriacija črne škatle. Kriza, nova inovacijska politika in družba znanja*. Dostopno na <http://www.scribd.com/doc/74420191/Kra%C5%A1ovec-P-Ekspropriacija-%C4%8Drne-%C5%A1katle#scribd> (dostop 22. 2. 2022).
- MORRELL, Ernest (2008). *Critical literacy and urban youth. Pedagogies of Access, Dissent, and Liberation*. New York, Routledge.
- MURŠIČ, Rajko (2012). *Na trdna tla! Brezsrčni pregled samoniklih prizorišč in premislek nevladja mladinskega polja*. Koper, Ustanova nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon (UPB).
- ŠIMENC, Marjan (2011). *Marcel Gauchet in pogoji možnosti vzgoje. O pogojih vzgoje*. Ljubljana, Založba Krtina.
- TAYLOR, Tony. *Being critical, creative and collective: renewing radical youth work*. Dostopno na <https://chattingcritically.com/2019/09/16/being-critical-creative-collective-renewing-radical-youth-work/> (dostop 22. 2. 2022).
- ZINN, Howard, MACEDO, Donald (2005). *Howard Zinn on Democratic Education*. Boulder, Paradigm Publishers.
- BRIDLE, James (2017). *Something is wrong on the internet*. Dostopno na <https://medium.com/@jamesbridle/something-is-wrong-on-the-internet-c39c471271d2>. (dostop 22. 2. 2022)
- ASCOTT, Tom. (2020). *Is media literacy the magic bullet for fake news?* Dostopno na <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/media-literacy-magic-bullet-fake-news>. (dostop 22. 2. 2022)
- BROWN, Sara (2022). *Study: Digital literacy doesn't stop the spread of misinformation*. Dostopno na <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/study-digital-literacy-doesnt-stop-spread-misinformation>. (dostop 22. 2. 2022)
- SAVIČ, Domen (2022). *Vohunsko oglaševanje: Oglas ve, kaj ste počeli včeraj*. Dostopno na <https://www.eticen.it/2021/11/17/vohunsko-oglasovanje-oglas-ve-kaj-ste-poceli-vceraj/> (dostop 22. 2. 2022)
- BAŠIČ-HRVATIN, Sandra (2008). *Kaj počnejo »psi čuvaji«?* Dostopno na https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/ssjlk_44_zbornik.pdf. (dostop 22. 2. 2022)
- SAVIČ, Domen (2018). *Podatkovno sužnjelastništvo*. Dostopno na <https://www.monitor.si/clanek/podatkovno-suznjelastnistvo/185210/>. (dostop 22. 2. 2022)
- ASHLEY, Michael (2019). *Sick Of The Attention Economy? It's Time To Rebel*. Dostopno na <https://www.forbes.com/sites/cognitiveworld/2019/11/24/sick-of-the-attention-economy-its-time-to-rebel/?sh=fb5913c35ac3>. (dostop 22. 2. 2022)
- SNOWDEN, Collette (2016). *I'm right, you're wrong, and here's a link to prove it: how social media shapes public debate*. Dostopno na <https://theconversation.com/im-right-youre-wrong-and-heres-a-link-to-prove-it-how-social-media-shapes-public-debate-65723>. (dostop 22. 2. 2022)

METODE DOSTOPA DO MLADIH IN NJIHOVA MOBILIZACIJA ZA PARTICIPACIJO V ODLOČEVALSKIH PROCESIH

- Metoda »pozitivnega razvoja mladih« (*Positive Youth Development*, PYD):
- BENSON, Peter. L., & PITTMAN, Karen. (2001b). *Trends in youth development: Visions, realities, and challenges*. Norwell, MA: Kluwer Academic.

TEŽAVA Z INFORMACIJSKIMI ORODJI

- Narodna univerzitetna knjižnica (NUK) (2019). *Knjižnice in alternativne (druge) resnice*. Dostopno na <http://old.nuk.uni-lj.si/knjiznicarskenovice/v2/podrobnostClanek.aspx?id=1420> (dostop 25. 01. 2022).
- Revija Monitor (2022). *Teorije zarot, splet in duševno zdravje*. Dostopno na <https://www.monitor.si/clanek/teorije-zarot-splet-in-dusevno-zdravje/213608/> (dostop 22. 02. 2022).
- SAFE.si (2022). *Družabna omrežja polna laži in nepreverjenih informacij o koronavirusu*. Dostopno na <https://safe.si/novice/druzabna-omrezja-polna-lazi-in-nepreverjenih-informacij-o-koronavirusu> (dostop 22. 02. 2022).
- The L Files (2019). *Media literacy – a citizen's duty*. Dostopno na <https://www.dsavic.net/2019/01/25/media-literacy-a-citizens-duty/> (dostop 22. 02. 2022).
- UNESCO (2019). *Global MIL Week 2019 Feature Conference, Domen Savič*. Dostopno na <https://en.unesco.org/global-mil-week-2019-feature-conference/domen-savic> (dostop 22. 02. 2022).

PASTI INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE

- Blank Grant, REISDORF Bianca (2012). *The participatory web*. Dostopno na https://www.researchgate.net/publication/263266131_The_Participatory_Web. (dostop 22. 2. 2022)
- KORTHEINIUS, Rebecca (2014). *Web 2.0: Consumer empowerment through the internet evolution brings implications for marketers*. Dostopno na <http://www.brandba.se/blog/2014/5/12/web2-0-consumer-empowerment>. (dostop 22. 2. 2022)

PARTICIPATIVNI PRORAČUN – KAJ JE

- CIMERMAN, Maja (2021). *ZA participativni proračun. Poročilo nacionalne konference ZA participativni proračun*. Za NVO - Mreža regionalnih stičišč nevladnih organizacij, Ljubljana.
- European Parliament, Briefing (2016). *Participatory budgeting, An innovative approach*. European Union.
- FIEDLER, Kaja, LOŽAR, Daša, PRIMC, Matic, BABIČ, Karolina (2020). *Sodelovalne in participatorne družbeno-ekonomske prakse participativni proračun: stanje v Sloveniji 2020*. Raziskovalno poročilo. Združenje Center alternativne in avtonomne produkcije, socialno podjetje, Maribor.
- PRIMC, Matic (2000). *Participatorni proračun. Kratka priporočila za izvajanje participatornega proračuna*. Društvo podpora radiu MARŠ, Maribor.
- SHAH, Anwar (editor). *Participatory budgeting (English). Public sector governance and accountability series*. World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/635011468330986995/Participatory-budgeting> (Dostop 22. 2. 2022).

NEKONVENCIONALNA POLITIČNA PARTICIPACIJA

- BALLUCH, Martin (2011). *Upor v demokraciji: državljanska nepokorščina in konfrontacijske kampanje*. Krtina, Ljubljana.
- OSONKAR, Borut (2016). *Jaz, državljanka / državljan kot gradnik civilne družbe*. V BREZNIK, Urška..., *Zbornik Premagovanje preprek ubrane skupnosti*. Društvo za podporo Radiu Marš, Maribor.

